

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

**Pořízení pro případ smrti
- současná právní úprava a úprava v novém
občanském zákoníku**

Rigorózní práce

2013

Mgr. Ivana Šafářová

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Mgr. Ivana Šafářová

**Pořízení pro případ smrti
- současná právní úprava a úprava v novém
občanském zákoníku**

**(Testamentary disposition – recent legal regulation and regulation
in the new Civil Code)**

Rigorózní práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Josef Salač, Ph. D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 30.6.2013

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Ústí nad Orlicí dne 12.8.2013

Mgr. Ivana Šafářová

Mé poděkování patří doc. JUDr. Josefu Salačovi, Ph. D., pod jehož vedením tato rigorózní práce vznikla.

Abstrakt:

Požízení pro případ smrti - současná právní úprava a úprava v novém občanském zákoníku

Tématem této rigorózní práce jsou pořízení pro případ smrti, tedy takové úkony, kterými zůstavitel ještě za svého života rozhoduje o tom, jak má být naloženo s jeho majetkem po jeho smrti a které osoby se tak stanou jeho dědici. Mým hlavním cílem při psaní této rigorózní práce bylo pokusit se porovnat současnou právní úpravu (zák. č. 40/1964 Sb.) s úpravou, kterou přináší nový občanský zákoník (zák. č. 89/2012 Sb. účinný od 1.1.2014). Text rigorózní práce sestává z úvodu, šesti dílčích kapitol a závěru. Úvod seznamuje čtenáře s úpravou dědického práva, přibližuje dědické tituly a přináší obecnou charakteristiku pořízení pro případ smrti. Následující čtyři kapitoly jsou pak věnovány především úpravě závěti jakožto tradičního institutu, kterým se o pozůstalosti pořizuje, a zaměřují se na osobu pořizovatele závěti, formu a obsah závěti a její zrušení. V těchto kapitolách je pak zařazena i problematika výkladu závěti, její úschovy a zmíněn je i institut správce dědictví. Poté následuje kapitola věnovaná dědické smlouvě, tedy institutu, který nový občanský zákoník do našeho právního řádu navrácí. Na závěr následuje kapitola věnovaná vlivu posledního pořízení na výsledek dědického řízení a závěrečné shrnutí.

Tato rigorózní práce vychází z právního stavu k 30. červnu 2013.

Klíčová slova: pořízení pro případ smrti, závěť, dědická smlouva.

Abstract:

Testamentary disposition – recent legal regulation and regulation in the new Civil Code

The theme of this thesis are testamentary dispositions, therefor such legal acts, by which the testator still during his lifetime decides how to be loaded with his property after his death and who then become his heirs. My main purpose in writing this thesis was to try to compare the current legislation (Act No. 40/1964 Coll.) with the legislation, which brings the new Civil Code (Act No. 89/2012 Coll. effective from 1.1.2014). The text of the thesis consists of eight sections, i.e. introduction, six chapters

and final summary. Introduction acquaints the reader with the regulation of the succession law, presents the heritage titles, and brings the general characteristics of the testamentary disposition. The following four chapters are devoted above all to the regulation of the will as a traditional institute, which is used for the acquisition of the inheritance, and they focus on the testator, formalities and essentials of the will, and its cancellation. In these chapters is then included also the issue of the interpretation of a will, her custody and mentioned is also the institute of the heritage administrator. The sixth chapter is devoted to the inheritance contract, i.e. to the institute that the new Civil Code returns to our rule of law. This is followed by the chapter devoted to the impact of the testamentary disposition to the reset of the inheritance proceedings and by the final summary.

This thesis is based on the legal situation to 30. June 2013.

Keywords: testamentary disposition, testament, inheritance contract.

Obsah:

1. Úvod.....	5
1.1. Právní důvody dědění (dědické tituly).....	7
1.2. Pořízení pro případ smrti.....	10
2. Pořizovatel závěti, jeho způsobilost a náležitosti projevu jeho vůle.....	15
2.1. Pořizovací způsobilost.....	15
2.2. Náležitosti z hlediska projevu vůle pořizovatele.....	19
2.3. Výklad závěti.....	24
3. Formy závěti.....	26
3.1. Závěť sepsaná vlastní rukou zůstavitele (závěť holografní).....	30
3.1.1. Holografní závěť dle současné právní úpravy.....	30
3.1.2. Holografní závěť dle nové právní úpravy.....	35
3.2. Závěť sepsaná jinak než vlastní rukou zůstavitele (závěť allografní).....	35
3.2.1. Allografní závěť dle současné právní úpravy.....	36
3.2.1.1. Závěť napsaná jinak než vlastní rukou pořizovatele.....	36
3.2.1.2. Závěť pořizovatele, který nemůže číst nebo psát.....	40
3.2.1.3. Osoby zúčastněné při pořizování alografní závěti.....	44
3.2.2. Allografní závěť dle nové právní úpravy.....	49
3.3. Závěť ve formě notářského zápisu.....	52
3.4. Závěti s úlevami (privilegované závěti).....	65
3.4.1. Závěť ústní před třemi svědky.....	66
3.4.2. Závěť zaznamenaná starostou obce.....	66
3.4.3. Závěť pořízená na palubě námořního plavidla nebo letadla nebo při účasti v ozbrojeném konfliktu a vojenských operacích.....	67
3.4.4. Obecně k závětem pořízeným s úlevami.....	67
3.5. Úschova závěti.....	69
4. Obsah závěti.....	73
4.1. Určení dědice.....	75
4.2. Negativní závěť.....	83
4.3. Určení podílů na dědictví.....	84
4.3.1. Současná úprava.....	85
4.3.2. Nová úprava.....	88
4.4. Odkaz.....	91
4.5. Správce dědictví (pozůstalosti) a vykonavatel závěti.....	96
4.6. Vedlejší doložky v závěti.....	105
4.6.1. Současná úprava.....	105
4.6.2. Nová úprava.....	114
4.7. Dědická substituce.....	119
4.7.1. Obecné náhradnictví.....	119
4.7.2. Svěřenské nástupnictví.....	120

5. Zrušení závěti.....	124
5.1. Zrušení závěti pořizem závěti nové.....	126
5.2. Zrušení závěti jejím odvoláním.....	127
5.3. Zrušení závěti jejím zničem.....	129
6. Dědická smlouva.....	132
7. Vliv posledního pořizením na výsledek dědického řízení.....	137
8. Závěr.....	141
Seznam použité literatury.....	143
Resumé.....	147
Seznam klíčových slov.....	150

1. Úvod

Smrt je neodvratnou součástí lidského života. Týká se v první řadě tělesné schránky člověka, promítá se však i do sféry právní a ovlivňuje ty právní vztahy, ve kterých zemřelý vystupoval. Způsobuje právní následky, které se týkají subjektivních práv a povinností zemřelé osoby. Záleží na povaze a obsahu těchto práv a povinností, zda v případě smrti svého nositele zanikají, anebo zda zůstávají zachovány a přecházejí na někoho dalšího.

Práva a povinnosti zemřelé osoby, které byly s ohledem na svou ryze osobní povahu a výlučnost neoddělitelně spjaty s osobou svého nositele (zejména práva osobnostní, jež se týkají tělesné integrity, osobní cti a důstojnosti zemřelého, ale i např. věcné břemeno vázané na osobu zemřelého, závazek z vedlejší úmluvy o předkupním právu založený kupní smlouvou apod.), smrtí této osoby zanikají. Současný občanský zákoník č. 40/1964 Sb. v ust. § 579 široce formuluje pravidlo o zániku subjektivních práv a povinností vázaných jen na osobu dlužníka nebo věřitele jeho smrtí. Posun oproti stávající úpravě přináší § 1475 odst. 2 nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. (viz dále), podle kterého spadají do pozůstalosti i subjektivní práva a povinnosti zakládající se pouze na osobních poměrech zůstavitele, pokud byly jako dluh uznány nebo jako pohledávka uplatněny u orgánu veřejné moci. Důsledkem toho budou předmětem dědění např. i zůstavitelovo právo na bolestné, na satisfakci v penězích apod., pokud bylo za jeho života uznáno nebo zažalováno.

Ta subjektivní práva a povinnosti, která svého nositele přetrvávají, přecházejí po jeho smrti na další subjekty. K tomuto přechodu dochází v poměrně malém počtu případů na základě právní úpravy v jednotlivých zákonech jinak než podle předpisů dědického práva¹, ve většině případů pak prostřednictvím dědění. V prvním případě zákon subjektivní práva a povinnosti vylučuje z dědění a tím ani neumožňuje nakládat jimi závětí nebo jiným pořízením pro případ smrti, i kdyby se o to pořizovatel pokusil. Ve druhém případě jsou taková práva předmětem dědictví a zůstavitel má v zásadě

¹ Typicky např. nároky z pojištění osob (§ 51 zák. č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě), právo na peněžité nároky zaměstnance vůči zaměstnavateli (§ 328 zák. č. 262/2006 Sb., zákoníku práce), právo na peněžité nároky z nemocenského pojištění (§ 51 zák. č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění), z důchodového pojištění (§ 63 zák. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění), právo na dávky dle zákona o státní sociální podpoře (§ 56 zák. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře), ale i právo nájmu bytu (§ 706 současného obč. zák., § 2279 a násl. nového obč. zák.).

volnost libovolným způsobem naložit se svým majetkem pro případ smrti a vyloučit tak přechod tohoto majetku na osoby náležející do okruhu zákonných dědiců, popřípadě na stát.

Dědické právo, které upravuje přechod majetkových poměrů zemřelého člověka na jiné osoby, tedy vztahy soukromoprávní povahy, je pododvětvím práva občanského a jako takové je upraveno v části sedmé zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen občanský zákoník, též obč.z.). Novou úpravu dědického práva (a soukromého práva vůbec) však v současné době přináší rozsáhlá rekodifikace soukromého práva. Práce na této rekodifikaci probíhaly již od roku 2000, kdy byla ustavena rekodifikační komise Ministerstva spravedlnosti ČR. Výsledkem její práce byl zejména návrh nového občanského zákoníku, zákona o obchodních korporacích a zákona o mezinárodním právu soukromém. Jmenované zákony prošly legislativním procesem a staly se součástí našeho právního řádu.

Nový občanský zákoník byl vyhlášen 22. března 2012 ve Sbírce zákonů v částce 33 pod číslem 89/2012 Sb. s účinností od 1.1.2014 (dále jen nový občanský zákoník, též n.o.z.). Dědické právo je pak upraveno v hlavě III. třetí části upravující absolutní majetková práva. Úpravě dědického práva je v novém občanském zákoníku věnováno 246 paragrafů (§ 1475 až 1720 n.o.z.), což je významný nárůst oproti současné právní úpravě, která dědickému právu věnuje pouze 41 paragrafů (§ 460 až 487 obč.z.).

Dnešní úprava dědického práva je nevyhovující, neboť v sobě nese pozůstatky doby, ve které platný občanský zákoník vznikal, zejména neposkytuje vůli zůstavitele patřičný prostor. A právě dědické právo je jednou z oblastí, které se rekodifikace soukromého práva dotkla nejvýrazněji. S ohledem na to, že většina nové úpravy dědického práva je věnována právě pořízením pro případ smrti, je patrné, že nový občanský zákoník preferuje, aby zůstavitel rozhodl o svém majetku ještě za svého života a nabízí mu k tomu široké spektrum prostředků.

Nová úprava dědického práva vychází z posílení a respektování vůle zůstavitele při jeho rozhodování o jeho majetku pro případ smrti, což je zásadní posun oproti současnému stavu. Vzhledem k tomu, že osoba, ze které práva a povinnosti přecházejí, je již po smrti a nemůže dále věci ovlivnit například tak, že by vysvětlila svoji poslední vůli, je nová právní úprava podrobnější a zahrnuje celou řadu výkladových pravidel, která mají usnadnit zjištění pravé vůle zůstavitele. Tato pravidla umožní zůstaviteli lépe

projevit svou poslední vůli, protože mu umožní předvídat, jak bude jeho projev vůle vyložen po jeho smrti. Nárůst počtu paragrafů v nové úpravě je pak dán i tím, že se do úpravy dědického práva vrací mnoho tradičních institutů, které naše právo znalo již v minulosti za první republiky, kdy byly upraveny v obecném zákoníku občanském, jako jsou dědická smlouva, odkaz, zřeknutí se dědictví atd., a které z našeho právního řádu na dlouhé desítky let zcela zmizely.

Nový občanský zákoník v oblasti dědického práva také přináší nové pojmy a termíny, především pojmově rozlišuje pozůstalost a dědictví. Dědické právo je právo na pozůstalost nebo na poměrný podíl z ní. Pozůstalost tvoří veškeré jmění zůstavitele k okamžiku jeho smrti, které je způsobilé přejít na právní nástupce. Dědictvím se rozumí ta část z pozůstalosti, která skutečně přejde na konkrétního zůstavitelova dědice. Dědicem je pak ten, komu náleží dědické právo. Pozůstalost je tedy širším pojmem než pojem dědictví. Nový občanský zákoník také používá termín „povoláný dědic“ k označení dědice, kterého zůstavitel povolal v pořízení pro případ smrti. A právě velmi podstatně je v novém občanském zákoníku rozšířena úprava týkající se pořízení pro případ smrti, nacházející se v druhém dílu hlavy III. upravující dědické právo.

1.1. Právní důvody dědění (dědické tituly)

K tomu, aby se někdo mohl stát dědicem zemřelého, je nezbytné, aby byl povolán k dědění některým ze způsobů, které zákon jako důvod dědění uznává, tedy aby zde existoval dědický titul, na jehož základě se konkrétní osoba může považovat za dědice.

Podle ust. § 461 obč.z. se dědí ze zákona, ze závěti nebo z obou těchto důvodů. Jiný dědický titul současná právní úprava nezná.

Nový občanský zákoník však mezi dědické tituly nově vrací institut dědické smlouvy. Ust. § 1476 n.o.z., které je obdobou shora uvedeného ustanovení, neboť vyjmenovává dědické tituly, stanoví, že se dědí na základě dědické smlouvy, ze závěti nebo ze zákona, přičemž tyto důvody mohou působit i vedle sebe. Zároveň pak dědické tituly řadí podle jejich právní síly, což dosavadní právní úprava nečiní, neboť na prvním místě uvádí zákon, přestože dědění ze závěti je silnějším dědickým titulem.

Odpovídá-li vůli zůstavitele, aby dědictví připadlo osobám patřícím do okruhu tzv. zákonné (intestátní) dědické posloupnosti, nebude mít důvod k jinému řešení. Zákonní dědici jsou rozděleni do dědických skupin, a to podle jejich příbuzenského nebo jiného vztahu k zůstaviteli, jemuž zákonodárce přisuzuje takovou důležitost, aby byl zákonný dědic zařazen do určité dědické skupiny. Zatímco dnes občanský zákoník stanovuje čtyři dědické skupiny, na které postupně může dědictví ze zákona připadnout, nově se bude jednat o šest dědických tříd, když okruh zákonných dědiců bude rozšířen o praprarodiče zůstavitele a děti dětí sourozenců (praneteře a prasynovci) a děti dětí prarodičů zůstavitele (bratřanci a sestřenice).

Nechce-li však zůstavitel dědické nástupnictví ponechat na zákonu a chce raději dát průchod svým představám o tom, u koho by toto nástupnictví vzhledem k vzájemným vztahům bylo na místě, může zákonem požadovaným způsobem povolat za svého dědice někoho jiného. Tomuto nástupnictví musí být dán průchod v první řadě. Zákonná dědická posloupnost se uplatní jen podpůrně v případech, kdy zůstavitel nepořídí o svém majetku vůbec nebo jen o jeho části, kdy pořízení pro případ smrti po formální nebo obsahové stránce neodpovídá náležitostem požadovaným pro platnost tohoto úkonu a je zcela nebo zčásti neplatné, anebo když takto povolaný dědic z jakýchkoli důvodů dědictví nenabude (s výjimkou přirůstání dědických podílů a dědické substituce, viz dále).

Právní úprava dědění vychází z principu pořizovací volnosti. Ta může být omezena jen na základě zákona. Pořizovací volnost vyplývá z práva vlastníka disponovat předmětem svého vlastnictví (§ 123 obč.z., § 1012 n.o.z.). Nemůže být zúžena nebo vyloučena smlouvou, např. o tom, že někdo nepořídí o svém majetku závěti vůbec. Nelze se ani platně zavázat, že závěť bude mít smluvený obsah nebo naopak že bude za splnění určitých podmínek zrušena, popř. nebude zrušena.

Zákon stanoví určité **meze pořizovací volnosti** tím, že v ust. § 479 obč.z. zjednáva ochranu tzv. neopomenutelným dědicům², jimiž jsou zůstavitelovi potomci, které zůstavitel nemůže závětí zkrátit buď vůbec v případě nezletilých potomků anebo jen o jednu polovinu zákonného dědického podílu v případě zletilých potomků. Závěť,

² Termín „neopomenutelný dědic“ v platné právní úpravě zmíněn není, je však běžně používán a svůj původ má v úpravě obecného zákoníku občanského, který osoby s nárokem na povinný díl označoval jako nepominutelné dědice. Nová úprava však přímo do textu zákona znovuzavádí pojem „nepominutelný dědic“.

kteřá nerespektuje ochranu neopomenutelných dědiců, je v této části neplatná. Občanský zákoník v § 40a výslovně stanoví, že jde o neplatnost relativní³. Tento zákonem zaručený povinný díl může zůstavitel neopomenutelným dědicům odejmout jen v případě platného vydědění (§ 469a obč. z.) nebo omezit příkazem k započtení darování, kterého se dědici jako obdarovanému dostalo za života zůstavitele (§ 484 obč.z.). Nárok na tento povinný díl nemá samozřejmě ani potomek, který je nezpůsobilý dědit (§ 469 obč. z.). Ještě je třeba poznamenat, že povinný díl nelze ztotožňovat s podílem na majetku, o kterém zůstavitel pořídil závěti. Ustanovení § 479 obč.z. zajišťuje neopomenutelným dědicům jejich povinný díl z dědictví jako celku. Není možné vyčíslit tento podíl samostatně jen z majetku, o němž bylo závěti zůstavitele pořízeno, a nepřihlížet k majetku, který tento neopomenutelný dědic nabývá ze zákona, případně ze závěti.⁴ Závěť je neplatná, jen pokud potomek dědí na základě zákona a ustanovení závěti méně než činí jeho povinný díl anení neplatná v rozsahu celého povinného dílu, ale je neplatná jen v tom rozsahu, který chybí do celkového povinného dílu tohoto dědice. Důsledkem pak je krácení podílů dalších dědiců, které by jim měly připadnout dle závěti zůstavitele.

Další omezení pořizovací volnosti zůstavitele spočívá v nemožnosti přírůstku (akrescenci) uvolněného podílu, který závěti povoláný dědic nenabyl, k dědickým podílům ostatních závětních dědiců (§ 461 odst. 2 obč.z.).⁵

Nový občanský zákoník přináší změny i v oblasti omezení volnosti zůstavitele. Zachovává institut nepominutelných dědiců (v zákoně výslovně použitý pojem) co do rozsahu oprávněných osob, ale přináší snížení výše podílu, jež se musí potomkům zůstavitele dostat. Nezletilému potomku se musí dostat alespoň tři čtvrtiny jeho zákonného dědického podílu, zletilému pak alespoň čtvrtina zákonného dědického

³ Závěť jako jednostranný právní úkon zůstavitele může být neplatná absolutně pro nedostatek náležitostí právního úkonu (§ 37 odst. 1 obč.z.), pro nedostatek způsobilosti zůstavitele k právním úkonům (§ 38 odst. 1 obč.z.), pro nezpůsobilost zůstavitele k tomuto právnímu úkonu z důvodu duševní poruchy (§ 38 odst. 2 obč.z.), pro rozpor se zákonem nebo dobrými mravy (§ 39 obč.z.) nebo pro nedostatek náležitostí závěti uvedených v ustanovení § 476 a násl. obč.z.; kromě toho může být závěť (relativně) neplatná v příslušné části pro nerespektování ustanovení § 479 obč.z., jestliže se dotčený neopomenutelný dědic této neplatnosti dovolá (§ 40a obč.z.). Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 12.2.2001, sp. zn. 12 Co 248/2000, publ.: Ad Notam, č. 3/2001, s. 65

⁴ Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 17.10.1997, sp. zn. 18 Co 171/97, publ.: Ad Notam, č. 2/1998, s. 42, srov. též usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13.3.2001, sp. zn. 21 Cdo 1303/2000, ASPI: JUD24316CZ

⁵ Podle ustanovení § 461 odst. 2 obč.z. nenabude-li dědictví dědic ze závěti, nastupují místo něho dědici ze zákona. Nabude-li se ze závěti jen část dědictví, nabývají zbývající části dědici ze zákona.

podílu (§ 1643 n.o.z.). Pořizuje-li tedy zůstavitel o pozůstalosti, musí práva nepominutelných dědiců respektovat a zanechat jim to, co jim náleží, ve formě dědického podílu nebo odkazu nezatíženého podmínkami, příkazy nebo jinými omezeními. Nová právní úprava však opouští pravidlo zakotvené v § 479 stávajícího občanského zákoníku, podle kterého je závěť v příslušné části neplatná, byť relativně. Pozůstalost případně závětním dědicům tak, jak zůstavitel určil, nepominutelnému dědici však v takovém případě náleží právo na vyplacení povinného dílu vůči závětním dědicům, kteří se s tím budou muset vypořádat a případně se této povinnosti zprostit odmítnutím dědictví.

Nový občanský zákoník rovněž přináší možnost přirůstání dědických podílů závětním dědicům pro případ, že některý z nich dědit nebude (§ 1504 až § 1506 n.o.z.). Přirůstání dědických podílů je možné v případě, že zůstavitel povolá závěti několik dědiců buď rovným dílem nebo všeobecným výrazem znamenajícím rovné podělení, ze kterého je zřejmé, že si přeje, aby jim připadla pozůstalost celá. Uvolněný podíl jim pak přiroste poměrně. Naopak právo na přírůstek nemá ten, komu byl zůstaven jen určitý konkrétně vymezený podíl. Pokud zůstavitel povolá některé dědice s podílem a některé bez určení podílu, pak uvolněný podíl přiroste jen dědicům povolaným bez podílu.

1.2. Pořízení pro případ smrti

Pořízením pro případ smrti je takový úkon, kterým zůstavitel ještě za svého života rozhoduje o tom, jak má být naloženo s jeho majetkem po jeho smrti a tedy které osoby se stanou jeho dědici. Jak již bylo uvedeno výše, současná právní úprava zná pouze jeden typ takového pořízení, a to závěť. Nový občanský zákoník pak možnost pořízení pro případ smrti rozšiřuje o dědickou smlouvu, kterou z našeho dědického práva vyloučil občanský zákoník č. 141/1950 Sb. s účinností od 1.1.1951. Systematicky jsou v novém občanském zákoníku zařazeny ustanovení o závěti před ustanovení o dědické smlouvě, i když je dědická smlouva proti závěti co do právní síly silnějším dědickým titulem. Tato práce dodrží systematiku zákona a bude se také dříve věnovat závěti a poté dědické smlouvě, a to i z toho důvodu, že závěť podle mého názoru zůstane četnějším a

obvyklejším způsobem, jímž se bude o pozůstalosti pořizovat. Dědická smlouva je navíc institutem novým, který se pořizovatelé teprve budou učit využívat.

Mezi pořizení pro případ smrti pak nový občanský zákoník řadí i **dovětek (kodicil)**, který ale není dědickým titulem, neboť dovětkem se dědici k dědictví nepovolávají. Dovětkem může zůstavitel nařídit odkaz, stanovit odkazovníku nebo dědici podmínku, nebo doložit čas anebo uložit odkazovníku nebo dědici příkaz (§ 1498 n.o.z.). Může být pořizen jak vedle závěti, tak i samostatně, tedy bez pořizení závěti. Může se tak stát, že zůstavitel nepořídí závěť, ale pouze dovětek, kterým třeba uloží svým dědicům ze zákona určitou věc vydat odkazovníku.

Je též třeba poukázat na přechodné ust. § 3070 n.o.z., podle kterého zemřel-li zůstavitel za účinnosti nového zákoníku, zhojí se neplatnost či vady těch jeho pořizení pro případ smrti, která učinil za účinnosti předchozích právních předpisů a která by podle těchto byla neplatná, pokud vyhovují novému občanskému zákoníku. V praxi to znamená, že pořizovatelé, kteří chtějí poříditi závěť, mohou již nyní využít možnosti, které poskytuje nový občanský zákoník, a to i když jeho účinnost nastane až 1.1.2014 (nebo později, pokud bude ještě odložena). Podmínkou ale je, že dojde k úmrtí až za účinnosti nového občanského zákoníku. Pak bude možné ty novinky, které současná právní úprava nepřipouští, využít. Pokud by ale pořizovatel zemřel do účinnosti nového zákoníku, závěť sice bude platná, ale k ustanovením vycházejícím z nového občanského zákoníku, která by odporovala dnešní úpravě, nebude možné v dědickém řízení přihlídnout.

Závěť lze charakterizovat jako pořizovatelem osobně učiněný, formální, jednostranný, kdykoli odvolatelný projev vůle o tom, komu má v případě smrti pořizovatele připadnout zanechaný majetek. Jde tedy o právní úkon *mortis causa*, kdy následky právního úkonu nastupují ve vztahu k jednajícím až v okamžiku jeho smrti. Účelem závěti je realizace práva zůstavitele jako vlastníka podle své vůle disponovat svým majetkem pro případ smrti, tedy stanovit osoby, které se mají stát jeho dědici.

Nový občanský zákoník vytyčuje základní pojmové znaky závěti přímo, a to v ust. § 1494, na které pak navazují další obecná ustanovení o závěti. Zdůrazňuje se zejména, že právo povolati dědice je osobním právem zůstavitele a ten tak nemůže povolání

dědiců svěřit jinému, ani pořídit společně s jinou osobou (§ 1496 n.o.z.). Nadále tedy zůstává vyloučena společná závěť několika zůstavitelů.

V nedávné době Nejvyšší soud ČR judikoval⁶, že závěť, jakožto právní úkon, kterým zůstavitel činí pro případ smrti pořízení o svém majetku, sepsaná za účelem zajištění dluhu, je neplatným právním úkonem, neboť svým účelem obchází zákon. Smysl a účel závěti je zásadně jiný, než je tomu u zajišťovacích právních prostředků. Navíc existence (platnost) závěti je zcela v rukou jejího pořizovatele (dlužníka) a vyloučena je rovněž akcesorita závěti ve vztahu k hlavnímu závazku, neboť závěť se realizuje po smrti zůstavitele bez ohledu na existenci hlavního závazkového vztahu.

Pro závěť jako právní úkon platí obecné požadavky, které zákon vyžaduje pro platnost jakéhokoli právního úkonu (obsažené v ust. § 34 a násl. obč.z., § 551 až 554 n.o.z.). Musí tu tedy existovat pravá a vážná vůle prostá omylu, projevená určitě a srozumitelně. Vzhledem ke zvláštní povaze závěti, spočívající zejména v tom, že k její účinnosti dochází až v době, kdy ten, kdo ji pořídil, již není naživu a není tak možné jeho prostřednictvím zjistit, zda vůbec zamýšlel závěť pořídit a co v ní sledoval, její platnost závisí i na splnění předpokladů zvláštních, vztahujících se k projevu vůle pro případ smrti, jimiž jsou obecné požadavky doplněny a modifikovány.

Myšlenka na smrt jistě není pro nikoho příjemná. Přesto by zůstavitel neměl přistupovat k sepsování závěti až na poslední chvíli, ale při plných smyslech, s rozvahou a bez ukvapení, s možností přesvědčit se, zda jeho poslední pořízení vyhovuje zákonným požadavkům.

Pokud pořizovatel žije v takových osobních poměrech, za nichž by zřízení závěti bylo rozumné, odkládáním tohoto kroku se buď vůbec zbaví možnosti naložit se svým majetkem pro případ smrti podle své vůle (zemře-li náhle), anebo ztratí možnost pořídit ji nejjednodušší a nejpohodlnější formou, kterou je vlastnoruční závěť, jestliže mu např. úraz nebo onemocnění znemožní číst nebo psát. V takovém případě musí pak zvolit zřízení závěti jinou přípustnou formou, např. formou notářského zápisu. Je-li pořizovatel upoután na lůžko, musí být tento úkon proveden v bytě, v nemocnici,

⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 08. 2011, sp. zn. 21 Cdo 2992/2009, uveřejněný pod č. 39/2012 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, publ.: Ad notam, č. 3/2012, s. 20

v domově důchodců apod. Zorganizování tohoto úkonu si však vždy vyžádá určitou dobu, která z hlediska pořizovací způsobilosti může sehrát nepříznivou úlohu.

I když dojde k sepsání závěti, která po formální stránce odpovídá požadavkům zákona, není vyloučeno, že nepříznivý zdravotní stav, za kterého pořizovatel svou závěť pořídil, se stane předmětem námitek namířených proti platnosti tohoto právního úkonu. Použijí je ti, kteří se budou cítit závětí zkráceni a vyvolají spor o platnost závěti, v němž bude nutné vypořádat se s tvrzením, že byl pořizovatel v době pořízení závěti např. pod vlivem léčiv s omamnými účinky, že byl ve stavu apatie apod. Jde-li o vlastnoruční závěť, bývají vznášeny námitky týkající se pravosti listiny, tvrdí se například, že roztřesené písmo, kterým je závěť sepsána, není charakteristické pro rukopis zůstavitele.

Třebaže se často námitky proti pravosti či platnosti závěti ukáží jako neopodstatněné a dojde k zamítnutí návrhu soudem, takže závěť zůstane v platnosti, již sama skutečnost soudního řízení přinese závětním dědicům starosti, náklady i časové ztráty, kterých by mohli být ušetřeni, kdyby závěť byla zřízena v době, kdy byl pořizovatel zdrav a nic neoslabovalo jeho duševní schopnosti a způsobilost k právním úkonům.

Nový občanský zákoník přináší ochranu zůstavitele v případě, že pořizuje pro případ smrti v době, kdy využívá péči zařízení zdravotnické nebo sociální služby (§ 1493 n.o.z.). Tato úprava vychází ze skutečnosti, že pořízení pro případ smrti způsobují takové právní důsledky, ať už po stránce lidské nebo majetkové, že by měla být sepsána v klidu, po zralé úvaze a s rozvahou, bez závislosti na jiných osobách, které by tak zůstavitele v takové situaci mohly ovlivňovat. Proto se stanoví, že neplatné je povolání za dědice (nebo odkazovníka) osoby, která spravuje zařízení poskytující zdravotnické nebo sociální služby nebo která je v něm zaměstnána nebo v něm jinak působí, pokud se tak stalo pořízením pro případ smrti učiněným v době, kdy byl zůstavitel v péči takového zařízení nebo kdy jinak přijímal jeho služby. Výjimka je stanovena pro případ pořízení závěti ve formě veřejné listiny, neboť osoba, která sepisuje veřejnou listinu o závěti, má povinnost přesvědčit se, zda se projev poslední vůle děje s rozvahou, vážně a bez donucení.

Pravidlo o neplatnosti povolání za dědice nebo zřízení odkazu ve prospěch uvedených osob se však neuplatní v případě, kdy zůstavitel mohl po ukončení péče

takového zařízení nebo po uplynutí doby, kdy jinak přijímal jeho služby, bez obtíží poříditi ve formě veřejné listiny. Pokud tedy zůstavitel měl možnost tak učinit reálně, tedy bez obtíží způsobených např. jeho zdravotním stavem, vzdáleností apod., a přesto tak neučinil, dal tím najevo, jaká je jeho skutečná vůle. Za těchto podmínek má být však zachována jen platnost závěti nebo dovětky, nikoli dědické smlouvy, protože projev vůle v dědické smlouvě nelze jednostranně změnit.

2. Pořizovatel závěti, jeho způsobilost a náležitosti projevu jeho vůle

Ustanovení pořizovatele o osudu jeho majetku pro případ jeho smrti se stanou určující pro dědické nástupnictví, budou-li splněny zákonem požadované předpoklady pro pořízení závěti. Těmito předpoklady jsou: pořizovatel způsobilý pořídit o svém majetku závěti, dodržení formy, kterou zákon pro tento právní úkon předepisuje, a shoda obsahu závěti se zákonnými požadavky. Pokud by tyto předpoklady splněny nebyly, jednalo by se o neplatný právní úkon a taková závěť by nemohla být důvodem pro dědění pořizovatelova majetku osobami, které v ní byly povolány za dědice.

2.1. Pořizovací způsobilost

Právní úkon pořízení (nebo zrušení) závěti musí být učiněn osobně pořizovatelem závěti (zůstavitelem); není možné, aby tyto úkony za zůstavitele učinil jeho zástupce (zákonný nebo na základě plné moci)⁷. Tak například rodiče nemohou pořídit o majetku svého nezletilého dítěte pro případ jeho smrti, opatrovník nemůže nahradit projev poslední vůle osoby nezpůsobilé k právním úkonům, zůstavitel nemůže zmocnit zástupce k tomu, aby za něho pořídil závěť.

Pro povahu závěti jako výlučně osobního projevu vůle je dále též příznačné, že její právní účinnost nemůže být závislá na souhlasu, přivolení nebo povolení uděleného jinou osobou nebo orgánem. Je jen na pořizovateli, aby určil osobu svého dědice, takže ani on nemá možnost ustanovit, aby někdo jiný než on sám v době nápadu dědictví určil osobu dědice a podle současné úpravy ani způsob rozvržení majetku mezi více dědiců. Podle nové úpravy však zůstavitel může pověřit třetí osobu určením, jak má být pozůstalost rozdělena.

Současné dědické právo výslovně neuvádí důvody zůstavitelovy nezpůsobilosti pořídit závěť, a proto je tato nezpůsobilost dovozována z obecných ustanovení občanského zákoníku. Předpokladem platnosti právního úkonu je způsobilost toho, kdo

⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20.3.2008, sp. zn. 21 Cdo 2968/2006, publ.: Ad notam, č. 5/2008, s. 182

úkon činí, k právním úkonům (§ 38 odst. 1 obč.z.). Způsobilým pořídit o svém majetku pro případ smrti je především ten, kdo je plně způsobilý k právním úkonům, tedy ten, kdo dovršil osmnáctého roku věku (§ 8 obč.z.) a nebyl způsobilosti k právním úkonům zbaven nebo v ní omezen (§ 10 obč.z.). Způsobilou k právním úkonům v plném rozsahu, tedy i ke zřízení závěti, je však i osoba mladší osmnácti let, uzavře-li mezi svým šestnáctým a osmnáctým rokem se souhlasem soudu manželství. Takto nabytou plnou právní způsobilost k právním úkonům uvedená osoba již nepozbude, ani kdyby došlo k zániku manželství nebo jeho prohlášení za neplatné (§ 8 odst. 2 obč.z.).

Odchylně od zásady, že platnou závěť může pořídit jen zletilý jedinec, ustanovení § 476d odst. 2 obč.z. připouští, aby i nezletilý, který dovršil 15. rok svého věku, pořídil o svém majetku závěti. Ta však musí mít pod sankcí neplatnosti formu notářského zápisu. Důvodem zvolení této formy jistě byla určitá garance toho, že při nedostatku pořizovatelova stáří bude jeho vůle vyjádřena odpovídajícím způsobem poté, co bude notářem poučen o povaze tohoto úkonu a jeho účincích.

Osoba, která byla způsobilosti k právním úkonům zbavena, závěť platně pořídit nemůže. Pokud však závěť pořídí osoba, která byla ve způsobilosti k právním úkonům omezena, je třeba takovou závěť posoudit v závislosti na rozsahu omezení, které je obsaženo v rozhodnutí soudu o omezení způsobilosti. Při zbavení nebo omezení způsobilosti i při jejím obnovení je rozhodující den, kdy nabylo rozhodnutí soudu právní moci.

Platnost závěti může být ohrožena u osoby jinak plně k právním úkonům způsobilé, jestliže by pořízení závěti vykonala v duševní poruše ať trvalé či jen přechodné, která ji činí k tomuto právnímu úkonu neschopnou (§ 38 odst. 2 obč.z.). Taková duševní porucha je již sama o sobě překážkou platnosti tohoto právního úkonu, aniž by tomuto úkonu muselo předcházet rozhodnutí soudu o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům. Jde o neschopnost, vyvolanou například nadměrným požitím alkoholických nápojů nebo nemocí, která se vyskytne právě ve chvíli prováděného úkonu a která způsobí, že zletilá osoba postrádá schopnost pochopit smysl, význam a účel závěti nebo schopnost závěť podle svého svobodného uvážení zřídit nebo naopak nezřídit.

Z hlediska neschopnosti pořídit o majetku závěti není rozhodující, zda jde o stav trvalého nebo jen přechodného rázu. Záleží vždy na skutečnostech v době pořízení

závěti. Například závěť sepsaná ve stavu opilosti je od počátku neplatná, i když se pisatel po vystřízlivění s jejím obsahem ztotožní. Naopak závěť zřízená v době pořizovatelovy způsobilosti k provedení tohoto úkonu nepozbude platnosti, i když později pořizovatel tuto způsobilost ztratí. Původně opilý pořizovatel však může ve stavu vystřízlivění o svém majetku pro případ smrti pořídit platnou závěti, zatímco druhému pořizovateli je možnost zrušení závěti odňata.

Závěť zřízená osobou nezpůsobilou, nebo tohoto právního úkonu neschopnou, je neplatná. Tento důvod neplatnosti se v textu listiny nemusí nutně projevit. S výjimkou případu, je-li závěť zřízena osobou nezpůsobilou k tomuto právnímu úkonu pro nedosažení předepsané věkové hranice, popřípadě osobou zcela nebo částečně zbavenou způsobilosti k právním úkonům, u nichž je prokázání tohoto nedostatku nasnadě, je popření platnosti spojeno s poměrně náročným a složitým dokazováním, které je o to těžší, že k němu nemůže dojít dříve než po smrti pořizovatele. Důkazní břemeno v tomto ohledu spočívá na tom, kdo platnost závěti zpochybňuje.

Tělesná vada zůstavitele naopak pořízení závěti nebrání. Podle povahy této tělesné, popřípadě smyslové vady je však nutné volit formu závěti (viz kapitola 3. Formy závěti).

Nový občanský zákoník zavádí termín „svéprávnost“, kterým nahrazuje dosavadní „způsobilost k právním úkonům“. Podle ust. § 1525 n.o.z. nesvéprávný není způsobilý pořizovat, připuštěny jsou však určité výjimky, uvedené v ust. § 1526 až § 1528 n.o.z.

Požizovací způsobilost má člověk svéprávný. Plně svéprávným se člověk stává dosažením zletilosti, které se nabývá dovršením osmnáctého roku věku. Před nabytím zletilosti se plně svéprávnosti nabývá přiznáním svéprávnosti nebo uzavřením manželství. Svěprávnost nabytá uzavřením manželství (pozn.: manželství je možné stejně jako za současné úpravy uzavřít od 16-ti let, srov. § 672 odst. 2 n.o.z.) se neztrácí ani zánikem manželství, ani prohlášením manželství za neplatné (§ 30 n.o.z.). Přiznání plně svéprávnosti je novým institutem občanského práva. Svěprávnost přiznává soud na návrh nezletilého nebo na návrh zákonného zástupce nezletilého se souhlasem

nezletilého, a to pokud nezletilý dosáhl šestnácti let věku a je osvědčena jeho schopnost sám se živit a obstarat si své záležitosti (§ 37 n.o.z.).

Obecně jsou osoby nezpůsobilé pořizovat buď pro nedostatek věku (s výjimkou nabytí plné svéprávnosti před nabytím zletilosti), nebo pro duševní poruchu, nový občanský zákoník však připouští následující výjimky.

První výjimka se vztahuje na osoby, které dovršily patnácti let věku a dosud nenabyly plné svéprávnosti. Tyto osoby mohou pořizovat jen ve formě veřejné listiny (§ 1526 n.o.z.). Oproti stávající úpravě, která nezletilému, který dovršil patnáctý rok, umožňuje pořídit závěť ve formě notářského zápisu, je zde posun k obecnější formě závěti pořízené veřejnou listinou. Aktuálně se však v praxi nic nemění a sepisování takové závěti zůstane vyhrazeno notářům. Je tu však ponechán prostor pro případný další vývoj právní úpravy, neboť např. v minulosti tato agenda nespádala jen do působnosti notářů, ale i soudů.

Další výjimka se týká osob, které byly soudem ve svéprávnosti omezeny pro duševní poruchu. Nový občanský zákoník opouští termín „zbavení způsobilosti k právním úkonům“ a hovoří výhradně o „omezení svéprávnosti“ a na rozdíl od současného občanského zákoníku nově upravuje pořízení závěti u osob s omezenou svéprávností.

I osoba, o níž soud rozhodl, že je její svéprávnost omezena tak, že není způsobilá pořizovat, může platně pořídit závěť, a to v jakékoli formě, pokud se uzdravila do té míry, že je schopna projevit vlastní vůli (§ 1527 n.o.z.). Za současné právní úpravy osoba omezená či zbavená způsobilosti takovou možnost nemá. Nová úprava vychází z toho, že není úmyslem zcela vyloučit pořizovací způsobilost těchto lidí v případě, že se něco stalo v období vyměřeném právními mocemi soudních výroků o omezení a o obnovení svéprávnosti. Rozhodovat musí věcná stránka, a proto se nevylučuje možnost učinit poslední pořízení v odpovídajícím zdravotním stavu, v tzv. světlém okamžiku (*lucidum intervallum*), který však zákon výslovně nezmiňuje. Kdo však tvrdí, že zůstavitel, který byl omezen ve svéprávnosti, pořídl platnou závěť, musí prokázat, že zůstavitel byl v době vyhotovení závěti natolik zdrav, že mohl pořizovat s plnou rozvahou⁸.

⁸ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku, dostupná na: www.obcanskyzakonik.justice.cz.

Osoby, jejichž svéprávnost byla omezena, mohou pořizovat za přísnějších podmínek (ust. § 1528 n.o.z.). Je třeba rozlišovat dvě situace:

- pokud byla osoba omezena z obecných, blíže neuvedených důvodů, může v rámci svého omezení pořizovat jen formou veřejné listiny;

- pokud byla osoba omezena ve svéprávnosti pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, užívání psychotropních látek nebo podobných přípravků či jedů nebo chorobnou závislost na hráčské vášni představující závažnou duševní poruchu, může v rozsahu omezení pořizovat v jakékoli formě, ale její testovací volnost je omezena co do rozsahu. Pořídí jen o polovině svého majetku. To zajišťuje, že alespoň polovina pozůstalosti připadne zákonným dědicům. Pokud takoví dědici nejsou a měl by tak dědit jen stát, může zůstavitel pořídí o celé pozůstalosti.

2.2. Náležitosti z hlediska projevu vůle pořizovatele

Projev vůle, kterým pořizovatel osobně činí pořízení o svém majetku pro případ své smrti, je právním úkonem a jako takový ke své platnosti vyžaduje splnění obecných předpokladů společných pro všechny právní úkony, obsažených v ust. § 34 a násl. obč.z.

Jde především o to, aby se při pořízení závěti uplatnila zůstavitelova svobodná a vážná vůle prostá omylu, projevená určitě a srozumitelně (§ 37 obč.z.), a kde to zákon vyžaduje, i v určité formě (§ 40 odst. 1 obč.z.). Nesplnění těchto náležitostí by způsobilo neplatnost tohoto právního úkonu.

Svobodná vůle je taková vůle, na kterou nepůsobí žádné vnější vlivy takového charakteru, že by jednatelova volnost rozhodnout se, zda určitý projev vůle učiní či neučiní, nebo tuto jeho volnost nepřiměřeně omezují. Úkon vynucený násilím nebo bezprávnou výhrůzkou neodpovídá skutečné vůli jednatelova a nemohou s ním být spojovány žádné právní následky.

Násilím (fyzickým donucením) se rozumí takový nátlak na vůli jednatelova, který vylučuje, aby se jeho vůle jakkoli uplatnila, a jímž se místo jeho vůle prosazuje vůle donucujícího. Učiněný projev musí být výsledkem násilí. Fyzickým donucením se ale nerozumí hrozba fyzickým násilím, ale použití fyzického násilí k vykonání takového

pohybu, který by jinak byl projevem vůle (např. někdo vede násilím ruku druhého, aby učinil písemný projev).

Bezprávná výhrůžka (psychické donucení) představuje bezprávné působení na vůli jednajícího, které v něm vzbuzuje důvodný strach z újmy, která mu hrozí, takže se jeho vůle utváří pod vlivem tohoto strachu.

Dodatečné posouzení otázky, zda a do jaké míry toto působení mohlo přimět zůstavitele pořídit o svém majetku závěti určitým způsobem, bude vždy záležet na skutkových okolnostech případu, zejména na situaci, v níž se zůstavitel v době pořízení závěti nacházel. Příkladem takového jednání může být pořizovatel, který je pro svou fyzickou nemohoucnost odkázán na pomoc jiné osoby, která jej pod pohrůžkou, že se o něho přestane starat, přiměje k pořízení závěti ve svůj prospěch

Svobodná vůle zůstavitele však není narušena, pokud je zůstavitel jinou osobou přemlouván k sepsání závěti určitým způsobem nebo pokud požádá třetí osobu o radu, jakým způsobem má závěť napsat, pokud se v konečné fázi rozhodne sám.⁹

U závěti se požadavek svobody vůle pořizovatele neváže jen na okolnosti v době vzniku tohoto úkonu, ale svým způsobem sahá i do pozdější doby. Vzhledem k tomu, že se vznikem závěti nejsou spojeny žádné právní účinky, neboť tyto nastávají až smrtí pořizovatele, zůstává pořizovateli možnost závěť kdykoli zrušit či změnit. Kdyby mu v tomto počínání někdo z dědiců bránil, mělo by to za následek jeho dědickou nezpůsobilost pro zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele (§ 469 obč.z.).

K náležitostem právního úkonu patří i požadavek **vážnosti vůle**. Za vážný lze považovat takový právní úkon, při němž směřuje vůle jednajícího skutečně k jeho provedení. Neplatné jsou tedy právní úkony provedené žertem, při hře, při výuce, úkony simulované (předstírané). U závěti jde o to, aby k ní došlo s úmyslem pořizovatele povolal v závěti uvedenou osobu či osoby za své dědice.

Platnost závěti záleží kromě jiného i na tom, aby projevená vůle byla **prosta omylu**, bez něhož by zůstavitel závěť nepořídil buď vůbec nebo s odlišným obsahem. Při posuzování vlivu případného omylu na platnost závěti nelze hledat odpověď v ustanovení § 49a obč.z., jehož použití u jednostranného neadresovaného právního

⁹ BEDNÁŘ, V.: *Testamentární dědická poslušnost*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 73

úkonu, jakým je závěť, nepřichází v úvahu, protože nelze vzít do úvahy otázku, zda adresát uvedeného projevu omyl jednatelého vyvolal nebo o něm musel vědět. I když současná úprava neobsahuje zvláštní právní úpravu o tom, jaký vliv na platnost závěti by mohl mít případný omyl pořizovatele, nelze přijmout závěr, že by se k takovému nedostatku při posuzování závěti nemělo vůbec přihlížet. Nezbude než soustředit pozornost na to, zda je omyl pořizovatele zřejmý z obsahu závěti. Například pokud někdo povolá dědicem určitou osobu a její povolání zdůvodní poskytnutím určité pomoci a ukáže-li se, že se pořizovatel v tomto směru zmýlil a osoba uvedená v závěti mu tuto pomoc neposkytla, těžko by bylo možné považovat ustanovení dědice v závěti za projev pravé vůle zůstavitele.¹⁰ Stejně tak je možné usuzovat na omyl zůstavitele, pokud ten by zdůvodnil ustanovení určité osoby jako svého dědice ze závěti tím, že již nikdo z jeho sourozenců není naživu, ačkoli ve skutečnosti by tomu tak nebylo.

Od omylu hraničícího s vážností vůle je třeba odlišit zjevnou nesprávnost spočívající např. v tom, že pořizovatel v závěti uvede „svým dědicem ustanovuji svého jediného vnuka“, ale neoznačí jej jeho správným příjmením. Tento omyl v osobním údaji povolaného dědice není omylem takového druhu, pro který by ustanovení dědice mohlo být neplatným, když z uvedení příbuzenského vztahu mezi pořizovatelem a povolaným dědicem je zřejmé, koho měl pořizovatel na mysli.¹¹

Pokud jde o nedostatky právního úkonu, o nichž zde byla zmínka, má laická veřejnost někdy zato, že je možné čelit případným pozdějším námitkám tohoto druhu tím, že se přímo v textu závěti uvede prohlášení, že jde o projev vůle prostý nátlaku a omylu, k němuž nebyl zůstavitel přiveden násilím, bezprávnou výhrůžkou, lstí nebo tísni apod. Tento text je v případě pozdějšího zkoumání předpokladů platnosti závěti bez významu. Byl-li zůstavitel již přinucen určitým způsobem jednat, podvolil se i začlenění tohoto nepravdivého ujištění do svého projevu vůle.

Projev vůle musí být **srozumitelný, určitý** a kde to zákon vyžaduje i provedený **v určité formě**, jinak je neplatný.

Projev vůle pořizovatele v závěti je neurčitý, pokud se mu nepodaří obsah své vůle jednoznačným způsobem projeviti, a je nesrozumitelný, jestliže svou vůli jasně

¹⁰ MIKEŠ, J. – MUZIKÁŘ, L.: *Dědické právo*, Praha: Linde, 2003, s. 56

¹¹ MIKEŠ, J. – MUZIKÁŘ, L.: *Dědické právo*, Praha: Linde, 2003, s. 57

nevyjádří.¹² Aby závěť byla z tohoto důvodu neplatná, nesrozumitelnost či neurčitost by se musela týkat základních skutečností, které určují obsah vůle zůstavitele naložit s určitým majetkem pro případ své smrti, muselo by tedy jít o takovou nesrozumitelnost nebo nejasnost, které by neumožňovaly příslušnou věc nebo právo identifikovat, případně určit, komu má připadnout. Neplatnost závěti je však možno vyslovit jen tehdy, pokud by neurčitost či nesrozumitelnost nebylo možno odstranit ani výkladem ve smyslu ustanovení § 35 odst. 2 obč.z., tedy s přihlédnutím ke skutečné vůli toho, kdo právní úkon učinil¹³ (viz kapitola 2.3. Výklad závěti).

Občanský zákoník vychází ze zásady, že k platnosti právních úkonů zásadně není zapotřebí zvláštní formy a projev vůle může být učiněn nejen výslovně, ale i konkludentně. Výjimečně zákon vyžaduje, aby byl právní úkon učiněn ve zvláštní, písemné formě, jinak je neplatný. Právě závěť je jedním z právních úkonů, u kterých zákon pod sankcí neplatnosti vyžaduje písemnou formu a splnění dalších formálních náležitostí, uvedených v ustanoveních § 476 až § 476f obč.z.

U závěti je požadavek přísné formálnosti motivován především důležitostí tohoto aktu a snahou předejít nesnázím, které by mohly nastat při zjišťování přesné vůle pořizovatele, protože právní důsledky z tohoto úkonu nastanou až v době, kdy pořizovatel již není naživu. Nedodržení předepsaných formálních požadavků má za následek neplatnost projevu poslední vůle zůstavitele, i kdyby jinak o jeho záměru nemohlo být žádných pochybností. Formám závěti je věnována samostatná kapitola.

Platnost právního úkonu z hlediska určitosti a srozumitelnosti projevu vůle nelze u závěti posoudit bez zřetele k jejímu obsahu. Určení obsahu není možné ponechat na vůli a představitosti pořizovatele. Obsahem závěti, má-li vůbec jít o právní úkon tohoto druhu, musí být v první řadě ustanovení dědice. Rovněž obsahu závěti je věnována samostatná kapitola.

Nový občanský zákoník samozřejmě rovněž požaduje, aby závěť jako „právní jednání“, které v terminologii nového občanského zákoníku nahrazuje termín „právní úkon“, splňovala obecné požadavky vznášené na právní jednání v obecné části. Právní jednání musí být projevem vůle jednající osoby, přičemž tato vůle musí být projevena

¹² srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 08. 2003, sp. zn. 33 Odo 341/2003, dostupný na: www.nsoud.cz

¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 15.2.1985, sp. zn. 4 Cz 116/84, ASPI: JUD14922CZ

vážně (§ 551 a § 552 n.o.z.). Vzhledem ke zvláštní povaze závěti, která je osobním zůstavitelovým právním jednáním, doplňuje se v ustanovení § 1497 výslovné konstatování, že zůstavitel nemůže učinit závěť jen tím, že přisvědčí návrhu, který mu byl učiněn, které bylo taktéž v současnosti dovozováno, ale v normativním textu chybělo. Tímto způsobem by jeho vůle nebyla pro potřeby závěti projevena dostatečně určitě.

O právní jednání nejde také v případě, nelze-li pro neurčitost nebo nesrozumitelnost zjistit jeho obsah ani výkladem (§ 553 odst. 1 n.o.z.). Nový občanský zákoník sice nově zavádí možnost konvalidace dodatečným vyjasněním projevu vůle mezi stranami (§ 553 odst. 2 n.o.z.), toto ustanovení však vzhledem k povaze závěti jako jednostranného právního jednání nelze využít. U dědické smlouvy pak dodatečné vyjasnění projevu vůle mezi stranami rovněž není možné, neboť zůstavitel, jako jedna strana této smlouvy, již není naživu.

Nový občanský zákoník nově stanoví **účinky omylu** týkajícího se závěti, a to v ustanoveních § 1529 až 1531 n.o.z. Definiuje se tzv. podstatný omyl zůstavitele. Omyl je podstatný, týká-li se osoby, které se něco zůstavuje, nebo podílu či věci, které se zůstavují, anebo podstatných vlastností věci. Vlastnosti jsou podstatné, je-li zřejmé, že by zůstavitel v závěti tak neurčil, kdyby se v nich nebyl zmýlil. Rozhoduje, že zůstavitel jednal v takovém omylu, že by nepořídil o pozůstalosti nebo její části tak, jak učinil, kdyby se nezmylil. Není rozhodující, kdo takový omyl vyvolal, ani to, že omyl vznikl výhradně z příčin na straně samotného zůstavitele.

Následkem podstatného omylu je relativní neplatnost toho ustanovení závěti, kterého se týká.

Pokud byla osoba nebo věc jen nesprávně popsána, nejedná se o podstatný omyl a příslušné ustanovení závěti je platné. Tak např. chybné uvedení křestního jména nebo příjmení nevyvolá neplatnost příslušného ustanovení závěti, pokud bude nepochybné, koho měl zůstavitel na mysli.

Stejně tak nezpůsobuje neplatnost příslušného ustanovení závěti, pokud se vůle zůstavitele zakládala jen na mylné pohnutce.

2.3. Výklad závěti

Výklad některých závětí, a to zejména závětí, které nebyly pořízeny ve formě notářského zápisu, ale byly stylizovány samotným zůstavitelem nebo za pomoci osob, které nemají právnické vzdělání, bývá velmi často obtížný. Není-li projev vůle zůstavitele sám o sobě jednoznačný, neboť není srozumitelný (z hlediska způsobu vyjádření projevu vůle nelze dovodit, jaká vůle měla být vyjádřena) nebo určitý (projev vůle je sice srozumitelný, ale není zřejmý jeho obsah), je třeba vždy přistoupit k výkladu projevu vůle. Nesrozumitelnost nebo neurčitost projevu vůle zůstavitele v závěti lze dovodit jen tehdy, jestliže ani jeho výkladem nelze odstranit všechny pochybnosti o jeho obsahu.¹⁴

Za současné právní úpravy je třeba postupovat za pomoci obecného interpretačního pravidla uvedeného v § 35 odst. 2 obč.z., tj. vykládat závěť nejen podle jazykového vyjádření, ale zejména též podle vůle toho, kdo tento právní úkon učinil (tj. zůstavitele), není-li tato vůle v rozporu s jazykovým projevem. Situace je o to komplikovanější, že výklad závěti se provádí až po smrti zůstavitele a na jeho vůli lze usuzovat pouze zprostředkovaně.

K posouzení skutečné vůle pisatele závěti, jsou-li o ní pochybnosti, je třeba zjišťovat vedle znění textu listiny (slovního výkladu) všechny okolnosti, za nichž byl projev vůle o ustanovení závětních dědiců (či o určení věci nebo práva, o kterých zůstavitel závětí pořizuje) učiněn a z nichž lze dovodit skutečnou vůli zůstavitele. Není napravováním neurčitosti projevu vůle, jestliže projev vůle je vykládán se zřetelem k okolnostem případu. Teprve tehdy, nebude-li možno ani tímto způsobem projev vůle zůstavitele vyložit, pak bude neurčitý a tedy se zřetelem k ustanovení § 37 obč.z. neplatný.¹⁵ Podle ustálené judikatury soudů však výklad právního úkonu může směřovat jen k objasnění toho, co v něm bylo projevováno, a vůle jednajícího se při výkladu právního úkonu vyjádřeného slovy uplatní, jen není-li v rozporu s jazykovým projevem.¹⁶ Jakmile tedy použité slovní vyjádření spolehlivě vypovídá o obsahu

¹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 15.2.1985, sp. zn. 4 Cz 116/84, ASPI: JUD14922CZ

¹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28.11.1986, sp. zn. 4 Cz 61/86, uveřejněn pod č. 42/87 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ASPI: JUD10685CZ

¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 04. 2007, sp. zn. 21 Cdo 1859/2006, dostupný na: www.nsoud.cz

právního úkonu, nemůže být tento interpretován jinak, i kdyby snad vůle jednajícího neodpovídala tomuto jazykovému vyjádření.

Výklad závěti rovněž může směřovat jen k objasnění jejího obsahu, tedy ke zjištění toho, co bylo skutečně projevono. Pomocí výkladu nelze „nahrazovat“ nebo „doplňovat“ vůli, kterou zůstavitel při pořízení závěti neměl nebo kterou sice měl, ale neprojevil ji.¹⁷

Při výkladu závěti je rovněž třeba brát v úvahu, že pořizovatel závěti nemá nejen potřebné právní znalosti, ale i jeho vyjadřovací schopnost nemusí odpovídat vžitému způsobu formulace daného projevu vůle. Praxe proto při výkladu vychází především z jazykového vyjádření, bere však zřetel též k osobě pořizovatele, způsobu pořízení závěti, i k významu přisuzovanému některým použitým výrazům či formulacím v obecnějším povědomí neprávnické veřejnosti.

Nový občanský zákoník klade důraz na ochranu vůle zůstavitele. Ten se projevuje i zakotvením zvláštního pravidla pro výklad závěti v ust. § 1494 odst. 2 n.o.z., které stanoví odchylku od obecných pravidel pro výklad právních jednání, obsažených v obecné části (zejm. § 555 a 556 n.o.z.). Pro výklad závěti platí, že při případných nejasnostech se má co nejvíce vyhovět vůli zůstavitele. Slova použitá v závěti se mají vykládat podle jejich obvyklého smyslu, ledaže by měl zůstavitel ve zvyku spojovat s určitými výrazy zvláštní, sobě vlastní smysl. Zůstavitel sám může svoji vůli upřesnit tím, že v závěti poukáže na obsah jiné listiny. Pokud tato listina splňuje náležitosti závěti, má stejné právní účinky jako závěť, pokud tyto náležitosti nespĺňuje, lze ji použít jen k vysvětlení zůstavitelovy vůle, jak ji v závěti projevil (§ 1495 n.o.z.).

¹⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29.11.2001, sp. zn. 21 Cdo 372/2001, dostupné na: www.nsoud.cz

3. Formy závěti

Zůstavitel, který se rozhodl pořídit o svém majetku závěti, musí věnovat pozornost formálním požadavkům, které zákon pro tento právní úkon vyžaduje, neboť předepsaná forma je podmínkou platnosti závěti.

V této oblasti přináší nový občanský zákoník dvě podstatné změny. Zatímco podle současné právní úpravy může být závěť pod sankcí neplatnosti zřízena jedině v písemné formě a musí v ní být uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, podle nové úpravy již datování závěti není její podstatnou náležitostí a za určitých okolností je možné pořídit i závěť ústní, která je jednou z tzv. privilegovaných závětí, které nový občanský zákoník znovu do našeho právního řádu vrací.

Zřídit závěť může pouze jediná osoba, společná závěť více zůstavitelů je neplatná (§ 476 odst. 3 obč.z.) a ani nový občanský zákoník se k institutu společné závěti známé z dřívějších právních úprav nenavrací (§ 1496 n.o.z.).

Současná právní úprava umožňuje pořízení závěti jedním ze tří způsobů (§ 476 odst. 1 obč.z.). Zůstavitel může sepsat závěť vlastní rukou a pak hovoříme o závěti holografní. V případě, že se rozhodne závěť zřídit v jiné písemné formě, tedy nikoli vlastní rukou, bude se jednat o závěť allografní. Tyto závěti bývají označovány jako závěti soukromé, pořizované formou soukromé listiny. Třetím způsobem pak je závěť pořizená formou notářského zápisu, tedy veřejnou listinou.

Nová právní úprava zachovává obecnou úpravu obou forem soukromě pořizovaných závětí, tedy závěti holografní i allografní. Zachovává rovněž závěť pořizenou ve formě veřejné listiny, když však nezužuje tuto možnost pouze na pořízení formou notářského zápisu a ponechává tak prostor možné budoucí úpravě. Nový občanský zákoník ale také zavádí nové formy závětí, a to tzv. privilegované závěti (závěti s úlevami), které jsou určeny pro osoby, které se díky události typu živelné pohromy, války apod. nacházejí v situaci, kdy nemohou využít tradiční formy pro pořízení závěti.

K náležitostem, které musí podle současné právní úpravy pod sankcí neplatnosti každá závěť obsahovat, patří dle ustanovení § 476 odst. 2 obč.z. uvedení dne, měsíce a roku, kdy byla podepsána.

Otázkou je, zda může být datum určeno i jinak než úplným uvedením dne, měsíce a roku, např. určením nějaké události, o jejím časovém určení nemůže být pochyb. Takovým určením může být např. formulace „v den mých 70. narozenin“, „na Štědrý den roku 2012“ apod. Současný výklad striktně trvá na označení úplným datem a činí závěť v případě jiného určení data neplatnou, což znemožňuje prosadit vůli zůstavitele. Nová úprava již umožňuje, aby zůstavitel uvedl datum v závěti i jinak než přesným označením dne, měsíce a roku, což je jistě pozitivní posun proti současnému stavu.

Ustanovení § 476 odst. 2 obč.z. se nezmiňuje o tom, jak musí být v závěti den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, uveden. Je zřejmé, že u závěti pořízené ve formě notářského zápisu musí být den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, uveden v notářském zápisu, že u závěti pořízené v jiné písemné formě se svědky (allografní závěti) musí být den, měsíc a rok, kdy byla závěť podepsána, uvedeny v textu závěti napsaném zůstavitelem, popřípadě pisatelem, a tedy je nepochybné, že u holografní závěti musí být všechny náležitosti závěti (celý text), tedy i datum, kdy byla závěť podepsána, napsány vlastní rukou zůstavitele.¹⁸

Z ustanovení § 476 odst. 2 obč.z. ani z jiného zákonného ustanovení neplynou jakákoliv pravidla pro umístění data na listině obsahující závěť, stejně tak i podpisu. Právní teorie i soudní praxe dovozují, že podpis musí být umístěn na úplném konci závěti, protože se jím obsah závěti dovršuje. Jinak je tomu v případě data, jehož význam pro závěť je zcela odlišný. Uvedením data se nedovršují obsahové náležitosti závěti, datum má pouze vypovídat o tom, kdy byla závěť zůstavitelem podepsána, tedy z hlediska svého obsahu dovršena, a umožnit tak rozlišení dřívější zůstavitelovy závěti od závěti pozdější, kterou by mohla být původní závěť zrušena. Kdyby umístění data v závěti mělo mít význam pro její platnost, musel by ze skutečnosti, zda se nachází v záhlaví závěti, v jejím textu nebo pod ním, bez dalšího vyplývat závěr o tom, zda se jedná o datum, kdy byla závěť podepsána, nebo o datum jiné. Tak tomu však není,

¹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17.11.1998, sp. zn. 21 Cdo 586/98, uveřejněné pod č. 44/99 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, publ.: Soudní judikatura, č. 2/1999 pod pořadovým číslem 13, srov. též usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 10. 2005, sp. zn. 30 Cdo 1454/2005, dostupné na: www.nsoud.cz

protože obecně nelze vyloučit, že datum uvedené v záhlaví závěti je datem jejího podpisu (např. napsal-li a podepsal-li zůstavitel závět' v jednom dni), a stejně tak ze skutečnosti, že se datum nachází pod textem závěti, nelze vždy bez dalšího dovodit, že se musí jednat o datum, kdy byla závět' skutečně podepsána (např. podepsal-li zůstavitel takovou závět' jindy než v den, jehož datum je uvedeno pod textem závěti).¹⁹ Datum podpisu závěti tedy může být uvedeno na kterémkoli místě závěti (v záhlaví, v textu, za textem), aniž by to mělo vliv na její platnost.²⁰

Zůstavitel může závět' sestavovat i po delší dobu. Základní podmínkou však je, aby v závěti bylo obsaženo datum, kdy byla listina podepsána, nikoli den, kdy byla sepsána, jestliže se den napsání neshoduje se dnem podpisu listiny. Závět' nemusí být vyhotovena najednou, pořizovatel může s libovolnými časovými odstupy pokračovat v sestavování závěti, může závět' sepsat i předem a jiného dne připojit svůj podpis a datum, kdy ji podepsal, rovněž mu ji podle jeho pokynů může někdo připravit apod. Ze skutečnosti, že jediné datum uvedené v závěti je označeno jako datum sepsání závěti, nelze ještě dovozovat, že závět' neobsahuje datum, kdy byla podepsána; datum sepsání závěti a datum podepsání závěti se budou zpravidla shodovat.²¹

Aby se předešlo pochybnostem o tom, ze kterého dne pochází zůstavitelova závět', doporučuje se uvádět na listinu pouze jediné datum, a to den, měsíc a rok, kdy byla závět' podepsána.

S problematikou data podpisu závěti úzce souvisí otázka, zda tzv. ověřovací doložka podpisu vyhotovená notářem nebo matričním úřadem je součástí závěti. Zákon sice nevyžaduje, aby podpis na závěti byl úředně ověřen, přesto může mít pořizovatel pocit, že právě ověření dodá jeho závěti na vážnosti nebo že tím předejde dohadům o tom, zda skutečně závět' podepsal.

Pravost podpisu na předložené listině lze ověřit dvěma způsoby. Je-li již podpis na listině připojen, osvědčí notář nebo matriční úřad prohlášení osoby, kterým tato uznává podpis na listině za vlastní. Podepsala-li osoba listinu před ověřujícím v jeho přítomnosti, osvědčuje notář nebo matriční úřad právě to, kdo listinu před ním podepsal.

¹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.4.2005, sp. zn. 30 Cdo 1190/2004, uveřejněný pod č. 25/2006 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, publ.: Ad notam, č. 6/2005, s. 210

²⁰ srov. též usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30.12.2002, sp. zn. 24 Co 297/2002, publ.: Ad Notam, č. 2/2003, s. 41

²¹ tamtéž

Zákonem stanovenou formou ověření pravosti podpisu je legalizační doložka, která je listinou o ověření a jako takovou je veřejnou listinou. Za samostatnou listinu o ověření je třeba pokládat jak legalizační doložku pevně spojenou s předloženou listinou, tak doložku vyznačenou přímo na předložené listině. Závěť a ověření pravosti podpisu zůstavitele na závěti jsou tedy dvě rozdílné listiny. První z nich obsahuje projev zůstavitelovy poslední vůle, druhá pak prokazuje, že zůstavitel závěť podepsal nebo že podpis uznal za vlastní. Jedná-li se o případ, kdy notář osvědčí, že zůstavitel před ním závěť podepsal, prokazuje listina o ověření pravosti podpisu také datum, kdy byla závěť podepsána. Údaj o datu podpisu závěti v listině o ověření pravosti podpisu však ani v tomto případě nemůže nahradit chybějící datum v textu závěti nebo opravit datum v textu závěti, které není datem, kdy byla závěť skutečně podepsána, a to již proto, že se jedná o údaj obsažený v listině vždy odlišné od závěti.²²

Proto uvedl-li např. pořizovatel vlastnoruční závěti v závěti datum, které je jiné než datum uvedené v ověřovací doložce jako datum jeho podpisu, má to za následek neplatnost závěti. Rovněž uvedení data podpisu pouze v ověřovací doložce způsobuje neplatnost závěti, neboť to nemůže nahradit chybějící datum v textu závěti.

Jak již bylo uvedeno na začátku této kapitoly, podle **nového občanského zákoníku** již není datování závěti podstatnou náležitostí závěti. Chybějící datum pořizení závěti, a tím spíše i uvedení data jinak než přesným označením dne, měsíce a roku, tedy nezpůsobí její neplatnost s výjimkou stanovenou v ust. § 1494 odst. 1 věte druhé, podle kterého je závěť neplatná v případě, že není zřejmé, který den, měsíc a rok byla závěť pořizena a pořídil-li zůstavitel více závětí, které si odporují nebo závisí-li jinak právní účinky závěti na určení doby jejího pořizení. Z toho lze dovodit, že zanechá-li např. zůstavitel jednu závěť bez data a není pochybnost o její pravosti, tedy že pochází od způsobilého zůstavitele, který ji napsal a podepsal vlastní rukou, bude platná. Přesto by však podle mého názoru bylo vhodné, aby datum pořizení bylo součástí každé závěti, neboť tak je přesněji určen okamžik, kdy zůstavitel projevil svoji vůli. V praxi může nastat případ, kdy absence tohoto data může hrát významnou roli, např. pokud bude někdo zpochybňovat svéprávnost pořizovatele a bude tvrdit, že pořizovatel trpěl v době pořizení závěti duševní poruchou.

²² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.4.2005, sp. zn. 30 Cdo 1190/2004, uveřejněný pod č. 25/2006 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, publ.: Ad notam, č. 6/2005, s. 210

3.1. Závět' sepsaná vlastní rukou zůstavitele (závět' holografní)

Vlastnoruční forma závěti se vyskytuje nejčastěji. Pro použití této formy mluví její jednoduchost, pohotovost a také to, že s jejím pořízením nejsou spojeny žádné náklady. Její pořízení nevyžaduje pomoc či účast dalších osob a svou roli může sehrát i pořizovatelova obava, že by obsah závěti učiněné za účasti dalších osob nemusel zůstat utajen. Její nevýhody jsou do jisté míry rubem snadnosti jejího pořízení. Pokud si pořizovatel nechá závět' u sebe a nikomu neřekne o jejím pořízením, může se stát, že v případě jeho úmrtí nebude závět' k nalezení a nebude tak prohlášena v dědickém řízení. Vzniká také riziko ztráty nebo zničení listiny obsahující závět'.

3.1.1. Holografní závět' dle současné právní úpravy

Současný občanský zákoník upravuje závět' sepsanou vlastní rukou zůstavitele v ustanovení § 476a obč.z., který stanoví, že vlastnoruční závět' musí být vlastní rukou napsána a podepsána, jinak je neplatná. Při jejím pořízením tedy musí pořizovatel po formální stránce dodržet tři základní požadavky:

- musí být napsána vlastní rukou zůstavitele,
- vzhledem k tomu, že za současné právní úpravy musí být každá závět' pod sankcí neplatnosti datována, musí v ní být uvedeno datum (den, měsíc a rok), kdy byla podepsána,
- musí být podepsána vlastní rukou zůstavitele.

Vlastnoruční závět' musí být napsána **vlastní rukou zůstavitele** od počátku do konce. Ve výjimečných případech lze připustit, aby k napsání textu závěti byla použita noha či ústa, je-li pisatelem závěti osoba, která pro svou tělesnou vadu nemůže psát rukou, jestliže si uvedeným způsobem počíná i při jiných písemných projevech.

Ustanovení § 476a obč. z. výslovně vyžaduje jen, aby závět' byla sepsána vlastní rukou zůstavitele. Text uvedeného ustanovení tedy nevylučuje, aby vlastnoruční závět' byla napsána v případě praváka i rukou levou, a naopak. Zůstavitel však musí být vždy

schopen vlastní rukou psát. Požadavek vlastnoručního sepsání závěti je tedy splněn i v případě, byla-li sepsána nedominantní rukou zůstavitele.²³

Vlastnoruční závěti nemůže pořizovat o svém majetku osoba, která nemůže číst nebo psát, a to třeba i jen dočasně (taková osoba pak pořizuje allografní závěti dle ust. § 476c obč.z.). Sepsání vlastnoruční závěti je však vyloučeno jen skutečnou nemožností čtení či psaní. Nestačí tedy, je-li čtení či psaní pouze obtížné (např. čtení jen se silnými brýlemi, psaní rukou s omezenou pohyblivostí). Skutečnost, že písmo pořizovatele bude v takovém případě odlišné od jeho obvyklého písma (např. proto, že závěť napsal levou rukou) neznamená, že nejde o závěť psanou vlastní rukou. Na druhé straně je však nutno mít na zřeteli, že v případě sporu o dědické právo na základě takové závěti by se závětní dědic mohl ocitnout v důkazní nouzi při prokazování pravosti písma, zjevně odlišného od obvyklého písma zůstavitele. Vlastnoruční závěť nemůže poříditi ani osoba, která nemůže číst či psát proto, že číst či psát neumí. Pokud by tato osoba vlastní rukou obkreslila či napodobila text závěti předepsaný jako vzor jinou osobou, tedy pouze obkreslila znaky písma, jejichž význam by nechápala, byla by taková závěť neplatná dle § 39 obč.z. pro rozpor se zákonem (s § 476c, § 476d odst. 1 a § 40 odst. 5 obč.z.). Kromě toho by dalším důvodem neplatnosti byl nedostatek svobodné vůle, neboť ten, kdo napodobuje text pořízený jiným, nečiní svůj vlastní svobodný úkon.

Nepřípustná je jakákoli pomoc jiné osoby poskytnutá zůstaviteli při psaní vlastnoruční závěti, jež ovlivnila charakteristické znaky jeho rukopisu. Jakékoli „vedení“ zůstavitelovy ruky (dominantní či nedominantní) při psaní vlastnoruční závěti způsobuje neplatnost dané závěti.²⁴

Na materiálu, na němž lze napsat vlastnoruční závěť, nezáleží, stejně jako na použitém psacím prostředku. Důležité je to, aby jeho technické vlastnosti byly takové povahy, aby byla zaručena trvanlivost písemného projevu. I když použitá technika sama o sobě v ničem neohrožuje platnost právního úkonu, mohla by podle okolností sepsání závěti vyvolat pochybnosti, jde-li o vážný projev vůle nebo byl-li zůstavitel v době sepsání závěti schopen k provedení takového právního úkonu. Použití neobvyklého psacího materiálu a psacího prostředku bude odůvodněno při nenadálé situaci, za které

²³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19.12.2001, sp. zn. 30 Cdo 1975/2001, dostupný na: www.nsoud.cz

²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 03. 04. 2008, sp. zn. 21 Cdo 1744/2007, uveřejněný pod č. 107/2008 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ASPI: JUD107662CZ

ke zřízení závěti došlo, např. po dopravní nehodě v prostředí, kde nebyly vhodnější psací prostředky.

Vlastnoruční závěť může mít také podobu dopisu adresovaného dědici nebo jiné osobě, které je zároveň svěřována do úschovy. K tomu, aby dopis měl po formální stránce povahu závěti, nesmí v něm chybět žádná z předepsaných náležitostí a z obsahu dopisu musí být zřejmé, že pisatel měl v úmyslu povolát v dopise uvedenou osobu svým dědicem a že nešlo jen o pouhou úvahu, kterou by chtěl někdy později uskutečnit.

Nevystačí-li k napsání závěti jeden list papíru, měl by být použit arch. Pokud by mělo jít o více listů papíru, lze doporučit, aby byly tyto listy pevně spojeny tak, aby se vyloučila možnost dodatečného vynětí vnitřních listů, případně jejich výměna za jiné. Pokud by listy nebyly pevně spojeny, měla by být označena návaznost jednotlivých listů. Případným pochybnostem by se dalo do jisté míry předejít, kdyby každá ze samostatných stran byla uzavřena datem s připojením vlastnoručního podpisu zůstavitele.

Závěť v této formě může pořizovatel sepsat v jakémkoli jazyce, který zná, volba je ponechána na vůli pořizovatele. Není nezbytné, aby byla sepsána v českém jazyce, jako je tomu u závěti sepsané formou notářského zápisu, a není omezen ani požadavkem, aby tento jazyk znaly další osoby (jako svědci, pisatel a předčítatel působící při sepisování závěti allografní). Určitě lze ale doporučit, aby pořizovatel sepsal závěť v jazyce, kterého běžně používal, a aby zachoval i charakteristickou podobu písma.

Nečitelnost závěti nebo některého jejího ustanovení činí závěť neplatnou pro nesrozumitelnost (§ 37 odst. 1 obč.z.), a to podle okolností buď v celém rozsahu (je-li nečitelná celá závěť nebo takové ustanovení závěti, které nelze oddělit od ostatního obsahu) nebo jen v tom ustanovení, které je nečitelné (§ 41 obč.z.).

V holografní závěti, tak jako za současné úpravy v každé jiné závěti (§ 476 odst. 2 obč.z.), je **uvedení data**, tj. dne, měsíce a roku, kdy byla závěť podepsána (nikoli tedy data sepsání, byl-li podpis připojen až později), podstatnou obsahovou náležitostí, bez níž by závěť byla neplatná. Protože jde o nedílnou součást holografní závěti, musí i uvedení těchto údajů splňovat náležitosti holografní formy závěti, tzn. že i den, měsíc a

rok, kdy byla závěť podepsána, musí být uveden vlastní rukou pořizovatele.²⁵ Proto by nebyla platná závěť, kterou zůstavitel sice vlastnoručně sepsal a podepsal, ale ve které by byl den, měsíc a rok podpisu vyznačen jinak než vlastní rukou zůstavitele (např. závěť, na které byl podpis pořizovatele ověřován a datum podpisu vyznačeno pouze v ověřovací doložce²⁶, závěť, ve které pořizovatel vyznačil datum podpisu razítkem apod.). Existuje však i názor opačný²⁷, podle kterého z ustanovení § 476a obč.z., které pro platnost holografní závěti stanoví, že musí být celá napsána vlastní rukou zůstavitele a jím vlastnoručně podepsána a o datu se již nezmiňuje, nelze dovozovat, že datum musí být v závěti taktéž napsáno vlastní rukou zůstavitele. K tomuto názoru se však nepřikláním.

Vlastnoruční závěť musí obsahovat **vlastnoruční podpis** toho, kdo projev vůle činí, jinak je neplatná. Z požadavku vlastnoručnosti podpisu vyplývá, že musí být napsán přímo pořizovatelem a není jej možno nahradit nějakou napodobeninou, jakou je například faksimile podpisu ve formě razítka. Pořizovatel tak svým vlastnoručním podpisem stvrzuje, že je původcem závěti. Podpis má své místo na konci textu závěti, neboť se jím obsah závěti dovršuje²⁸. Z tohoto důvodu to, co je za podpisem, nelze považovat za součást platné závěti. Tento další text připojený za podpisem však platnost závěti neovlivní, pokud se ustanovení dědice nachází v textu před podpisem.

Občanský zákoník neobsahuje ustanovení o tom, jakým způsobem a v jakém rozsahu musí zůstavitel pod obsah závěti připojit svůj vlastnoruční podpis, aby bylo možné považovat tento právní úkon za platný.

Judikatura dospěla k závěru, že postačí i uvedení pouhého příjmení, pokud o totožnosti podpisu zůstavitele nejsou žádné pochybnosti. Jde zejména o to, aby pisatel závěti byl zcela jednoznačně určen.²⁹ Za výše uvedeného předpokladu lze za platný považovat i podpis parafou. V případech, kdy zůstavitel používá pseudonym, je pod tímto pseudonymem znám a podepisuje se jím, je možné uznat za platný podpis i podpis

²⁵ viz již dříve uváděné usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17.11.1998, sp. zn. 21 Cdo 586/98 (R 44/99)

²⁶ viz již dříve uváděný rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.4.2005, sp. zn. 30 Cdo 1190/2004 (R 25/2006)

²⁷ BEDNÁŘ, V.: *Testamentární dědická posloupnost*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 77

²⁸ ad. 26)

²⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27.1.1983, sp. zn. 4 Cz 82/82, uveřejněný pod č. 51/1984 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ASPI: JUD2810CZ

učiněný tímto pseudonymem.³⁰ Dokonce bylo judikaturou uznáno, že s požadavkem zákona není v rozporu, jestliže text závěti, zejména byl-li obsažen v dopise, byl namísto podpisu uzavřen uvedením příbuzenského vztahu pisatele k adresátovi, např. „Tvůj otec“, s tím, že není-li ani při tomto označení pochybnosti o osobě pisatele, popřípadě osoby obmyšlené, a jsou-li i jinak splněny náležitosti požadované pro závěť, neměly by uvedené odchylky od běžné zvyklosti mít za následek neplatnost tohoto právního úkonu.³¹ Od tohoto výkladu se však Nejvyšší soud odklonil a vycházejí zejména z historických úprav (§ 578 o.z.o.) rozhodl, že za „podpis“ zůstavitele ve smyslu ustanovení § 476a obč.z. nelze ani v současnosti považovat text, který neobsahuje označení zůstavitele ani jménem ani příjmením, tedy že např. uvedení textu „Tvá matka“ není podpisem závěti požadovaným citovaným zákonným ustanovením.³²

Z požadavku, aby závěť byla od počátku do konce napsána zůstavitelem, není výjimek. Proto opravy, vpisky či dodatky provedené někým jiným, i kdyby se jimi napravovaly zjevné chyby nebo zkomolená jména, mohou ohrozit platnost závěti, a to i kdyby se tyto zásahy staly z vůle nebo s vědomím pořizovatele samého.

Chce-li pořizovatel sám doplnit další text, musí mít toto doplnění formu platné závěti, tedy nejlépe jako souvislý text za původní závěť, k němuž pořizovatel připojí svůj podpis a uvede rovněž datum tohoto podpisu. Spíše negativně se praxe staví k doplňkům či změnám prováděným v textu původní závěti. Může se jednat o přeškrtnutí jména původního dědice a uvedení jména nového, vpisování dalšího majetku, který má určitý dědic nabýt apod. Takové doplňky neobstojí samy o sobě jako nová závěť a mohou učinit tento právní úkon celkově nesrozumitelným či neurčitým, a tedy neplatným.

Přeškrtnutí některého ustanovení závěti by bylo nutno posuzovat jako zrušení této části závěti jejím zničením. K tomu není třeba dalších náležitostí, zejména aby byl takový zásah podepsán a datován. Bude pak záležet na tom, zda nepřeškrtnutá ustanovení mohou obstát sama o sobě, pak bude závěť ve zbývajících částech platná, či zda vypuštěním znehodnocené části textu se stane celá závěť nesrozumitelnou či neurčitou, a tedy neplatnou. Provede-li zůstavitel v textu listiny nějaké škrty nebo opravy, měl by

³⁰ BEDNÁŘ, V.: *Testamentární dědická posloupnost*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 76

³¹ MIKEŠ, J. – MUZIKÁŘ, L.: *Dědické právo*, Praha: Linde, 2003, s. 90

³² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 03. 2009, sp. zn. 21 Cdo 51/2008, uveřejněný pod č. 13/2010 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, publ.: Ad notam, č. 5/2009, s. 186

se o tom v dalším textu zmínit, aby nevznikalo zbytečné podezření, že jde o zásah někoho jiného než pořizovatele.

Ve všech případech by však pořizovatel udělal nejlépe, kdyby napsal závěť novou a připojil k ní svůj podpis a samozřejmě i datum podpisu této nové listiny, a nikoli datum původní.

3.1.2. Holografní závěť dle nové právní úpravy

Pokud se týká úpravy závěti psané vlastní rukou, nový občanský zákoník zásadně přejímá úpravu § 476a současného občanského zákoníku, když v ust. § 1533 uvádí, že kdo chce pořizovat v písemné formě beze svědků, napíše celou závěť vlastní rukou a vlastní rukou ji podepíše. Lze tedy u této závěti odkázat na výklad současné úpravy, ovšem s tou výhradou, že datum pořízení závěti již není její podstatnou náležitostí, jak již bylo uvedeno.

3.2. Závěť sepsaná jinak než vlastní rukou zůstavitele (závěť allografní)

Závěť allografní je podle českého práva dalším typem soukromých závětí, tj. závětí zřízených jinak než spolupůsobením úřední osoby. Tato forma závěti byla v našem právním řádu přípustná podle právní úpravy platné před 1.4.1964, tedy za účinnosti jak obecného zákoníku občanského č. 946/1811 Sb. z. s., který platil na našem území do 31.12.1950, tak občanského zákoníku č. 141/1950 Sb., který platil od 1.1.1951 do 31.3.1964. S účinností současného občanského zákoníku č. 40/1964 Sb., tj. od 1.4.1964, byla tato forma závěti zrušena a do platného právního řádu se vrátila až novelizací provedenou zákonem č. 509/1991 Sb. s účinností k 1.1.1992.

Pro závěť allografní, která je napsaná jinak než vlastní rukou zůstavitele, zákon stanoví právě s ohledem na tuto skutečnost určitá zpřísněná formální hlediska.

I když postup nezbytný pro platnost této závěti je složitější než při pořízení závěti vlastnoruční, sdílí s ní některé výhody. Nejsou s ní spojeny žádné náklady ani časové prodloužení spojené se sepsáním závěti notářem. Účast svědků při pořizování této závěti by měla zajistit, že závěť po smrti zůstavitele nezůstane nepovšimnuta. Na druhé straně však snaha zůstavitele zachovat v tajnosti samu skutečnost pořízení závěti při

požadované účasti svědků nemusí být naplněna. S vystupováním osob jako svědků totiž není za současné právní úpravy ze zákona spojena povinnost mlčenlivosti.

3.2.1. Allografní závěť dle současné právní úpravy

Současný občanský zákoník upravuje allografní závěť v ustanoveních § 476b a § 476c obč.z. Prvním typem této závěti je závěť, kterou nenapsal zůstavitel vlastní rukou (byla napsána rukou někoho jiného, na počítači apod.). U této závěti se vyžaduje, aby ji zůstavitel vlastnoručně podepsal a před dvěma svědky současně přítomnými výslovně projevil, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Druhý typ této závěti přichází v úvahu u zůstavitele, který nemůže číst nebo psát.

3.2.1.1. Závěť napsaná jinak než vlastní rukou pořizovatele

Podle ustanovení § 476b obč.z. závěť, kterou nenapsal zůstavitel vlastní rukou, musí vlastní rukou podepsat a před dvěma svědky současně přítomnými výslovně projevit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Svědci se musí na závěť podepsat. Také tato závěť může být sepsána v jakémkoli jazyce. Vzhledem k tomu, že se nevyžaduje, aby svědci byli seznámeni s obsahem závěti, nemusejí tito znát jazyk, ve kterém se závěť sepisuje. Musí však rozumět jazyku, kterým zůstavitel prohlašuje, že daná listina obsahuje jeho poslední vůli, neboť to je ten projev vůle, který svými podpisy osvědčují.³³

I v tomto případě jde o výslovný projev vůle v písemné podobě, jenže na rozdíl od závěti vlastnoruční jeho „písařem“ může být kdokoli, kdo umí psát. Může jít o závěť napsanou zůstavitelem na psacím stroji nebo na počítači nebo o závěť, kterou podle pokynů zůstavitele vyhotovila jiná osoba, lhotejno zda rukou nebo mechanickým způsobem. Pokud byl text závěti napsán jinou osobou než zůstavitelem, ať již mechanicky či vlastnoručně, nejde o pisatele závěti ve smyslu § 476f obč.z. (toto ustanovení stanoví, kdo nemůže působit při pořizování závěti). Pisatelem je pouze ten, koho zákon za pisatele označuje, tedy osoba, která sepisovala závěť podle § 476c obč.z. (viz dále). Ustanovení § 476b obč.z. pojmu „pisatel“ neužívá. Taková osoba zde plní pouze úlohu vyhotovitele textu. Není proto vyloučeno, aby vyhotovitelem závěti podle § 476b obč.z. byly i osoby uvedené v § 476f obč.z., tj. závětní dědic, zákonný dědic

³³ BEDNÁŘ, V.: *Testamentární dědická posloupnost*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 79

nebo osoby jim blízké.³⁴ Sám svědek závěti může být i jejím pisatelem. Vyhotovitelem závěti mohou být i osoby uvedené v § 476e obč.z., tedy osoby, které nejsou způsobilé k právním úkonům, osoby nevidomé, neslyšící, němé, jsou-li schopny text závěti vyhotovit. Text závěti může být zůstavitelem diktován nebo sepsán podle jeho pokynů samostatně.

I když tato závěť může být sepsána jinak než vlastní rukou zůstavitele, nelze za současné právní úpravy ustoupit od požadavku, aby v ní byl uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána (§ 476 odst. 2 obč.z.).

Z ustanovení § 476 odst. 2 obč.z. lze dovodit, že v každé závěti musí být uvedeno jediné konkrétní datum jejího podpisu, ať již jde o podpis závěti osobou jedinou, tedy zůstavitelem u holografní závěti, nebo několika osobami u závěti allografní. Z toho pak vyplývá, že zůstavitel i svědci musí podepsat závěť ve stejný den, který musí být v závěti uveden označením dne, měsíce a roku. To však neznamená, že by zůstavitel musel závěť podepisovat v přítomnosti svědků. Postačí, jestliže ji podepsal třeba v nepřítomnosti svědků, ale ve stejný den, kdy ji později, po jeho výslovném projevu, že závěť obsahuje jeho poslední vůli, podepíší oba svědci. V případě, že by zůstavitel podepsal závěť v jiný den než svědci, byla by závěť neplatná pro rozpor s § 476 odst. 2 obč.z.³⁵ S tímto v teorii převládajícím názorem se však neztotožňuje V. Bednář³⁶, který došel k závěru, že zůstavitel v případě allografní závěti nemusí závětní listinu podepsat ve stejný den jako svědci, ale jen nejpozději v tento den, a že závětní listiny musí být patrné datum, kdy byla podepsána svědky, jinak je neplatná.

Pokud se týká pořadí, ve kterém mají být náležitosti tohoto typu allografní závěti (tj. podepsání závěti zůstavitelem, výslovný projev zůstavitele, že listina obsahuje jeho poslední vůli a podepsání závěti svědky) splněny, pak podle Nejvyššího soudu ČR³⁷ ze znění ustanovení § 476b obč.z. nelze dovozovat, že by určovalo závazným způsobem také pořadí, v jakém musí být v něm uvedené náležitosti splněny. Postačuje, jestliže

³⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.5.1997, sp. zn. 2 Cdo 1883/96, uveřejněné pod č. 28/2000 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, publ.: Soudní rozhledy, č. 4/1997, s. 88

³⁵ HOLUB, M. a kolektiv: *Občanský zákoník. Komentář*, 1. svazek, Praha: Linde, 2002, s. 648

³⁶ BEDNÁŘ, V.: *Testamentární dědická posloupnost*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 80

³⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 9.5.2000, sp. zn. 21 Cdo 2985/99, publ.: Soudní judikatura, č. 9/2000 pod pořadovým číslem 93

byly splněny i v jiném pořadí, než se v tomto ustanovení uvádí, stalo-li se tak v bezprostřední časové souvislosti, takže se jednotlivé úkony jeví jako jednotný úkon. Důvodem neplatnosti allografní závěti tedy není okolnost, že zůstavitel nejprve před dvěma svědky současně přítomnými projevil, že listina obsahuje jeho poslední vůli a bezprostředně poté závěť vlastní rukou podepsal, nebo že svědci nejprve závěť podepsali a bezprostředně poté zůstavitel před nimi (současně přítomnými) výslovně projevil, že listina obsahuje jeho poslední vůli apod.

Zákon nepředepisuje, jakým způsobem má zůstavitel tento výslovný projev učinit. Ze znění ust. § 476b obč.z. nelze důvodně dovozovat, že by zůstavitel musel před dvěma svědky současně přítomnými projevit, že listina obsahuje jeho poslední vůli, jen použitím určitých slov (vyslovením formule). Zákon předepisuje pouze to, aby zůstavitel v tomto směru projevil vůli výslovně a nikoliv jen konkludentně. Požadavku § 476b obč.z. tedy odpovídá použití jakýchkoli slovních výrazů, popřípadě obvyklých znamení, jimiž zůstavitel před dvěma svědky současně přítomnými projeví způsobem nevzbuzujícím pochybnost to, že listina obsahuje jeho poslední vůli.³⁸ Pro tento výklad svědčí i to, že termín použitý v ustanovení § 476b obč.z. „výslovně projevit“ je širším pojmem než pojem „výslovně prohlásit“, který byl použit v ust. § 579 o.z.o. ve znění platném od 1.1.1925.

Jiný názor prezentovali autoři J. Mikeš a L. Muzikář³⁹, kteří uvádí, že požadavek výslovnosti uvedeného projevu by nebyl splněn, kdyby zůstavitel jiným způsobem, i když nevzbuzujícím pochybnosti o tom, co chtěl projevit, dal souhlas najevo, např. pouhým kývnutím hlavy na položenou otázku. Musí se tak stát jedním či více slovy, vždy však v tom smyslu, že listina obsahuje jeho závěť.

Právní úprava nevyžaduje, aby projev vůle zůstavitele o tom, že listina obsahuje jeho poslední vůli, byl výslovně obsažen v textu tohoto právního úkonu (srov. závěť podle § 476c obč.z., kde je popsání způsobu, jakým zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli, obsahovou náležitostí této závěti). Důležité je jen to, zda zůstavitel takový projev učinil. Neobsahuje-li tedy text závěti pořízené podle § 476b obč.z. prohlášení, že pořizovatel před dvěma svědky současně přítomnými výslovně projevil, že listina obsahuje jeho poslední vůli, není to důvodem její neplatnosti.

³⁸ tamtéž

³⁹ MIKEŠ, J. – MUZIKÁŘ, L.: *Dědické právo*, Praha: Linde, 2003, s. 91

Rozhodující je, zda pořizovatel takové prohlášení fakticky učinil, a nikoli, zda to bylo v závěti uvedeno.⁴⁰

Vzhledem k tomu, že allografní závěť zůstavitel nenapsal vlastní rukou a jen ji vlastnoručně podepsal a že proto taková listina sama o sobě není – na rozdíl od holografní závěti – spolehlivým dokladem toho, že skutečně obsahuje poslední vůli zůstavitele, zákon u ní vyžaduje, aby zůstavitel výslovně projevil před dvěma současně přítomnými svědky, že listina obsahuje jeho poslední vůli, a aby se svědci na závěť podepsali.

Pod sankcí neplatnosti zákon vyžaduje současnou přítomnost dvou svědků nikoli při sepisování závěti, ale při výslovném projevu zůstavitele, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Pokud by tento projev zůstavitel učinil nejprve před jedním svědkem a později v jeho nepřítomnosti před svědkem druhým, byla by závěť neplatná pro rozpor s § 476b obč.z.

Účast svědků při uvedeném zůstavitelově prohlášení slouží k tomu, aby osoby, které zůstavitel povolal za svědky své závěti, potvrdily v případě pochybností po smrti zůstavitele, že jde o zůstavitelovu pravou závěť. Nevyžaduje se, aby byli seznámeni s obsahem závěti, musí se však pod text závěti na listinu vlastnoručně podepsat. Současná právní úprava netrvá na tom, aby za svým jménem uvedli „jako svědek“ (srov. § 579 o.z.o.), i když by to v jejich vlastním zájmu nemuselo být bez účelu vzhledem ke skutečnosti, že nejsou seznámeni s textem listiny, na niž připojují své podpisy.

Na rozdíl od vyhotovitele závěti, kterým může být kdokoli (viz shora), svědky mohou být pouze osoby způsobilé k právním úkonům. Svědky nemohou být osoby nevidomé, neslyšící, němé a ty, které neznají jazyk, ve kterém se projev vůle činí, ani dědic ze závěti či ze zákona a osoby jim blízké. Skutečnost, že závěť nebyla podepsána dvěma svědky, kteří splňují zákonné podmínky stanovené v § 476e a § 476f obč.z., je důvodem absolutní neplatnosti závěti. O působení třetích osob při pořizení závěti a o požadavcích na ně kladených bude pojednáno dále.

⁴⁰ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30.12.2002, sp. zn. 24 Co 297/2002, publ.: Ad Notam, č. 2/2003, s. 41

3.2.1.2. Závět' pořizovatele, který nemůže číst nebo psát

Třetí z forem soukromých závětí je závět' upravená v ustanovení § 476c obč.z. Jedná se o závěti osob, které nemohou číst nebo psát. Nezáleží na tom, z jakého důvodu – platí tedy stejně jak pro osoby, které nemohou číst nebo psát z neznalosti, tak pro osoby, které nemohou číst nebo psát pro svůj zdravotní stav.

Závět' ve smyslu ust. § 476c obč.z. však může platně pořídit jen takový zůstavitel, jemuž zdravotní stav nebo jiná překážka objektivně znemožňuje číst nebo psát. Zpřísnění podmínek pro pořízení allografní závěti podle citovaného ustanovení slouží k ochraně práv zůstavitele, jemuž objektivně existující handicap (zpravidla zdravotní) znemožňuje číst nebo psát, tedy pořídit závět' ve smyslu ust. § 476a obč. z. (holografní závět') nebo § 476b obč. z. (allografní závět' se dvěma svědky). Zůstavitel, který není takto handicapován, proto nemůže platně pořídit závět' dle § 476c obč.z.⁴¹

Osoby, které nemohou číst nebo psát, tak mají možnost pořídit závět' nejen formou notářského zápisu, ale i bez úřední účasti, a to před třemi současně přítomnými svědky v listině, která musí být přečtena a přítomnými svědky podepsána. Před těmito svědky musí zůstavitel potvrdit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. V listině musí být uvedeno, že pořizovatel nemůže číst nebo psát, kdo listinu napsal (pisatel) a kdo nahlas přečetl (předčítatel) a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Listinu musí svědci podepsat.

Také tato závět' může být pořízena v jakémkoli jazyce, avšak za předpokladu, že tento jazyk zná nejen pořizovatel, ale také svědci, pisatel a předčítatel, neboť tyto osoby jsou seznámeny s obsahem závěti.

Osoby působící při pořizování allografní závěti dle ust. § 476c obč.z.

a) Svědci

Zákon požaduje pro tuto formu závěti přítomnost tří svědků, kteří musí být současně přítomni při projevu poslední vůle zůstavitele v listině, která musí být před těmito svědky přečtena a jimi podepsána. Svědci tak jsou seznámeni s obsahem závěti a s tím, že právě text tohoto znění vyjadřuje poslední vůli pořizovatele. Pořizovatel musí před svědky potvrdit, že listina obsahuje jeho poslední vůli.

⁴¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2006, sp. zn. 21 Cdo 2203/2006, uveřejněný pod č. 69/2007 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, dostupný na: www.nsoud.cz

Svědék může plnit i funkci pisatele nebo předčitatele, ale pisatel nesmí být zároveň předčitatelem. Nic ovšem nebrání tomu, aby jeden ze svědků byl pisatelem závěti a jiný předčitatelem.

Svědky závěti nemohou být osoby nezpůsobilé k právním úkonům, osoby nevidomé, neslyšící, němé a ty, které neznají jazyk, ve kterém se projev vůle činí, ani dědic ze závěti či ze zákona a osoby jim blízké (§ 476e a § 476f obč.z.). Svědkem závěti také není ten, kdo byl tomuto úkonu pouze nahodile přítomen.

b) Pisatel

Při trvalé či jen přechodné neschopnosti zůstavitele nepřichází v úvahu, aby pisatelem závěti byl on sám. Musí jím být někdo jiný. Pisatelem je osoba, která poslední vůli pořizovatele zachytila písemnou formou v listině. Závěť může být sepsána pisatelem vlastnoručně nebo pomocí přístrojů, např. psacího stroje, počítače.

U závěti podle § 476b obč.z. nemá její vyhotovitel, kterým může být i pořizovatel sám, žádné zvláštní postavení, neboť soulad vůle pořizovatele s obsahem závěti je zabezpečen tím, že závěť musí být vlastnoručně podepsána pořizovatelem, který může číst a psát a může tak obsah závěti přímo posoudit. Naproti tomu pisatel závěti dle § 476c obč.z. má závažnější a odpovědnější roli, protože za pořizovatele činí písemný projev, který nemůže pořizovatel učinit sám.

Pisatelem závěti může být někdo ze svědků závěti. Pisatel závěti však nemůže být zároveň i jejím předčitatelem.

Zákon klade na osobu pisatele závěti obdobné požadavky jako na svědka. Pisatelem nemůže být závětní ani zákonný dědic, ani osoby jim blízké (§ 476f obč.z.). Způsob, jakým se pisatel podílí na vzniku závěti, vylučuje, aby pisatelem byla osoba, která není způsobilá k právním úkonům, osoba nevidomá, neslyšící, němá nebo osoba, která nezná jazyk, v němž se projev vůle činí. I na pisatele závěti bude proto nutné vztáhnout požadavky uvedené v § 476e obč.z., přestože uvedené ustanovení se výslovně týká jen svědků.

c) Předčítatel

Aby nezáleželo jen na pisateli samém, jak zachytí pokyny zůstavitele v písemné podobě, zákon vyžaduje, aby po sepsání byl text závěti přečten jinou osobou jako předčitatelem. Předčitatelem je tedy ten, kdo v listině zachycenou poslední vůli

pořizovatele přečetl v přítomnosti pořizovatele a svědků. Také předčítatel činí za pořizovatele to, co nemůže učinit pořizovatel sám, tj. předčítá listinu místo pořizovatele.

Také předčítatelem závěti může být jeden ze svědků závěti. Ten, kdo byl pisatelem závěti, však nemůže být jejím předčítatelem. I na osobu předčítatele klade zákon obdobné požadavky jako na svědka.

Zvláštní povaha úkonu závěti učiněné ve smyslu ustanovení § 476c obč.z., vyplývající z oslabené pozice zůstavitele při pořizování takové závěti, vyžaduje, aby všichni tři svědkové úkonu, včetně pisatele a předčítatele, nejsou-li též svědky, byli **současně a nepřetržitě** přítomni při celém úkonu pořizování závěti, tedy při prohlášení zůstavitele o tom, jaká je jeho poslední vůle, při sepisu listiny, při jejím přečtení, při tom, když zůstavitel potvrdí, že listina obsahuje jeho pravou vůli a při podpisu svědků.⁴²

Listinu musí svědci podepsat. Pisatel ani předčítatel listinu nepodepisují, nejsou-li současně svědky. Pokud by na listině přesto byly podpisy pisatele nebo předčítatele připojeny, nemělo by to vliv na platnost či neplatnost závěti, šlo by jen o podpisy nadbytečné.

Obsahové náležitosti allografní závěti dle ust. § 476c obč.z.

Listina obsahující zůstavitelovu závěť musí obsahovat označení osoby zůstavitele; údaj o tom, že zůstavitel nemůže číst nebo psát; celý obsah zůstavitelovy poslední vůle, a to v řeči, kterou svědci, pisatel i předčítatel znají, neboť na rozdíl od allografní závěti pořizené ve smyslu ustanovení § 476b obč.z. tyto osoby musejí znát obsah závěti; jméno osoby, která listinu napsala (pisatel); jméno osoby, která listinu nahlas přečetla (předčítatel); údaj o tom, jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli; podpisy všech tří svědků (pisatel a předčítatel listinu podepsat nemusí, nejsou-li současně svědky).⁴³

- Aby bylo zřejmé, proč byla zvolena tato forma závěti, musí být v jejím textu *uvedeno, že zůstavitel nemůže číst nebo psát*. Tento údaj by měl být ve vztahu k pořizovateli závěti konkrétní, tzn. že je třeba uvést, zda pořizovatel nemůže číst ani

⁴² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 4.5.2004, sp. zn. 30 Cdo 164/2004, uveřejněný pod č. 7/2007 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, publ.: Ad notam, č. 4/2005, s. 149

⁴³ tamtéž

psát, nebo zda jen nemůže číst (ale může psát) či zda jen nemůže psát (ale může číst), a také důvod této situace – např. „nemůže číst a psát“, „pro zranění ruky nemůže psát“.

Požadavku ustanovení § 476c odst. 2 obč.z., aby v závěti bylo uvedeno, že zůstavitel „nemůže číst nebo psát“, vyhoví jakákoliv slovní formulace, která bude popisovat skutečný stav, kdy lze závěť ve smyslu ust. § 476c obč.z. pořídit, tj. stav, kdy zůstavitel opravdu v době pořízení závěti „nemůže číst nebo psát“.⁴⁴

- K obsahovým náležitostem závěti v této formě patří i *uvedení osoby, která listinu napsala, a osoby, která ji nahlas přečetla*. Tento údaj je třeba považovat za nezbytný, i kdyby šlo o případ, že pisatelem a předčítatelem je někdo ze svědků, kteří jsou již na listině uvedeni. Uvedený požadavek bude totiž splněn pouze tehdy, je-li ze samotné závěti zřejmé, kdo konkrétně byl pisatelem a kdo byl předčítatelem závěti. Jen tak lze posoudit, zda pisatelem a předčítatelem nebyla stejná osoba. Pokud by snad šlo o případ, kdy závěť přečetl či napsal sám pořizovatel, bude to také třeba v závěti výslovně uvést.

- V závěti dále musí být *popsán způsob, jakým zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli*. Např. „po přečtení závěti předčítatelem XY pořizovatel prohlásil, že přečtená závěť přesně vyjadřuje jeho poslední vůli“ apod.

V závěti musí být ve smyslu § 476 odst. 2 obč.z. uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána osobami, jejichž podpis toto ustanovení vyžaduje, tj. třemi současně přítomnými svědky.

Vzhledem k tomu, že tato forma závěti platí nejen pro závěti osob, které nemohou číst ani psát, ale také pro závěti osob, které pouze nemohou číst (ale mohou psát) a pro závěti osob, které jen nemohou psát (ale mohou číst), vzniká otázka, zda v případě osob, které jednu z těchto činností zvládají, je nutná přítomnost pisatele i předčitatele. Jak již bylo uvedeno výše, pisatel i předčítatel mají nahradit pořizovatele při tom, co nemůže učinit sám (při sepsání či přečtení závěti). Pak lze vycházet z toho, že v případech, kdy pořizovatel zvládá psaní, postačí přítomnost předčitatele a zvládá-li čtení, postačí přítomnost pisatele. Tak např. pořizovatel pro zlomeninu ruky nemůže psát, ale nic mu nebrání ve čtení. Pro pořízení závěti takové osoby bude nezbytný pisatel závěti, předčítatel závěti je však zbytečný, neboť pořizovatel si sám může přečíst, co pisatel do

⁴⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.2.2012, sp. zn. 21 Cdo 341/2010, uveřejněné pod č. 109/2012 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, dostupné na: www.nsoud.cz

listiny napsal. Bude ovšem třeba, aby byly dodrženy požadavky uvedené v § 476c obč.z., tzn. aby pořizovatel listinu sám před třemi současně přítomnými svědky hlasitě přečetl. Méně praktické to bude u osob, které nemohou číst, neboť např. trpí dočasnou poruchou zraku, ale jsou schopny po paměti psát. V těchto případech nebude nutný pisatel závěti, ale bude třeba předčitatele, který takovou listinu před zůstavitelem a třemi svědky přečte.⁴⁵

Zákon dále pamatuje na pořizení závěti osobami nevidomými a dále osobami neslyšícími a hluchoslepými, které nemohou číst nebo psát (§ 476d odst. 3, 4 a 5 obč. z.).

Osoby nevidomé mohou pořídit závěť formou notářského zápisu, podle ustanovení § 476d odst. 3 obč.z. mohou ale také projevit poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky v listině, která musí být přečtena.

Rovněž **osoby neslyšící a hluchoslepé, které nemohou číst nebo psát**, mohou kromě závěti ve formě notářského zápisu využít možnost projevit svou vůli před třemi současně přítomnými svědky, ovládajícími touto osobou zvolený komunikační systém neslyšících a hluchoslepých osob. V tomto případě musí být listina tlumočena do zvoleného komunikačního systému.

Zákon stanoví, že v listině musí být uvedena skutečnost, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, kdo listinu napsal a kdo přečetl a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli. V listině musí být uvedeno také to, že obsah listiny byl po jejím sepsání přetlumočen do zvoleného komunikačního systému neslyšících a hluchoslepých osob. Svědkové musí listinu samozřejmě podepsat.

3.2.1.3. Osoby zúčastněné při pořizování allografní závěti

Zákon na osobu svědka, ale i na ostatní osoby působící při pořizování závěti, klade určité požadavky, které jsou stanoveny v ustanoveních § 476e a § 476f obč.z.

Přítomnost dvou svědků je vyžadována v případě, že zůstavitel nenapsal závěť vlastní rukou. Přítomnost tří svědků je vyžadována, pokud pořizuje závěť pořizovatel, který nemůže číst nebo psát, u osob nevidomých a u osob neslyšících a hluchoslepých, které nemohou číst nebo psát a nerozhodnou se projevit svou vůli formou notářského

⁴⁵ HOLUB, M. a kolektiv: *Občanský zákoník. Komentář*, 1. svazek, Praha: Linde, 2002, s. 652

zápisu. Zvláštní požadavek je na svědky kladen v případě pořizovatele, který je osobou neslyšící nebo hluchoslepou, která nemůže číst nebo psát. Tito svědkové musí ovládat touto osobou zvolený komunikační systém, tedy nejčastěji znakovou řeč.

Svědkiem závěti není ten, kdo byl tomuto úkonu pouze nahodile přítomen, ale pouze taková osoba, která byla zůstavitelem za svědka určena a která s tímto určením projevila souhlas; určení svědka i jeho souhlas mohou být projeveny i konkludentně. Svědkem není náhodný pozorovatel, který o tom, co pozoroval, později vypovídá (jako např. svědek v řízení před soudem), ale je osobou, která je výkonem této „funkce“ svědka, jehož postavení je upraveno hmotným právem, předem pověřena a je s tímto svým postavením také srozuměna. Skutečnost, že zůstavitel sám volí osoby, které budou svědky, je jednou ze záruk skutečnosti, že je věrohodným způsobem osvědčeno, že závěť obsahuje jeho vůli.⁴⁶

Nadbytečná přítomnost většího než zákonem požadovaného počtu svědků a připojení jejich podpisu na závěti nemá zásadně negativní ani pozitivní dopad na platnost závěti. Mohla by se však projevit i kladně, pokud by se ukázalo, že mezi svědky závěti byla i osoba, která takovou funkci nemůže vykonávat. Pak by požadovaný počet svědků byl zhojen právě díky přítomnosti svědka původně nadbytečného.

Svědky závěti mohou být pouze osoby, které jsou způsobilé vydat svědectví. Zákon proto vylučuje z okruhu možných svědků závěti osoby, které nejsou plně způsobilé k právním úkonům, neboť nemohou chápat význam tohoto právního úkonu ani smysl a účel své účasti při takovém úkonu. Svědkem závěti by proto nemohla být nejen osoba, která byla způsobilosti k právním úkonům zbavena, ale ani osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům byla omezena, nezletilý a ani ten, kdo by v rozhodujícím okamžiku, ke kterému se má svědectví vztahovat, tedy při projevu vůle zůstavitele či při jeho podpisu, trpěl duševní poruchou, pro kterou nedokáže posoudit dopad svého jednání, i kdyby nebyl způsobilosti zbaven nebo v ní omezen dle § 10 obč.z.

Dále není přípustné, aby svědkem byla osoba nevidomá, neslyšící, němá nebo ta osoba, která nezná jazyk, ve kterém se projev vůle činí, neboť tyto osoby nemohou pořizovatelův projev a obsah tohoto projevu obvyklým způsobem přímo vnímat nebo se

⁴⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.4.1997, sp. zn. 2 Cdon 988/96, uveřejněné pod č. 59/1998 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ASPI: JUD10718CZ

s pořizovatelem obvyklým způsobem dorozumět. I když jsou schopny vnímat tyto skutečnosti zprostředkovaně (např. prostřednictvím tlumočnicka, písemnými vzkazy se zůstavitelem), chybí zde onen bezprostřední vjem, který je pro svědka nezbytný. V případném sporu by většinou nemohly ani přímo vypovídat o okolnostech sepsání závěti, protože jejich poznatky by byly jen zprostředkované.

"Osobou nevidomou" ve smyslu ustanovení § 476e obč.z. se rozumí osoba, jíž zrakové postižení (nekompenzovatelné technickými či jinými pomůckami) zcela znemožňuje, popřípadě podstatně snižuje možnost v celém rozsahu vnímat okolnosti pořízení závěti, o nichž má svědčit.⁴⁷

Do ust. § 476e obč.z. systematicky nezapadá ustanovení o tom, že svědky nemohou být osoby, které mají podle závěti dědit. V tomto ustanovení jsou totiž jako překážka svědectví uváděny obecné důvody, které vylučují svědky pro nemožnost podat dostatečně jasné, určité, spolehlivé a uvážené svědectví. Důvod, proč nemohou být svědky osoby, které mají podle závěti dědit, je však v něčem zcela jiném – v jejich vztahu k věci. U těchto osob nelze předpokládat s ohledem na jejich vztah k věci, že by své svědectví o zůstavitelově poslední vůli poskytly vždy pravdivě nebo že by jejich svědectví muselo být vždy a každým pokládáno za věrohodné. Vyloučení závětních dědiců z funkce svědků závěti se kromě toho podruhé objevuje v ustanovení § 476f obč.z., kam spíše systematicky patří, neboť toto ustanovení se na rozdíl od § 476e obč.z. týká právě vyloučení osob, které by v souvislosti s pořizováním závěti mohly být zaujaté.

Přestože to v ustanovení § 476e obč.z. není přímo uvedeno, je dáno povahou věci, že tyto požadavky, kladené na svědky, musí splňovat i další osoby zúčastněné při pořizování závěti, tj. pisatelé, tlumočníci, předčitatelé a samozřejmě i úřední osoby.

Je vyloučeno, aby při pořizování závěti ve formě, k níž je nutná vedle přítomnosti pořizovatele ještě přítomnost dalších osob, působily osoby, které mají nebo mohou mít na věci osobní zájem. Ten by se mohl projevit zejména v zájmu na tom, aby závěť obsahovala nebo naopak neobsahovala nějaké ustanovení, nebo aby sama závěť byla neplatná.

⁴⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2005, sp. zn. 30 Cdo 2567/2004, uveřejněný pod č. 62/2006 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, publ.: Ad notam, č. 4/2006, s. 135

Ustanovení § 476f obč.z. vymezuje okruh osob, které nemohou při pořizování závěti působit jako úřední osoby, svědci, pisatelé, tlumočníci nebo předčitatelé. Závěti povolaným dědicům, zákonným dědicům a osobám jim blízkým zákon nepřiznává způsobilost být svědky závěti právě proto, že u těchto osob nelze s ohledem na jejich vztah k zůstavitelově majetku nebo k těm, kterým má tento majetek jako zůstavitelovým dědicům připadnout, předpokládat, že by své svědectví o zůstavitelově poslední vůli poskytly vždy pravdivě.

Takto jsou z účasti při pořizování závěti **vyloučeni**:

a) Závěti povolaný, tj. závětní dědic:

Nezáleží na tom, zda jde o dědice univerzálního či dědice jen určitého podílu či určité konkrétní věci či práva z dědictví, nebo dokonce jen o závětního dědice náhradního. Za dědice ze závěti je třeba považovat i dědice podle dřívější závěti, který může mít např. zájem na tom, aby pozdější závěť, která ruší a nahrazuje dosavadní závěť pořízenou v jeho prospěch, byla neplatná.

b) Dědic ze zákona:

Za dědice ze zákona ve smyslu § 476f obč.z. je třeba považovat všechny osoby, uvedené v ustanovení § 473 až § 475a obč.z., bez ohledu na to, zda jejich dědické právo je či není podmíněno tím, že zde nebudou dědici v předcházející dědické skupině dědiců ze zákona, a nikoli jen osoby, které by jako dědici ze zákona byly v době pořizování závěti skutečně na řadě.

c) Osoby blízké závětnímu dědici nebo dědici ze zákona:

Při pořizování závěti nemohou působit ani osoby blízké závětním nebo zákonným dědicům. Osoby blízké vymezuje ustanovení § 116 obč.z.; jsou jimi příbuzní v řadě přímé, sourozenci, manžel a partner, jakož i jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném (druh, družka, tzv. spolužijící osoba apod.), jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní.

V případě, že je allografní závěti povolána za zůstavitelova dědice právnická osoba, jsou nezpůsobilými svědky závěti fyzické osoby, které činí (mohou činit) za tuto právnickou osobu právní úkony, jakož i fyzické osoby, které jsou společníky, členy nebo zaměstnanci této právnické osoby nebo které k ní mají jiný obdobný vztah, jestliže

by důvodně pociťovaly újmu, kterou by utrpěla právnická osoba povoláná za zůstavitelova dědice, jako újmu vlastní.⁴⁸

Uvedené osoby nesmějí při pořizování závěti působit v těchto funkcích:

a) Jako úřední osoby:

Úřední osobou je v první řadě notář, který sepisuje závěť ve formě notářského zápisu dle § 476d odst. 1 obč.z., notářem pověřený koncipient či kandidát, který činí přípravné úkony, případně jiná osoba, která se v důsledku svého pracovního zařazení podílí na vyhotovení notářského zápisu, např. zapisovatelka.

b) Jako svědci:

To se týká jak svědků závěti pořizované dle § 476b obč.z., tak i dle § 476c či § 476d obč.z.

c) Jako pisatelé:

Pisatelem ve smyslu § 476f obč.z. je jen ten, koho zákon za pisatele označuje, tj. pisatel závěti dle § 476c obč.z., případně § 476d odst. 3 a 4 obč.z. Není jím osoba, která vyhotovila závěť dle § 476b obč.z.

d) Jako tlumočníci:

Půjde především o tlumočníky do zvoleného komunikačního systému neslyšících a hluchoslepých osob (§ 476d odst. 4 a 5 obč.z.), jde-li o případ, kdy pořizovatel závěti je schopen se vyjadřovat pouze tímto způsobem.

Je-li závěť sepisována notářským zápisem, může být přibrán i tlumočník cizího jazyka. Notářský zápis lze totiž sepsat pouze v jazyce českém (§ 58 zák. č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti). Nezná-li účastník nebo svědek úkonu jazyk, v němž se notářský zápis sepisuje, je třeba přítomnosti tlumočníka, kterým v případě sepisování notářského zápisu o závěti rovněž nesmí být osoba uvedená v § 476f obč.z. Od přibrání tlumočníka lze v těchto případech upustit jen tehdy, zná-li notář nebo jeho pracovník jazyk, v němž jedná účastník nebo svědek (§ 69 not. řádu).

Při sepisování závěti jinou formou nepřichází přibrání tlumočníka cizího jazyka v úvahu, neboť zákon s takovou formou nepočítá. Závěť (nejde-li o notářský zápis) může být samozřejmě pořizena v jakémkoli jazyce. Půjde-li o závěť vlastnoruční, není

⁴⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 7.3.2002, sp. zn. 21 Cdo 530/2001, publ.: Soudní judikatura, č. 5/2002 pod pořadovým číslem 81, též Ad notam, č. 5/2006, s. 161, srov. též usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 3.5.2006, sp. zn. 21 Cdo 2600/2005, dostupné na: www.nsoud.cz

při tom třeba účasti jiných osob než pořizovatele, který jistě ovládá jazyk, ve kterém se rozhodl sepsat svoji závěť. Půjde-li o závěť pořizovanou za přítomnosti svědků a pokud tito mají být seznámeni s obsahem závěti, musí také tito svědci znát jazyk, ve kterém se projev vůle činí. Z povahy věci vyplývá, že také pisatel či předčítatel závěti musí znát jazyk, ve kterém se listina pořizuje.

e) Jako předčítatelé:

Předčítatelem je jen ten, kdo je jako předčítatel v zákoně uveden a s jehož úlohou jsou spojeny zákonem předvídané důsledky. Také předčítatel by mohl ovlivnit obsah závěti, např. tím, že by při předčítání textu pořizovateli a svědkům zamlčel určité ustanovení závěti.

Pokud by při pořizování závěti v některé z těchto funkcí působila osoba, která by nesplňovala podmínky vymezené ustanoveními § 476e a § 476f obč.z., byla by uvedená závěť absolutně neplatná (srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.4.1997, sp. zn. 2 Cdon 988/96, uveřejněné pod č. 59/1998 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek). Podle okolností případu však nemusí jít vždy o úplnou neplatnost celé závěti. V případě, že osoba v této funkci nesplňuje podmínky vymezené ustanoveními § 476e a § 476f obč.z. pouze ve vztahu k některému z více dědiců povolaných k dědění touto závětí, je tato závěť neplatná pouze v části týkající se tohoto dědice. Podle ustanovení § 41 obč.z. vztahuje-li se důvod neplatnosti jen na část právního úkonu, je neplatnou jen tato část, pokud z povahy právního úkonu nebo z jeho obsahu anebo z okolností, za nichž k němu došlo, nevyplývá, že tuto část nelze oddělit od ostatního obsahu; z povahy právního úkonu závěti jako dědického titulu nevyplývá, že povolání jednotlivých dědiců k dědění nelze vzájemně oddělit. Uvedená interpretace citovaných zákonných ustanovení umožňuje alespoň částečnou realizaci vůle zůstavitele vyjádřené v závěti, oproti opačnému výkladu, který by splnění zůstavitelovy vůle zcela znemožnil.⁴⁹

3.2.2. Allografní závěť dle nové právní úpravy

Nový občanský zákoník zásadně přejímá úpravu allografní závěti upravené v ust. § 476b současného občanského zákoníku, tedy závěti, kterou zůstavitel nenapsal vlastní

⁴⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22.9.2004, sp. zn. 30 Cdo 1765/2004, uveřejněné pod č. 88/2005 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ASPI: JUD26631CZ (srov. též usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30.11.1999, sp. zn. 24 Co 328/99, publ.: Ad Notam, č. 6/2000, s. 136)

rukou, ale vlastnoručně ji podepsal (§ 1534 n.o.z.). Upřesňuje však, že zůstavitel musí před dvěma svědky současně přítomnými „výslovně prohlásit“ (namísto současného „výslovně projevit“), že listina obsahuje jeho poslední vůli. Jak bylo uvedeno výše, judikatura i právní teorie nezastávaly jednotné stanovisko, jakým způsobem může zůstavitel projevit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Domnívám se, že změna formulace postavila najisto, že se tak musí stát jedním či více slovy uvedenými v tom smyslu, že listina obsahuje zůstavitelovu závěť.

Dále nový občanský zákoník upravuje pořízení závěti osobou nevidomou a osobou se smyslovým postižením, která nemůže číst nebo psát (§ 1535 a §1536 n.o.z.), když tato ustanovení zůstávají téměř totožná jako dnešní úprava možnosti pořizovat poslední pořízení pro osobu, která nemůže číst nebo psát, a neupravuje zvláště pořízení závěti osobami neslyšícími a hluchoslepými.

Nevidomý zůstavitel projeví poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky v listině, která musí být nahlas přečtena svědkem, který závěť nenapsal. Zůstavitel pak před svědky potvrdí, že listina obsahuje jeho poslední vůli.

Je-li zůstavitel **osobou se smyslovým postižením a nemůže-li číst nebo psát**, projeví poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky v listině, jejíž obsah musí být tlumočen zvláštním způsobem dorozumívání svědkem, který závěť nepsal. Nový občanský zákoník tedy opouští pojem „komunikační systém neslyšících a hluchoslepých osob“ a nahrazuje jej pojmem „zvláštní způsob dorozumívání“, kterým se rozumí dorozumívací prostředky neslyšících a hluchoslepých osob. Zůstavitel si způsob dorozumívání, kterým je obsah listiny tlumočen, sám zvolí a tento způsob musí ovládat rovněž všichni svědci. Zůstavitel pak též zvoleným způsobem dorozumívání před svědky potvrdí, že listina obsahuje jeho poslední vůli.

V závěti pořízené osobou se smyslovým postižením, která nemůže číst nebo psát, musí být uvedeno, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, kdo závěť napsal a kdo ji přečetl nebo tlumočil a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Pokud byl obsah listiny tlumočen zvláštním způsobem dorozumívání, uvede se to v listině také spolu s údajem, jaký způsob dorozumívání zůstavitel zvolil.

Takto vyhotovenou listinu pak zůstavitel podepíše. Pokud nemůže psát, tzn. tak, že se nemůže ani podepsat, učiní na listině rukou nebo jinak vlastní znamení, ke kterému jeden ze svědků připíše zůstavitelovo jméno. Pokud zůstavitel nemůže učinit

ani toto vlastní znamení, je nutné použít pro jeho závěť formu veřejné listiny (ust. § 1536 odst. 2 ve spojení s § 563 n.o.z.).

Nový občanský zákoník rovněž upřesňuje **postavení svědků**. Náhradou za úpravu ustanovení § 476e a § 476f současného občanského zákoníku jsou v novém občanském zákoníku společná ustanovení § 1539 až 1541 n.o.z. o svědcích závěti, která se věcně shodují se stávající právní úpravou, doplňují ji však o některé upřesňující konstrukce.

Předně se stanoví, že svědci se zúčastní pořizování závěti takovým způsobem, aby byli s to potvrdit, že zůstavitel a pořizovatel jsou jedna a táž osoba. Hlavním úkolem svědka je tedy potvrdit totožnost osoby zůstavitele jako osoby, která závěť pořídila, a dále potvrdit prohlášení zůstavitele o tom, že závěť skutečně vyjadřuje projev jeho poslední vůle.

Dále se obecně stanoví, že svědek se podepíše na listinu obsahující závěť. Současná úprava stanoví svědkovu povinnost podepsat závěť u každého typu závěti zvlášť. Nově se vyžaduje, aby svědek ke svému podpisu zpravidla připojil doložku, která poukazuje na jeho vlastnost jako svědka, a údaje, podle nichž ho je možné zjistit. Toto bude jistě vítáno zejména u těch svědků, kteří nejsou seznámeni s obsahem listiny, kterou podepisují. Uvedené opatření je však pouze pořádkové a chybějící doložka svědka platnost závěti neohrozí.

Kritéria pro svědky se mění. Nově jsou z funkce svědka vyloučeny pouze osoby nesvéprávné nebo osoby neznalé použitého jazyka nebo způsobu dorozumívání.

Pro svůj poměr k věci pak není způsobilý svědčit *o tom, co se mu zůstavuje*, dědic nebo odkazovník nebo osoba dědici nebo odkazovníkovi blízká, ani zaměstnanec dědice nebo odkazovníka. Dochází tedy k rozšíření osob nezpůsobilých svědčit i na zaměstnance dědice nebo odkazovníka. Všechny uvedené osoby pak nejsou způsobilé svědčit pouze o tom, co se zůstavuje přímo dědici nebo odkazovníku. Je však stanovena zákonná výjimka: dědic či odkazovník, příp. osoby jim blízké nebo jejich zaměstnanec, mohou být svědky v tom případě, jestliže zůstavitel to ustanovení závěti, v níž dotyčnou osobu za dědice nebo odkazovníka povolává, napíše vlastní rukou, nebo jestliže je potvrdí tři svědci namísto běžných dvou.

Stejně jako současnou úpravou je i v nové úpravě stanoveno, že tyto osoby – tedy dědic či odkazovník, příp. osoby jim blízké nebo jejich zaměstnanec – nemohou při

pořizování závěti působit jako pisatel, předčítatel, tlumočník nebo úřední osoba, nebo nově jako zůstavitelem povolaný vykonavatel závěti.

Nový občanský zákoník nově stanovuje **zákonnou povinnost mlčenlivosti** pro osoby působící při pořizování závěti jako pisatel, svědek, předčítatel, tlumočník, schovatel nebo úřední osoba (§ 1550 n.o.z.). Tato povinnost neplatí, pokud je zřejmá (z jeho výslovného vyjádření nebo i z jiných okolností) jiná vůle zůstavitele. Vychází nepochybně z toho, že závěť je projevem zůstavitelovy soukromé vůle a záležitostí jeho soukromí, a proto si nepřeje, aby obsah jeho vůle byl zveřejněn někým z těch, kdo při pořizení jeho závěti působili. Současná právní úprava na tyto okolnosti nepamatuje, a tak je mlčenlivost požadována jen po notáři a jeho zaměstnancích při sepisování závěti formou notářského zápisu (§ 56 not. řádu). Pokud osoba, která působila při pořizování závěti, mlčenlivost poruší, bude povinna odčinit zůstaviteli újmu, kterou mu tím způsobila.

Zákonná povinnost mlčenlivosti spolupůsobících osob se vztahuje nejen na pořizení závěti, ale i na jiná právní jednání, pro která zákon vyžaduje náležitosti jako pro závěť, tedy zejména pro případy vydědění, pořizení negativní závěti nebo odvolání již pořizené závěti.

3.3. Závěť ve formě notářského zápisu

Poslední formou závěti, kterou současná právní úprava připouští, je závěť pořizená ve formě notářského zápisu. Až do 31.12.1992 notářské zápisy sepisovala státní notářství. Dnem 1.1.1993 byla státní notářství zrušena a od tohoto data sepisují notářské zápisy notáři, kterými jsou fyzické osoby splňující předpoklady podle zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (dále jen not. ř.), které stát pověřil notářským úřadem. K notářské činnosti patří mimo jiné sepisování notářských zápisů o právních úkonech, tedy i o závěti.

Sepisování závěti je tradiční činností notářů. Přispívá k tomu i fakt, že notáři jako soudní komisaři působí při projednávání v dědickém řízení a logicky tak mají

v dědickém právu bohaté praktické zkušenosti. Notáři závěti a jiné listiny vztahující se k dědickému právu nejen sepisují, ale starají se též o jejich úschovu.

Závěť může sepsat kterýkoli notář, nepatří zde žádná omezení, pokud jde o příslušnost. Není tedy nutné, aby byla závěť sepisována notářem v místě bydliště pořizovatele.

V notářské činnosti, včetně sepisování notářských zápisů o závěti, je notář vázán zákony a obecně závaznými právními předpisy (§ 52 not. ř.). Sepisání notářského zápisu o závěti notář odmítne, odporuje-li tento úkon zákonům nebo dalším obecně závazným předpisům anebo notář či osoba jemu blízká jsou zúčastněni na věci (§ 53 odst. 1 písm. a) a b) not. ř.). Notář může sepsání také odmítnout, nesloží-li žadatel bez závažného důvodu přiměřenou zálohu na odměnu notáře (§ 53 odst. 2 not.ř.). Mimo tyto případy nesmí notář sepsání notářského zápisu odmítnout, pokud zákon nestanoví jinak (§ 53 odst. 3 not.ř.).

Výhoda závěti ve formě notářského zápisu spočívá v tom, že pořizovatel má možnost se před jejím pořízením poradit o svém záměru s osobou v tomto právním oboru obeznámenou, neboť právě notáři jsou pověřováni soudem, aby jako soudní komisaři prováděli úkony v řízení o dědictví. Při pořizování závěti se pořizovateli ze strany notáře dostane poučení o významu závěti a jejích důsledcích pro dědické nástupnictví. Vhodně zvolenou formulací textu závěti je pak možné předcházet případným sporům nebo výkladovým obtížím, kterým by závěť po úmrtí pořizovatele mohla být vystavena. Nesporná výhoda pak spočívá v tom, že notářský zápis, tedy i notářský zápis o závěti, je veřejnou listinou.

Závěť v podobě notářského zápisu má povahu veřejné listiny, jen pokud splňuje náležitosti stanovené pro notářské zápisy notářským řádem (§ 6 not. ř.). Na rozdíl od soukromých listin, ke kterým patří závěť holografní i allografní, platí o notářských zápisech (včetně notářských zápisů o závěti) jako veřejných listinách, že při dokazování se vychází z toho, že potvrzují pravdivost toho, co je v nich osvědčeno nebo potvrzeno (§ 134 o.s.ř.), není-li prokázán opak⁵⁰. To může mít značný význam především pro

⁵⁰ Nový občanský zákoník již definuje veřejnou listinu i její účinky a pamatuje i na rozdílnost veřejných listin o právním úkonu a veřejných listin, které něco potvrzují nebo osvědčují, neboť na rozdíl od současného ustanovení občanského soudního řádu zohledňuje to, že zásadním obsahem notářského zápisu o právním úkonu není potvrzení a osvědčení notáře toho, že byl právní úkon před ním učiněn, ale jde o samotný právní úkon účastníků, který notář vyhotovuje podle vůle těch, kteří právní úkon činí.%

posouzení důkazního břemene a důsledků jeho neunesení ve sporech o platnost závěti sepsané notářským zápisem. Ten, kdo popírá platnost závěti sepsané notářským zápisem, bude z tohoto pohledu v obtížnější situaci než ten, kdo popírá platnost závěti pořízené v jiné formě.

Při této formě závěti je postaráno o to, že se listina, do které byla vtělena, neztratí ani svévolně nezničí ani že nebude jinak nepřípustně do jejího textu zasahováno. Originál notářského zápisu o závěti je uložen u notáře v kovové skříni pod uzávěrou (§ 102 not. ř.). S ohledem na potřebu maximální diskretnosti o obsahu závěti nelze z notářského zápisu o závěti vydat stejnopis (jejichž vydávání účastníkům právních úkonů, jichž se notářský zápis týká, případně jiným osobám se souhlasem všech účastníků, nic nebrání v případech, v nichž nedochází k pořízení pro případ smrti), jen opis prostý, tj. bez doložky o souhlasu stejnopisu notářského zápisu (§ 90 not. ř.), a to pouze pořizovateli nebo jeho zmocněnci, který se vykáže plnou mocí s úředně ověřeným podpisem (§ 91 odst. 4 not. ř.). I tento zákaz pomáhá k utajení obsahu pořizovatelovy závěti, stejně jako k tomu, aby nevznikla mylná představa, že i stejnopis notářského zápisu je listinou, na jejímž podkladě by mohlo dojít k dědické poslušnosti ze závěti.⁵¹

Do notářského zápisu o závěti smí za života pořizovatele nahlížet pouze pořizovatel (§ 100 not. ř.). Po smrti pořizovatele pak platí úprava § 99 not. ř. odkazující na § 95 not. ř., tedy po jeho smrti smějí do něho nahlížet právní nástupci pořizovatele a jejich zástupci, event. též další osoby, jsou-li pro to vážné důvody a oprávněné zájmy

(JINDŘICH, M.: *Veřejné listiny – stěžejní úloha notářství*, In: Ad Notam, č. 1/2010, Praha: Notářská komora ČR, 2010, s. 3)

Ust. § 567 – 568 n.o.z.: „Veřejná listina je listina vydaná orgánem veřejné moci v mezích jeho pravomoci nebo listina, kterou za veřejnou listinu prohlásí zákon; to neplatí, pokud trpí takovými vadami, že se na ni hledí, jako by veřejnou listinou nebyla. Je-li nějaká skutečnost potvrzena ve veřejné listině, zakládá to vůči každému plný důkaz o původu listiny od orgánu nebo osoby, které ji zřídily, o době pořízení listiny, jakož i o skutečnosti, o níž původce veřejné listiny potvrdil, že se za jeho přítomnosti udála nebo byla provedena, dokud není prokázán opak. Zachycuje-li veřejná listina projev vůle osoby při právním jednání a je-li jednajícím podepsána, zakládá to vůči každému plný důkaz o takovém projevu vůle. To platí i v případě, že byl podpis jednajícího nahrazen způsobem, který stanoví zákon.“

⁵¹ S touto úpravou je v rozporu ustanovení § 3 odst. 1 a § 5 odst. 3 zákona o nadacích a nadačních fondech, které vychází z toho, že k návrhu na zápis nadace do nadačního rejstříku se připojuje nadační listina, kterou má být v případě zřízení nadace závěti právě závěť, pořízená notářským zápisem. Ta však podle uvedených ustanovení notářského řádu nemůže být nikomu vydána a nelze z ní vydat stejnopis ani ověřený opis.

právních nástupců pořizovatele nemohou být dotčeny, případně orgány uvedené v § 96 not. ř.

Notářský zápis o závěti právě proto, že je osobitým projevem pořizovatelovy vůle s účinky až v době jeho smrti, nesmí být za života pořizovatele nikomu zapůjčen (§ 101 odst. 1 not. ř.).

Pokud jde o utajení obsahu závěti ze strany notáře, notář i jeho pracovníci jsou povinni zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, které se mohou dotýkat oprávněných zájmů účastníků, tedy např. i o obsahu závěti, sepsané notářským zápisem. Tato povinnost platí i poté, kdy notář přestal vykonávat svou funkci, resp. kdy jeho pracovníci ukončili pracovní poměr u notáře (§ 56 not. ř.). Tuto povinnost nemají však svědci úkonu, které je za určitých okolností nutné nebo alespoň vhodné k pořízení závěti touto formou přibrat.

Nevýhodou závěti sepsané ve formě notářského zápisu je zejména skutečnost, že je k ní nutná určitá příprava, např. vyhledání notáře a požádání o provedení tohoto úkonu, a že její sepsání proto také do určité míry závisí na časových možnostech notáře. Tyto skutečnosti způsobují určité zdržení, které při rychle se zhoršujícím zdravotním stavu pořizovatele může znamenat, že na pořízení závěti s ohledem na schopnost zůstavitele provést tento právní úkon bude již pozdě. Za další nevýhodu je možno za současné úpravy považovat nemožnost zrušení závěti sepsané formou notářského zápisu zničením listiny, na níž byla napsána, neboť originál závěti zůstává u notáře uložen a nelze jej vydat. Zrušení takové závěti lze tedy dosáhnout jejím odvoláním nebo sepsáním platné závěti pozdější, pokud vedle ní závěť sepsaná formou notářského zápisu nemůže obstát.

S touto formou závěti jsou pro pořizovatele spojeny také určité výlohy, a to odměna notáře za sepsání notářského zápisu, která je upravena vyhláškou č. 196/2001 Sb., o odměnách a náhradách notářů a správců dědictví (notářský tarif). Podle položky D sazebníku, který je přílohou této vyhlášky, činí odměna notáře za sepsání notářského zápisu o závěti 1.500,- Kč a dále podle položky R činí odměna za zápis do Centrální evidence závětí (viz dále) nebo za provedení změny zápisu (týká se změny příjmení nebo bydliště zůstavitele) 100,- Kč. Notář může odměnu přiměřeně zvýšit nejvýše o 100 %, jde-li o úkon obtížný nebo časově náročný, je-li nutné použít cizího práva nebo

cizího jazyka nebo jde-li o úkon, který notář provádí na žádost žadatele nebo z nezbytných důvodů v době od 18,00 hodin do 6,00 hodin nebo ve dnech pracovního klidu nebo mimo svoji kancelář. Notáři dále náleží náhrada hotových výdajů účelně vynaložených v souvislosti s prováděním úkonů. Při sepisování notářského zápisu o závěti je tímto hotovým výdajem zejména náhrada za zápis jedné závěti do Centrální evidence závětí ve výši 200,- Kč, v případě provedení změny pak 100,- Kč. Jedná se o náhradu provozních nákladů Notářské komory ČR (dále též Komory) spojených s prováděním zápisů, změn a výmazů dat v Centrální evidenci závětí ve výši stanovené usnesením prezidia Komory. K součtu částek odměny a hotových výdajů je nutno ještě připočíst daň z přidané hodnoty. Při pořizení závěti s vydáním jednoho prostého opisu závěti ve výši 30,- Kč za stránku, který je vydáván pro potřebu pořizovatele a je na něm, jak s ním naloží, zda ho příp. ukáže dalším osobám a seznámí je se svou závětí, se pak celková částka za pořizení jedné závěti pohybuje okolo 2.200,- Kč.

Bez zvláštní žádosti ze strany pořizovatele je postaráno o evidování závěti v Centrální evidenci závětí. **Centrální evidence závětí** (dále jen CEZ) je neveřejný seznam v elektronické podobě, který vede, provozuje a spravuje Notářská komora ČR. V CEZ jsou evidovány závěti, listiny o vydědění a listiny o odvolání těchto úkonů, které byly sepsány notářským zápisem nebo které notář přijal do úschovy, a také listiny o ustanovení správce dědictví, listiny o odvolání ustanovení správce dědictví a listiny o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví, které mají vždy povinnou formu notářského zápisu (§ 35a not. ř.). Notářská komora ČR tuto evidenci vede od 1.1.2001, do té doby bylo nutné oznamovat sepsání notářského zápisu o závěti soudu, v jehož obvodu měl pořizovatel bydliště. Zásadní změnou bylo shrnutí stávajících údajů evidovaných v rámci oddělených evidencí okresních soudů do jednoho systému a zavedení jedné centrální evidence vedené u jednoho subjektu – Notářské komory ČR, čímž došlo k posílení jistoty pořizovatelů či odvolatelů závěti, že závěť bude v dědickém řízení skutečně aplikována. Zároveň tak odpadla oznamovací povinnost pořizovatele v případě, kdy se po přijetí závěti do úschovy odstěhoval mimo obvod soudu evidujícího jeho závěť. Při nesplnění této povinnosti zůstala závěť i nadále v dosavadní evidenci soudu, v jehož obvodu působnosti měl pořizovatel své bydliště při pořizování závěti, a její existence v řízení o dědictví po pořizovateli, vedeném u soudu,

v jehož obvodu měl pořizovatel své poslední bydliště, tak nevyšla najevo, což do značné míry znehodnocovalo tento systém evidence.

Notář, který příslušnou listinu ve formě notářského zápisu vyhotovil, zapíše pomocí elektronického přenosu dat (elektronickou cestou) do CEZ údaje o závěti a o jejím pořizovateli stanovené předpisem Komory (§ 70 not. ř.).⁵²

V případě úmrtí pořizovatele je existence závěti, sepsané notářským zápisem, zjištěna šetřením v Centrální evidenci závětí z úřední povinnosti (§ 175c o.s.ř., § 75 vyhl. č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy). Notář pověřený jako soudní komisař provedením úkonů v řízení o dědictví provede šetření v CEZ, zda je ve vztahu k zůstaviteli evidována závěť. Zjistí-li se, že zůstavitel zanechal závěť, soudní komisař zjistí její stav a obsah; jestliže závěť byla uložena u jiného notáře, prohlásí závěť na žádost soudního komisaře tento notář. O prohlášení závěti může soudní komisař požádat i soud, a to v případě, že závěť byla sepsána notářským zápisem bývalého státního notářství. Tímto postupem je zajištěna nezbytná publicita závěti v době, kdy dojde k nápadu dědictví.

Obecně záleží na pořizovateli, jakou formu si pro pořízení závěti po zvážení všech výhod a nevýhod jednotlivých forem zvolí. V některých případech je však závěť ve formě notářského zápisu zákonem předepsána jako obligatorní. Jedná se o:

- **nezletilé pořizovatele** (§ 476d odst. 2 obč.z.)

Závěť pořízená nezletilou osobou byla v našem právním řádu upravena za účinnosti jak obecného zákoníku občanského č. 946/1811 Sb. z. s., který platil do 31.12.1950, tak tzv. středního občanského zákoníku č. 141/1950 Sb., který platil od 1.1.1951 do 31.3.1964. S účinností občanského zákoníku č. 40/1964 Sb., tj. od 1.4.1964, byla tato závěť zrušena a do platného právního řádu se vrátila až novelizací provedenou zákonem č. 509/1991 Sb. s účinností k 1.1.1992.

Od 1.1.1992 tedy právní úprava výslovně připouští, aby závěť pořídil i nezletilý, který dovršil 15. rok věku. Zákon mu dává možnost naložit se svým majetkem pro případ své smrti závětí, aniž by se na tomto právním úkonu podílel jeho právní zástupce a aniž by k němu bylo zapotřebí schválení ze strany opatrovnického soudu. Může však

⁵² Tímto předpisem je Předpis Notářské komory České republiky, kterým se stanoví postup při vedení, správě a provozu Centrální evidenci závětí (předpis o Centrální evidenci závětí), který byl přijat usnesením sněmu Komory a k němuž udělilo souhlas Ministerstvo spravedlnosti ČR.

závěť pořídit jen ve formě notářského zápisu. Chce-li nezletilá osoba sepsat u notáře svoji závěť, musí notář posoudit, zda je k takovému právnímu úkonu způsobilá, a určitě dojde k odlišným závěrům v případě, kdy patnáctiletý nezletilec bude chtít pořizovat o svém majetku v hodnotě několika set tisíc korun, nebo když s tímtež přijde osoba, které bude během několika týdnů osmnáct let.

Otázkou je, zda § 476d odst. 2 obč.z. dává bez dalšího nezletilým možnost pořídit závěť o celém svém majetku. Podle P. Bezoušky⁵³ by toto ustanovení mělo být vykládáno v souladu s § 9 obč.z., tedy že nezletilí mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku. Lze však nalézt i názor opačný, a to např. u autorů J. Mikeše a L. Muzikáře⁵⁴, podle kterých se v tomto případě hledisko, zda úkon je pro nezletilce prospěšný či nikoli, neuplatňuje.

Nezletilost je třeba posuzovat v souladu s ustanovením § 8 odst. 2 obč.z. Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku. Zletilý je však také ten, kdo ještě nedovršil osmnácti let, ale před svým osmnáctým rokem uzavřel manželství (i kdyby manželství dodatečně zaniklo či bylo prohlášeno za neplatné). To je možné až od 16-ti let (§ 13 zák. o rodině). Taková osoba mladší osmnácti let může tedy pořídit závěť nejen formou notářského zápisu, ale jakoukoli jinou přípustnou formou.

- **osoby němé, které nemohou číst nebo psát** (§ 67 not. řádu ve srovnání s § 476c a § 476d odst. 3 a 4 obč.z.)

Osoby nevidomé mohou svoji poslední vůli projevit také způsobem uvedeným v § 476d odst. 3 obč.z., osoby neslyšící a hluchoslepé, které nemohou číst nebo psát, způsobem uvedeným v § 476d odst. 4 obč.z., osoby neslyšící, které mohou číst a psát, mohou pořídit také závěť vlastnoruční (§ 476a obč.z.) a závěť v přítomnosti dvou svědků (§ 476b obč.z.). Jiné osoby, které nemohou z nějakého důvodu číst nebo psát, mohou závěť pořídit dle § 476c obč.z.⁵⁵

Ustanovení § 67 not. ř. umožňuje učinit právní úkon i němému, který nemůže číst nebo psát. V této souvislosti je třeba ustanovení § 476d odst. 4 obč.z., které zná jen osoby neslyšící a hluchoslepé, chápat jako ustanovení omezující z hlediska formy

⁵³ BEZOUŠKA, P.: *Nezletilý a závěť notářským zápisem*, In: Právní rádce – měsíčník Hospodářských novin, č. 4/2005, Praha: Economia, 2005, s. 19

⁵⁴ MIKEŠ, J. – MUZIKÁŘ, L.: *Dědické právo*, Praha: Linde, 2003, s. 53

⁵⁵ HOLUB, M. a kolektiv: *Občanský zákoník. Komentář*, 1. svazek, Praha: Linde, 2002, s. 654

projevení poslední vůle jen tyto osoby, a tedy že osoby němé, které mohou číst nebo psát, mohou projevit svoji poslední vůli mimo jiné i ve formě notářského zápisu. Bylo by nedůvodné, kdyby osoby němé, které nemohou psát nebo číst, nemohly z hlediska jejich vyloučení z postupu podle § 476d odst. 5 obč.z. projevit svoji poslední vůli ve formě notářského zápisu. V této souvislosti je také třeba dodat, že ustanovení § 476d odst. 5 obč.z. o obsahu listiny, zejména ustanovení o přetlumočení do zvoleného komunikačního systému neslyšících a hluchoslepých osob, se nevztahuje na notářský zápis, jehož náležitosti jsou stanoveny v notářském řádu a plně nahrazují náležitosti uváděné v § 476d odst. 5 obč.z. pro jiné listiny.⁵⁶ Ustanovení § 65 až § 67 not. řádu, která upravují postup při sepisování notářského zápisu s osobou, která nemůže číst nebo psát a s osobou, která je hluchá nebo němá, jsou vůči úpravě v občanském zákoníku speciální.

- **závěť, kterou se zřizuje nadace nebo nadační fond** (§ 477 odst. 2 obč.z. ve spojení s ust. § 3 odst. 1 zák. č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech)

Nezbytnost zpřísněné formy si vyžaduje náročný obsah takové závěti, který pod sankcí neplatnosti musí vyhovovat požadavkům uváděným v citovaném zákoně.

Kromě obecných náležitostí notářského zápisu, uvedených zejm. v ust. § 63 not. řádu, kterými jsou v případě závěti označení účastníka i notáře, který notářský zápis sepsal; prohlášení účastníka, že je způsobilý k právním úkonům; údaj, jak byla ověřena totožnost účastníka; text závěti; údaj o tom, že byl zápis po přečtení účastníkem schválen; podpis účastníka (zůstavitele) a podpis notáře a otisk jeho úředního razítka, musí být při sepisování notářského zápisu s některými účastníky dodrženy **zvláštní požadavky**. Zvláštní úprava se vztahuje na tyto účastníky (pořizovatele závěti):

- a) Účastníky, kteří neznají jazyk, v němž se notářský zápis sepisuje:

Notářský zápis se sepisuje v českém jazyce. Sepisuje-li se notářský zápis o závěti s někým, kdo nezná český jazyk, musí být přibrán tlumočnick. Od přibrání tlumočnicka lze upustit, zná-li notář nebo jeho pracovník jazyk, v němž účastník jedná (§ 58, § 69 not. ř.). V závěru notářského zápisu musí být v tomto případě uvedena doložka, že

⁵⁶ BÍLEK, P. – DRÁPAL, L. – JINDŘICH, M. – WAWERKA, K.: *Notářský řád a řízení o dědictví. Komentář*, 3. doplněné a přepracované vydání, Praha: C.H.Beck, 2005, s. 194

účastníku byl obsah notářského zápisu přetlumočen a že s ním účastník projevil souhlas. Tlumočnický zápis připojí svůj podpis a otisk svého úředního razítka (§ 69 odst. 3 not. ř.). Z tohoto požadavku je patrné, že za tlumočnicka je možné považovat jen toho, kdo je ustanoven tlumočnickem podle zákona o znalcích a tlumočnících.

b) Účastníky, kteří nemohou číst nebo psát (mezi nimi tvoří zvláštní kategorii účastníci, kteří mají schopnost seznámit se s obsahem závěti pomocí přístrojů nebo speciálních pomůcek a jsou schopni se vlastnoručně podepsat):

Schopnost čtení nebo psaní je nutné vztahovat k době právního úkonu, jehož se notářský zápis týká. Neschopnost účastníka číst nebo psát může být vyvolána jeho neznalostí, zraněním, nemocí, ale dokonce také skutečností, že si zapomněl brýle a hodlá úkon učinit neprodleně, atd.

Notář může sepsat notářský zápis pouze za účasti dvou svědků úkonu, kteří musí být přítomni při projevu účastníka o tom, co má být pojata do notářského zápisu a při předčítání notářského zápisu a jeho schválení tím účastníkem, v jehož zájmu byli přítomni (§ 65 odst. 1 not. ř.). Projev vůle účastníka o tom, co má být pojata do notářského zápisu o závěti ve smyslu ustanovení § 65 odst. 1 not. řádu, je splněn i tehdy, když notář zůstaviteli vyloží, co podle předběžné dohody s ním pojal do připravovaného textu závěti a zůstavitel vyjádří s takovým textem souhlas nebo navrhne jeho úpravu.⁵⁷ Svědek úkonu má v případě budoucí potřeby, kdyby byly například vyslovovány pochybnosti o tom, vyjadřuje-li notářský zápis skutečně projevenou vůli pořizovatele, potvrdit, jak se celý úkon odehrál. Svědky úkonu obstarává žadatel o notářský zápis; nestane-li se tak, notář úkon odmítne.

Přibrání dvou svědků úkonu není třeba, má-li účastník, který nemůže číst nebo psát, schopnost seznámit se s obsahem právního úkonu pomocí přístrojů nebo speciálních pomůcek a je schopen se vlastnoručně podepsat (§ 65 odst. 2 not. ř.). Notářský zápis však nepřipouští, aby se účastník seznámil s obsahem notářského zápisu prostřednictvím jiné osoby, kterou si zvolí.

c) Účastníky hluché nebo němé (rozdílná úprava platí pro ty, kteří mohou číst a psát, a pro ty, kteří číst nebo psát nemohou, přičemž mezi druhými opět tvoří zvláštní kategorii ti, kteří jsou schopni seznámit se s obsahem závěti pomocí přístrojů nebo speciálních pomůcek a jsou schopni se vlastnoručně podepsat):

⁵⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 04. 2011, sp. zn. 21 Cdo 2120/2009, publ.: Ad notam, č. 5/2011, s. 28

Účastník hluchý nebo němý, který může číst a psát, si musí notářský zápis přečíst a vlastní rukou v něm připsat, že jej četl a že jej schvaluje (§ 67 odst. 1 not. ř.). Není třeba účast svědků úkonu. Na rozdíl od standardního notářského zápisu je nutné, aby tento účastník na již pořízený notářský zápis napsal doložku, že ho četl a že ho schvaluje.

Zákon neupřesňuje, jakým způsobem notář zjišťuje vůli např. němeého pořizovatele, která má být v obsahu notářského zápisu o závěti projevena. Vůli takové osoby lze zjistit třeba z textu, který napsal a notáři předložil, nebo se notář s pořizovatelem dorozumí postupně písemně.

Jde-li o účastníka hluchého nebo němeého, který nemůže číst nebo psát, musí být kromě svědků úkonu přibrán jeho důvěrník, který se s ním umí dorozumět. Jeho prostřednictvím notář zjistí, zda účastník zápis schvaluje (§ 67 odst. 2 not. ř.). Zákon výslovně stanoví, že notář prostřednictvím důvěrníka zjišťuje pouze, zda účastník notářský zápis schvaluje, ale často tímto způsobem rovněž zjišťuje i vůli účastníka o tom, co má být do notářského zápisu o závěti pojato. Není však vyloučeno, aby notář zjistil jeho vůli i jiným způsobem.

Shora uvedeného postupu není třeba, má-li hluchý nebo němý účastník, který nemůže číst nebo psát, schopnost seznámit se s obsahem závěti pomocí přístrojů nebo speciálních pomůcek a je schopen se vlastnoručně podepsat (§ 67 odst. 3 not. ř.).

Němému účastníku jeho postižení zpravidla zcela znemožňuje běžnou komunikaci s okolím; nemůže tedy komunikovat jinak než specifickými výrazovými prostředky, tj. např. posunkovou řečí. V případě pořízení závěti takovou osobou je proto třeba jiné osoby znalé jejího projevu a zprostředkovávající její projev okolí, tj. důvěrníka (např. v podobě tlumočnicka pro styk s osobami hluchoněmými). Pokud zůstaviteli jeho postižení zcela znemožňuje komunikovat, pouze ho v komunikaci omezuje, avšak ne tak podstatným způsobem, aby snižovalo jeho možnost v celém rozsahu vnímat okolnosti pořízení závěti a projevit nesporně svou vůli, není na místě hodnotit takového pořizovatele jako němeého a ve smyslu ust. § 67 odst. 2 not. řádu jako účastníka, který by musel při sepisu notářského zápisu komunikovat prostřednictvím důvěrníka. K požadavku na přítomnost důvěrníka je třeba přistupovat výjimečně v případě splnění zákonem stanovených podmínek, kdy by zjištění projevu vůle zůstavitele nebylo jinak možné a kdy je nutné přizvat osobu, prostřednictvím které by účastník mohl svou vůli

bez jakýchkoliv pochybností projevit (např. i osobu blízkou). Není-li totiž osoby, která by mohla být důvěrníkem, nemůže takový účastník konat písemné právní úkony, pokud nelze postupovat podle § 67 odst. 3 not. ř.⁵⁸

Zvláštní úprava při sepsání notářského zápisu ve shora uvedených případech se odráží i v dalších, speciálních náležitostech notářského zápisu, jako jsou doložky s prohlášením svědků úkonu či důvěrníka určitého obsahu nebo údaj o tom, že se účastník seznámil s obsahem právního úkonu pomocí přístrojů nebo speciálních pomůcek (§ 68 not. ř.).

Notářský řád má zvláštní ustanovení o tom, které osoby nemohou při sepisování notářského zápisu působit jako svědci totožnosti, svědci úkonu, tlumočníci a důvěrníci.

Svědky totožnosti ani svědky úkonu nemohou být osoby, které nejsou plně způsobilé k právním úkonům, osoby, které nemohou číst nebo psát, osoby blízké účastníkům, osoby na věci zúčastněné, a pracovníci notáře, který notářský zápis sepisuje (§ 66 not. ř.). Osobou na věci zúčastněnou je taková osoba, která má z jednání pořizovatele nějaký prospěch, tedy např. ten, koho pořizovatel ustanovuje v závěti svým dědicem nebo osoba jemu blízká, či zákonný dědic, který je v závěti opomenut, nebo osoba jemu blízká.

Tlumočníkem nemůže být ten, kdo je na věci zúčastněn ani osoba blízká pořizovateli (§ 69 not. ř.).

Důvěrníkem nemůže být osoba, která není plně způsobilá k právním úkonům, osoba, která nemůže číst nebo psát, osoba na věci zúčastněná ani pracovníci notáře, který notářský zápis sepisuje, může jím však být osoba blízká pořizovateli (§ 67 odst. 4 ve spojení s § 66 not. ř.).

Při úpravě závěti pořizené veřejnou listinou **nový občanský zákoník** zásadně přejímá ust. § 476d odst. 1 platného občanského zákoníku, když v ust. § 1537 stanoví, že zůstavitel může projevit poslední vůli ve veřejné listině. Jak již bylo uvedeno, forma veřejné listiny není zužována jen na notářské zápisy, a tak zůstává otevřená cesta k možné budoucí úpravě.

⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.2.2013, sp. zn. 21 Cdo 2505/2011, dostupný na: www.nsoud.cz

Zákon dále stanoví, že pořizuje-li v této formě osoba nevidomá nebo osoba se smyslovým postižením, která nemůže číst nebo psát, použije se obdobně ust. § 1535 (což je ustanovení upravující pořizení allografní závěti uvedenými osobami), tedy nikoliv ustanovení notářského řádu.

Závěť ve formě veřejné listiny je podle nového občanského zákoníku předepsána jako obligatorní pro:

- nezletilého, který dovršil patnácti let věku a dosud nenabyl plné svéprávnosti (§ 1526 n.o.z.),
- osobu omezenou ve svéprávnosti, která takto může pořizovat v rámci svého omezení (§ 1528 n.o.z.) – viz kapitola 2.1. Pořizovací způsobilost,
- osobu, která pořizuje pro případ smrti v době, kdy využívá péči zařízení zdravotnické nebo sociální služby nebo jinak přijímá jeho služby a za dědice či odkazovníka povolává osobu, která takové zařízení spravuje nebo je v něm zaměstnána nebo v něm jinak působí (§ 1493 n.o.z.). Pokud zůstavitel takovou osobu nepovolá závěti ve formě veřejné listiny, je příslušné ustanovení závěti neplatné. Toto pravidlo se však neuplatní v případě, že byl zůstavitel z péče takového zařízení propuštěn nebo přestal přijímat jeho služby a měl možnost pořádit ve formě veřejné listiny, ale přesto tak neučinil (viz kapitola 1.2. Pořízení pro případ smrti),
- závěť (či poslední pořízení), kterou se zřizuje nadace (§ 309 n.o.z.).

Uvedené osoby mohou platně pořizovat jen ve formě veřejné listiny. Vzhledem k tomu, že se jedná o osoby, které nejsou plně svéprávné nebo jsou v případě pobytu ve zdravotnickém nebo sociálním zařízení v těžké životní situaci, zákon stanoví, že osoby, které sepisují veřejnou listinou o závěti, se mají přesvědčit, zda se projev vůle zůstavitele děje s rozvahou, vážně a bez donucení (§ 1538 n.o.z.). V případě nadace pak zpřísněnou formu vyžaduje náročný obsah takového pořízení pro případ smrti, který je dán požadavky uvedenými v novém občanském zákoníku (zejm. § 311 a násl.).

Ruku v ruce s rekonstrukcí soukromého práva vyvstala potřeba přijmout i další zákony, které by nový občanský zákoník, zákon o obchodních korporacích a zákon o mezinárodním právu soukromém, které již byly schválené a mají nabýt účinnosti od 1. ledna 2014, uvedly v život. V současné době prochází Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR balíček tzv. doprovodné legislativy, kterou tvoří mimo jiné návrh

nového zákona o zvláštních řízeních soudních (sněmovní tisk 931), návrh zákona, kterým se mění občanský soudní řád (sněmovní tisk 932) a návrh doprovodného zákona, který obsahuje novely 71 stávajících právních předpisů, ve kterých je třeba reagovat na nové instituty obsažené v novém občanském zákoníku (sněmovní tisk 930).

Asi nejvýznamnější změnou v souvislosti s harmonizací procesních předpisů je rozdělení úpravy civilních soudních řízení do dvou samostatných zákonů, kdy občanský soudní řád by měl nově upravovat pouze řízení sporná a zcela nový zákon o zvláštních řízeních soudních řízení nesporná a jiná zvláštní řízení, a to za subsidiárního použití občanského soudního řádu. Podle tohoto zákona by se mělo nově postupovat i v řízení o pozůstalosti, které tak nahradí nynější dědické řízení.

Záměrem je, aby tyto nové zákony a novelizace nabyly účinnosti společně s rekodifikací soukromého práva, tedy 1. ledna 2014.

Jedním z novelizovaných zákonů je i notářský řád. Ustanovení notářského řádu se navrhovanou novelizací dostávají do souladu s terminologickými změnami, které nový občanský zákoník přináší, musí však reagovat i na nové instituty či novou úpravu institutů stávajících. Některé z těchto změn se dotýkají i pořizování závětí formou notářského zápisu.

Předně navrhovaná úprava nahrazuje současnou Centrální evidenci závětí tzv. Evidencí právních jednání pro případ smrti (dále jen Evidence), která k tomu, aby měla význam a byla funkční, musí být doplněna o evidenci dalších listin o právních jednáních zůstavitele pro případ smrti, která nový občanský zákoník upravuje. Evidovat se tak budou závěti, dovětky a dědické smlouvy, prohlášení o vydědění, povolání správce pozůstalosti, nebude-li povolán v závěti, ale i prohlášení o tom, že dědic, jemuž svědčí zákonná dědická posloupnost, pozůstalosti nenabude (tzv. negativní závěť), příkázání započtení na dědický podíl, není-li takové příkázání obsaženo v závěti, smlouva o zřeknutí se dědického práva a listiny o zrušení těchto právních jednání pro případ smrti, pokud tyto byly sepsané formou notářského zápisu nebo uložené v notářské úschově. V této evidenci zůstanou zapsány i závěti, listiny o vydědění a listiny o správě dědictví pořizené podle dosavadního občanského zákoníku. Vydání prováděcího předpisu je, stejně jako dosud, ponecháno v kompetenci Notářské komory ČR se schválením Ministerstva spravedlnosti. Stejně jako v současnosti ten notář, který o takovém

právním jednání sepíše notářský zápis nebo takové listiny přijme do notářské úschovy, provede do Evidence bez zbytečného odkladu dálkovým přístupem zápis stanovených údajů.

V souladu s ust. § 1537 n.o.z. se navrhuje stanovit i v notářském řádu, že pořizuje-li formou notářského zápisu závěť nebo dovětek osoba nevidomá nebo osoba se smyslovým postižením, která nemůže číst nebo psát, notář postupuje při sepsání notářského zápisu podle občanského zákoníku, nikoli tedy podle vlastních ustanovení notářského řádu.

Jak již bylo uvedeno, z notářských zápisů o závětech a o listinách o správě dědictví lze za života zůstavitele vydat pouze prosté opisy. Věcně se na této úpravě nic nezmění, tato úprava by však měla platit i pro další jednání pro případ smrti, ovšem s výjimkou notářského zápisu o dědické smlouvě nebo o smlouvě o zřeknutí se dědického práva, které jsou dvoustrannými právními jednáními.

Navrhovaná novelizace notářského řádu rovněž reaguje na změnu, kterou nový občanský zákoník přináší v ust. § 1579, když připouští vydání závěti pořizené ve formě veřejné listiny jejímu pořizovateli, přičemž takto vydaná závěť se považuje za odvolanou (viz kapitola 5. Zrušení závěti). Obecně platí zásada, že notářský zápis nesmí být nikomu vydán. Vydávání notářských zápisů o závěti nebo dovětku se tak upravuje jako výjimka v důsledku úpravy v novém občanském zákoníku. Navrhovanou změnou notářského řádu se stanoví podrobnější pravidla pro takové vydávání, a to zejména jakým způsobem notář vyznačí na vydávané listině údaje předepsané občanským zákoníkem a že sepíše o vydání za účasti pořizovatele závěti protokol a s jakým obsahem. Vzhledem k důsledku vydání stanovenému novým občanským zákoníkem rovněž notář po vydání provede výmaz údajů o závěti nebo dodatku v Evidenci právních jednání pro případ smrti.

3.4. Závěti s úlevami (privilegované závěti)

Jak již bylo uvedeno, nový občanský zákoník navrácí zpět do našeho právního řádu institut tzv. privilegovaných závětí, které byly z našeho dědického práva vyloučeny tzv. středním občanským zákoníkem č. 141/1950 Sb. s účinností od 1.1.1951. Jedná se o

závěti pořízené za takových mimořádných situací, které způsobují, že se člověk ocitá v bezprostředním ohrožení života a nemůže závěť pořídit způsobem, který zákon vyžaduje pro běžné situace. Pro tyto případy poskytované úlevy pořizovateli usnadňují pořízení závěti tím, že slevují z mnohdy příliš přísných požadavků, které jsou na pořízení závěti kladeny. Poskytované úlevy se týkají jednak formy závěti (připuštění ústní formy) a jednak požadavků kladených na vlastnosti osob, které u projevu poslední vůle pořizovatele asistují (nevyžaduje se zletilost nebo plná svéprávnost svědků nebo jejich současná přítomnost). Platnost těchto závětí je však časově omezena.

Nový občanský zákoník zná tři druhy privilegovaných závětí. Tyto jsou upraveny v ust. § 1542 až § 1549 n.o.z.

3.4.1. Závěť ústní před třemi svědky

Osoba, která se ocitne pro nenadálou událost v patrném a bezprostředním ohrožení života, může pořídit soukromou závěť v ústní formě před třemi současně přítomnými svědky. Stejnou možnost má i ten, kdo se nachází v místě, kde je běžný společenský styk ochromen následkem mimořádné události a nelze po něm rozumně požadovat, aby pořídil v jiné formě. V obou těchto případech lze hovořit o privilegované závěti soukromé.

Důvodem dědické poslušnosti pak bude záznam o zůstavitelově poslední vůli pořízený svědky tohoto úkonu. Pokud svědci záznam nepořídí, bude tímto důvodem soudní protokol o výsledku svědků.

3.4.2. Závěť zaznamenaná starostou obce

Ten, kdo má důvodnou obavu, že zemře dříve, než by mohl pořídit závěť ve formě veřejné listiny, má možnost pořídit závěť před starostou obce, na jejímž území se nalézá, za přítomnosti dvou svědků. Starosta (popřípadě ten, kdo je oprávněn vykonávat pravomoci starosty) pak jeho poslední vůli zaznamená.

Tato úprava má praktický význam zejména v malých obcích, např. v horských oblastech, za mimořádných událostí. Přípustnost této formy je podmíněna obavou, že člověk zemře dříve, než by mohl pořídit závěť ve formě veřejné listiny.

3.4.3. Závěť pořízená na palubě námořního plavidla nebo letadla nebo při účasti v ozbrojeném konfliktu a vojenských operacích

Má-li pro to zůstavitel vážný důvod, může na palubě námořního plavidla plujícího pod vlajkou České republiky (v současné době není žádná námořní obchodní loď registrována) nebo letadla zapsaného v leteckém rejstříku v České republice zaznamenat zůstavitelovu poslední vůli za přítomnosti dvou svědků velitel námořního plavidla nebo letadla (popřípadě jeho zástupce), pokud mu v tom nebrání péče o bezpečnost plavby nebo letu. Zákon stanoví, že platnost takové závěti nelze popřít tím, že zůstavitel neměl k pořízení vážný důvod.

Pokud byla taková závěť pořízena, zaznamená tuto skutečnost

- velitel námořního plavidla v lodním deníku a závěť bez zbytečného odkladu předá tomu zastupitelskému úřadu České republiky, který je nejbližší přístavu, do něhož námořní plavidlo připlulo, popřípadě orgánu veřejné moci, u něhož je námořní plavidlo zapsáno v námořním rejstříku,

- velitel letadla v palubním deníku a závěť předá bez zbytečného odkladu tomu zastupitelskému úřadu České republiky, který je nejbližší místu, kde letadlo přistálo v zahraničí, popřípadě orgánu veřejné moci, u něhož je letadlo zapsáno v leteckém rejstříku.

Poslední vůli vojáka nebo jiné osoby náležející k ozbrojeným silám může při účasti v ozbrojeném konfliktu a vojenských operacích zaznamenat velitel vojenské jednotky České republiky (popřípadě jiný voják v hodnosti důstojníka nebo vyšší) za přítomnosti dvou svědků. Takto pořízenou závěť odevzdá velitel bez zbytečného odkladu veliteli nadřízeného velitelství, odkud se bez zbytečného odkladu předá Ministerstvu obrany ČR. Zákon stanoví, že byla-li závěť takto pořízena, nelze její platnost popřít.

3.4.4. Obecně k závětem pořízeným s úlevami

Ustanovení o privilegovaných závětech neukládají starostovi, veliteli námořního plavidla nebo letadla nebo veliteli vojenské jednotky povinnost zaznamenat poslední vůli zůstavitele, a to i když jsou splněny předpoklady pro takové pořízení, neboť se má za to, že v těchto mimořádných situacích mohou mít přednost jiné jejich úkoly.

Pokud k pořízení závěti dojde, má jak obec, tak příslušný zastupitelský úřad a Ministerstvo obrany ČR povinnost zařít bez zbytečného odkladu její úschovu u notáře. Tím je zajištěno, že závěť, kterou notář запиše do Centrální evidence závětí – v případě předpokládaného schválení doprovodné legislativy do Evidence právních jednání pro případ smrti – v pozůstalostním řízení dojde publicity.

Pokud se týká obsahových náležitostí závětí pořízených před starostou obce, velitelem námořního plavidla nebo letadla nebo velitelem vojenské jednotky, vyžaduje se, aby osoba, která záznam pořídila, jej také s oběma svědky podepsala a zůstaviteli za přítomnosti obou svědků přečetla a aby zůstavitel potvrdil, že jde o projev jeho poslední vůle. Pokud závěť tyto náležitosti splňuje, považuje se za veřejnou listinu. Platnosti této závěti však není na újmu, že ji zůstavitel nebo svědek nepodepsal proto, že nemohl psát, nebo pro jinou závažnou překážku, pokud je to v listině výslovně uvedeno.

Protože však, zejména při těchto mimořádných situacích a před osobami, které nemusejí mít dostatečnou úroveň právního vědomí, může dojít k různým pochybením formálního rázu, ale přesto je jisté, že listina spolehlivě zaznamenává zůstavitelovu poslední vůli, nezpůsobují tato pochybení neplatnost závěti. Jako příklad takového pochybení jsou přímo v zákoně uvedeny chybějící podpisy přítomných svědků. Bude však nutné prokázat, že svědci byli při pořízení závěti přítomni. Protože v těchto případech musí být s jistotou prokázáno, že listina obsahuje spolehlivý záznam zůstavitelovy poslední vůle, nepovažuje se tato listina za listinu veřejnou. Správnost skutečností v ní uvedených tak musí dokázat ten, kdo o listinu opírá své právo.

I v případě jiných formálních pochybení – např. při pořízení závěti před jiným členem posádky letadla nebo před vojákem v nižší než důstojnické hodnosti – nemusí být závěť neplatná, protože může splňovat požadavky závěti pořízené ústně před třemi svědky.

Je zřejmé, že při pořízení závěti s úlevami jsou vyžadovány mírnější formalities než v běžných případech. Nároky jsou sníženy i na osoby svědků. Svědky při pořizování těchto závětí tak mohou být i osoby, které dosáhly patnácti let věku a rovněž osoby, které byly ve svéprávnosti omezeny, pokud jsou způsobilé věrohodně popsat skutečnosti významné pro platnost závěti. Současná přítomnost svědků se vyžaduje jen u soukromé závěti pořízené ve stavu nouze ústně.

Zvláštní povaha privilegovaných závětí vyžaduje, aby jejich platnost byla časově omezena, pokud zůstavitel zůstane naživu a překážka, která bránila pořízení závěti obvyklým způsobem, pomine. Ústní závěť pořízená před třemi svědky pozbývá platnosti uplynutím dvou týdnů, ostatní závěti uplynutím tří měsíců ode dne pořízení. Tyto doby však nezačnou běžet ani neběží, dokud zůstavitel nemůže pořídit závěť ve formě veřejné listiny.

3.5. Úschova závěti

Kteroukoli ze soukromých závětí si může zůstavitel po sepsání ponechat u sebe nebo ji může svěřit jiné osobě (povolného dědice nevyjímaje) do úschovy. Pořizovateli se také nabízí možnost uložit závěť do notářské úschovy. Výhodou takového uložení závěti je její zajištění před ztrátou, zničením, ale i nechtěným či úmyslným poškozením, a také podchycení některých důležitých okolností v protokole o přijetí závěti do úschovy a úřední oznámení této skutečnosti Notářské komoře ČR, která vede od 1.1.2001 tzv. Centrální evidenci závětí a každou závěť uloženou u notáře či pořízenou notářským zápisem zaznamená v této evidenci (viz kapitola 3.3. Závěť ve formě notářského zápisu). V případě úmrtí pořizovatele je pak existence závěti zjištěna šetřením v této evidenci z úřední povinnosti a je zjištěn stav a obsah takové závěti. Nevýhodou je naopak to, že uložená závěť není pořizovateli dostupná a nemůže ji okamžitě zrušit zničením listiny. Pořizovatel musí nejprve požádat o vydání závěti z úschovy nebo ji zrušit jiným způsobem.

K platnosti žádné ze soukromých závětí se nevyžaduje, aby byla dána do úřední úschovy. Pokud se pořizovatel k tomuto kroku rozhodne, může se s touto žádostí obrátit na kteréhokoli notáře v České republice, nemusí jít pouze o notáře se sídlem v obvodu bydliště pořizovatele. Agenda závětí je tradiční notářskou agendou. Notář je tedy nejen oprávněn sepsovat závěti ve formě notářského zápisu, ale i uschovávat závěti sepsané v jiné zákonné formě. Notáři je zde zákonem svěřena pravomoc přijímat do úschovy listiny, kterými fyzické osoby disponují svým majetkem pro případ smrti, a až do smrti jejich pořizovatelů zabezpečovat zachování těchto listin.

Postup notáře při přijetí závěti do úschovy je upraven v ustanovení § 83 not. ř., které pouze doplňuje obecnou úpravu přijetí listiny do úschovy obsaženou v § 82 not. ř. ve vztahu k závětem, neboť na úschovu tohoto druhu listin jsou vzhledem k jejich významu pro soudní řízení (řízení o dědictví) kladeny vyšší nároky.

O přijetí závěti do úschovy sepíše notář protokol, v němž musí kromě obecných obsahových náležitostí protokolu o přijetí listiny do úschovy uvedených v § 82 odst. 1 not. ř. (místo a doba převzetí listiny, jméno, příjmení a bydliště žadatele, údaj, o jakou listinu se jedná a údaj o tom, že listina byla notářem převzata a přijata do úschovy) uvést osobní data pořizovatele a údaj o poučení o formách a obsahových náležitostech závěti. Z tohoto požadavku vyplývá, že notář by měl při vyřizování žádosti o přijetí závěti do úschovy předkladatele poučit o formách a obsahových náležitostech této listiny. Vždy by měl žadateli o úschovu sdělit svůj názor, jak se mu závěť zejména z hlediska formálních náležitostí jeví. Pokud notář zjistí, že závěť trpí formálními vadami či obsahově je v kolizi např. s ust. § 479 obč.z. (neopomenutelný dědic), mělo by poučení v těchto případech být maximálně konkrétní s upozorněním na případné právní důsledky v daném dědickém řízení. Zjištěné nedostatky by však neměly být důvodem k odmítnutí úschovy závěti, pokud na své žádosti přes výhrady ze strany notáře a přes toto poučení žadatel trvá.⁵⁹

Odmítnutím úkonu u závěti trpící uvedenými vadami by notář předešel jejímu posouzení soudem v dědickém řízení, v daném okamžiku však tuto pravomoc nemá. Své výhrady k nedostatkům uvedené listiny, podrobný popis zjištěných vad a výslovnou žádost o úschovu i přes dané upozornění uvede notář v protokole a ohrazuje se tím proti případným nárokům z odpovědnosti za škodu, které by vůči němu mohly být vzneseny, bude-li závěť v důsledku svých vad neplatná či neúčinná.⁶⁰ Za takového stavu věcí je málo pravděpodobné, že by pořizovatel setrval na své žádosti o přijetí závěti do notářské úschovy. Zjednání nápravy je nasnadě.

O převzetí závěti do notářské úschovy může požádat pořizovatel osobně tak, že se dostaví do notářské kanceláře a odevzdá listinu obsahující jeho závěť. K odevzdání listiny může dojít i prostřednictvím zmocněnce, který se vykáže plnou mocí od pořizovatele. Podle ustanovení § 83 odst. 2 not. ř. vydá notář tomuto zmocněnci jedno

⁵⁹ BÍLEK, P. – DRÁPAL, L. – JINDŘICH, M. – WAWERKA, K.: *Notářský řád a řízení o dědictví. Komentář*, 3. doplněné a přepracované vydání, Praha: C.H.Beck, 2005, s. 265

⁶⁰ tamtéž

vyhotovení protokolu o přijetí uvedené listiny a další vyhotovení zašle pořizovateli, aby ten byl informován o tom, zda zmocněnec vystupoval v mezích plné moci a o výsledcích jednání o jeho žádosti.

Závěť se žádostí o její přijetí do úschovy nebo závěť samotná bez žádosti může dojít do kanceláře notáře také poštou. Protokol o úschově v tomto případě sepisuje notář v nepřítomnosti žadatele a jedno vyhotovení protokolu žadateli zašle. Neobsahuje-li žádost, příp. listina samotná potřebné údaje, vyzve notář žadatele, aby tyto údaje ve stanovené lhůtě sdělil s upozorněním, že jestliže tak neučiní, bude mu listina vrácena.

Závěť může pořizovatel kdykoli požadovat z úschovy zpět. Vydání listiny je jediným způsobem ukončení úschovy, jiný způsob zákonná úprava nepřipouští. Pokud není požádáno o vydání listiny, úschova trvá bez ohledu na časový odstup od přijetí. Úschovu nelze ukončit žádným úkonem notáře. Podle ustanovení § 84 odst. 1 not. ř. může být závěť vydána z úschovy jen pořizovateli, anebo tomu, kdo se vykáže speciální plnou mocí opravňující jej k převzetí listiny uvedeného obsahu z notářské úchovy s ověřeným podpisem pořizovatele.

Ustanovení § 84 not. ř. se vůbec nezabývá otázkou oznamovací povinnosti notáře v případě, že závěť byla z úschovy vydána. V CEZ jsou vedeny závěti sepsané notářem či přijaté notářem do úschovy a evidence by pak obsahovala údaje, které neodpovídají evidenci úschov závětí u notáře. Pouze § 6 odst. 4 předpisu o Centrální evidenci závětí hovoří o tom, že výmaz všech dat ohledně závěti se provede pouze v případě, vydal-li notář závěť, která je u něho uložena, postupem podle § 84 not. ř., a to opět pomocí elektronického přenosu dat.

I s přijetím závěti do notářské úschovy jsou pro pořizovatele spojeny výlohy, a to odměna notáře podle položky I sazebníku, jež je přílohou k vyhlášce č. 196/2001 Sb., o odměnách a náhradách notářů a správců dědictví (notářský tarif), za přijetí závěti nebo jiné listiny do úschovy, s výjimkou cenného papíru, ve výši 800,- Kč, a dále podle položky R odměna za zápis do CEZ nebo za provedení změny zápisu ve výši 100,- Kč. Hotovým výdajem notáře bude opět náhrada provozních nákladů Komory za zápis jedné závěti do CEZ ve výši 200,- Kč, v případě provedení změny (příjmení, bydliště) 100,- Kč a v případě provedení výmazu jedné závěti 100,- Kč. Celkem se tedy jedná při přijetí závěti do úschovy o částku 1.100,- Kč zvýšenou o daň z přidané hodnoty.

Navrhovaná novelizace notářského řádu se dotýká i ustanovení o notářské úschově, v případě úschovy závětí však v podstatě věcně zůstává zachována dosavadní úprava a jedná se spíše o legislativně technickou úpravu. Zohledňuje se, že notáři budou přijímat do úschovy nejen závětí, ale i další listiny o právním jednání zůstavitele pro případ smrti. Rovněž se výslovně stanoví, že notář při přijetí listiny poučí pořizovatele také o tom, že listina bude evidována v Evidenci právních jednání pro případ smrti, a při vydání takové listiny provede v této evidenci výmaz údajů o takové listině a o jejím pořizovateli. Tuto povinnost za současné úpravy notářský řád neupravuje a je dovozována pouze z předpisu o Centrální evidenci závětí.

4. Obsah závěti

Stávající občanský zákoník se o tom, co tvoří obsah závěti, zmiňuje až v ustanovení § 477 obč.z. po úpravě formálních náležitostí tohoto právního úkonu. Podle tohoto ustanovení zůstavitel v závěti ustanoví dědice, popřípadě určí jejich podíly nebo věci a práva, které jim mají připadnout. Nejsou-li podíly více dědiců v závěti určeny, platí, že podíly jsou stejné. Zůstavitel může závěti zřídit nadaci nebo nadační fond.

Rovněž nový občanský zákoník stanovuje, a to hned v prvním ustanovení upravujícím závěť, že zůstavitel závěti pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz (§ 1494 n.o.z.). Podle nového občanského zákoníku lze nově za dědice nebo odkazovníka povolát i jakoukoli právnickou osobu, která má teprve vzniknout. Tato osoba je způsobilým dědicem nebo odkazovníkem, pokud vznikne do jednoho roku od smrti zůstavitele (§ 1478 n.o.z.). Nejde tedy jen o případ nadací nebo nadačních fondů zřizovaných závěti, ale toto ustanovení pamatuje i na jakékoli jiné právnické osoby, ať práva soukromého nebo veřejného. Dosud platné právo takové povolání považuje za neplatné. I zde se tedy projevuje zásada, že se vůli zůstavitele projevené v pořízení pro případ smrti má co nejvíce vyhovět.

Z citovaných ustanovení vyplývá, že stanovení dědiců je podstatnou obsahovou náležitostí závěti jako právního úkonu, bez níž by nešlo o platnou závěť. Závěti pořizovatel sám určuje, kdo se stane jeho dědicem a vystřídá ho tak v případě smrti jako nositele práv a povinností k zanechanému majetku. Tím realizuje oprávnění nakládat předmětem svého vlastnictví (§ 123 obč.z., § 1012 n.o.z.), a to pro případ své smrti.

Stanovení okruhu dědiců ze zákona vychází z určitých obecných představ o tom, které osoby jsou zůstaviteli nejbližší, a v jakém pořadí. Při určení dědických podílů zákon počítá zpravidla s rovnými podíly osob ve stejném či obdobném stupni příbuzenství a vychází z podílů na dědictví jako celku. Oproti tomu závěť umožňuje, aby si zůstavitel stanovil okruh dědiců a jejich dědické podíly či jednotlivé věci a práva, které jim mají z dědictví připadnout, a to s ohledem na konkrétní situaci (na své rodinné

poměry, na osobní vztahy v rodině, na majetkové poměry jednotlivých členů rodiny, na jejich věk, potřeby a zájmy, se zřetelem k tomu, co obdrželi za života pořizovatele, s ohledem na to, jaký konkrétní majetek pořizovateli náleží apod.).

Pro povahu listiny jako závěti není nutné, aby byla závěť v záhlaví označena jako „závěť“, „poslední pořízení“, „poslední vůle“, „testament“ apod. Důležitý je vždy obsah závěti, který musí odpovídat § 477 obč.z. či § 1494 n.o.z., a nikoli označení listiny. Použití tohoto označení může však někdy přispět k tomu, že v pochybnostech bude projev vůle považován za závěť sledující uspořádání pořizovatelových majetkových poměrů pro případ jeho smrti. V praxi bývá často jako „závěť“ označována i listina, ve které zůstavitel vyslovuje svá přání nebo prosby např. pokud jde o zařízení jeho pohřbu či uspořádání rodinných vztahů jednotlivých členů rodiny apod., ale nejde v ní o určení dědiců. Taková listina i přes své označení není závětí ve smyslu uvedených ustanovení, která by měla vliv na nabytí dědictví.

Po stylistické stránce se pořizovateli nestaví do cesty žádná zábrana, pokud bude mít stále na paměti, že to, co činí z jeho písemného projevu závěť, je určení dědice. Záleží na něm, jak tuto myšlenku vyjádří, ale jeho vůle musí být projevována určitě a srozumitelně. Osoba znalá práva využívá často dikce ustanovení § 477 odst. 1 obč.z., kterému nejlépe odpovídá větné spojení „Svým dědicem ustanovuji X.Y.“ U tzv. soukromých závětí, zejména vlastnoručních, dochází k vyjádření téže myšlenky často jinými slovy. Pořizovatel může použít takové formulace, jako např. „Svým dědicem určuji..., činím..., za svého dědice povolávám..., chci, aby se mým dědicem stal..., ať dědictví po mně připadne..., svůj majetek zanechávám...“. Takové vyjádření musí být jednoznačné a musí být zřejmé, že jde o dispozici pro případ smrti. Pořizovatel by měl dát přednost jednoduchému způsobu vyjadřování, vyhnout se výrazům, kterým dobře nerozumí, nenutit se do odborné terminologie a nesnažit se o strojený projev.

Doporučuje se vyhnout se v takovémto spojení výrazu „daruji“. Mohlo by to vyvolávat pochybnosti, zda nebylo úmyslem pořizovatele, zvláště pokud listinu neoznačil jako závěť, přenechat v listině uvedenou věc nabyvateli darem, což je nyní možné jen na základě dvoustranného právního úkonu mezi živými, neboť darování pro případ smrti je podle ustanovení § 628 odst. 3 obč.z. nepřípustné. Nový občanský zákoník darování pro případ smrti do našeho právního řádu navrácí a stanovuje tak výjimku ze zásady, že smluvní vázanost *mortis causa* není zásadně přípustná (další

výjimku pak představují dědické smlouvy). Darování závislé na podmínce, že obdarovaný dárcce přežije, se považuje za odkaz, pokud se dárcce nevzdal práva dar odvolat. Rozdíl je v tom, že odkaz je odvolatelný, zatímco při darování pro případ smrti dar odvolat nelze (§ 2063, § 1594 odst. 2 n.o.z.).

Rovněž se doporučuje vyhnout výrazu „odkazují“, pokud má zůstavitel na mysli ustanovení dědice, a to vzhledem k nové právní úpravě odkazu, který se do našeho právního řádu vrací (viz dále).

4.1. Určení dědice

Dědicem ze závěti může být nejen osoba fyzická, ale i osoba právnická. Ta může dědit pouze na základě závěti, neboť dědění ze zákona, které je založeno na příbuzenském či obdobném vztahu k zůstaviteli (spolužijící osoba), u právnické osoby vůbec nepřichází v úvahu. Dědicem ze závěti může být i stát, který v takovém případě nabývá svůj podíl dle závěti dědictvím, nikoli na základě ustanovení § 462 obč.z. nebo § 1634 n.o.z. jako odúmrt'.

Občanský zákoník nestanoví, jak má být v závěti vyjádřeno ustanovení někoho dědicem, tj. formální náležitosti ustanovení dědice. Zákon nevyžaduje, aby dědic byl v závěti výslovně pojmenován, ale ze závěti musí být vždy zcela nezvratně zjiitelné, komu má zůstavený majetek připadnout.⁶¹ K doložení skutečné vůle pisatele závěti je třeba v pochybnostech zjišťovat vedle znění textu listiny i všechny okolnosti, za nichž byl projev vůle o ustanovení závětního dědice učiněn, lze-li z nich dovést určitost projevu vůle zůstavitele.⁶² „Osoba, která se o zůstavitelku až do její smrti starala“ je takové označení osoby dědice, které nepochybně vytváří předpoklad pro zjištění, o jakou osobu se v daném případě jedná.

Požizovatel závěti by přesto měl dbát na to, aby osoba dědice byla určena způsobem, který nepřipouští žádné pochybnosti, tedy u fyzické osoby jménem, příjmením, bydlištěm nebo dokonce datem narození či rodným číslem, u právnické

⁶¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19.12.2002, sp. zn. 30 Cdo 1143/2002, ASPI: JUD25221CZ

⁶² Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 30.3.1983, sp. zn. 4 Cz 73/82, uveřejněný pod č. 49/84 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ASPI: JUD2808CZ, srov. též rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 04. 2007, sp. zn. 21 Cdo 1859/2006, dostupný na: www.nsoud.cz

osoby názvem shodným s označením, pod kterým je vedena v příslušném rejstříku, sídlem a identifikačním číslem. S povahou i posláním závěti by však nebylo v souladu klást na označení osoby stejná kritéria jako u dvoustranných právních vztahů. Pokud by se pořizovatel měl seznámit se všemi shora uvedenými daty, neobešlo by se to z jeho strany s nežádoucím prodlením či s vyrazením jeho záměru. Praxe i ustálená judikatura se v tomto ohledu spokojují i s jinými způsoby označení obmyšlených osob, které by při dvoustranných právních úkonech nebylo myslitelné. Požadavku určitosti není tudíž v těchto věcech na závalu, když bude osoba dědice místo jménem a příjmením označena příbuzenským vztahem k pořizovateli, např. „syn“, „bratr“, nevyskytuje-li se v tomto vztahu více osob. Měl-li by zůstavitel více bratrů, postačovalo by označení „bratr Karel“. ⁶³ Naopak např. za situace, kdy jsou v rodině po několik generací mužští potomci nositeli téhož jména a příjmení, není postačující označení dědice jménem a příjmením a je třeba uvést jiný rozlišovací znak, např. příbuzenský poměr nebo datum narození.

Obecně lze říci, že je-li možné zjistit z okolností, koho chtěl zůstavitel závěti ustanovit za dědice, nelze závěť považovat za neurčitou či neplatnou jen proto, že není uvedena adresa dědice (popřípadě jeho datum narození, rodné číslo či jiné údaje). Je-li možné identifikovat dědice za pomoci údajů v závěti uvedených, s přihlédnutím k osobním poměrům zůstavitele, nelze jejich označení považovat za neurčité. Judikatura dovodila, že ustanovil-li zůstavitel za dědice „synovce, neteře a sestry“, je jednoznačně určitelné, kdo jimi byli a závětními dědici jsou všichni (R 54/91). ⁶⁴ Obdobně bude možné identifikovat „děti“. Ustanovení závěti, kterým pořizovatel poroučí svůj majetek „svým dětem“ bez uvedení bližších údajů o těchto dětech, nelze považovat za neurčité; je prokazatelné, kdo je dítětem pořizovatele. Neobsahuje-li závěť další omezení, je třeba ji vykládat tak, že pořizovatel ustanovil za dědice všechny své děti. Nestanovil-li podíly jednotlivých dětí, jsou jejich podíly stejné. ⁶⁵

Zpravidla v závěti zůstavitel určí okruh dědiců odchylně od okruhu dědiců ze zákona, nebo alespoň určí jinak jejich podíly. V tom je ostatně podstata dědění ze

⁶³ MIKEŠ, J. – MUZIKÁŘ, L.: *Dědické právo*, Praha: Linde, 2003, s. 60

⁶⁴ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30.12.2002, sp. zn. 24 Co 297/2002, publ.: Ad Notam, č. 2/2003, s. 41

⁶⁵ Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 14.2.1994, sp. zn. 18 Co 218/93, publ.: Ad Notam, č. 2/1995, s. 47

závěti. Zůstavitel však může samozřejmě pořídit i závěť, která stanoví okruh dědiců a jejich podíly shodně s tím, jak by nabyli dědictví i dědici ze zákona. Takové pořízení pro případ smrti bude zpravidla nadbytečné, ale pro zůstavitele může mít svůj význam např. v tom, že výslovným vyjádřením své vůle dodává takovému způsobu dědění i morální váhu a dává najevo, že je i jeho osobním přáním, aby dědictví bylo rozděleno způsobem, se kterým počítá i zákon. Může však nastat situace, kdy takové pořízení nadbytečné nebude, a to např. při změně právní úpravy, která stanoví okruh dědiců a jejich podíly odchylně od právní úpravy platné v době pořízení závěti. Jako příklad z historie lze uvést případ, kdy by pořizovatel, který neměl jiné dědice, pořídil před 1.4.1964 závěť, ve které ustanovil svými dědici prarodiče. Ti tehdy mohli dědit ze zákona dle § 530 obč. zákoníku z r. 1950. Kdyby tento pořizovatel ale zemřel po 1.4.1964, kdy prarodiče již nebyli dědici ze zákona, nabyli by prarodiče dědictví pouze díky závěti, která se v době pořízení mohla jevit jako zbytečná. Podobná situace může nastat i se změnou, která nás čeká od 1.1.2014, a to pokud by zůstavitel pořídil závěť ve prospěch dětí prarodičů zůstavitele jakožto dědiců současné čtvrté dědické skupiny. Kdyby tento pořizovatel zemřel po 1.1.2014, kdy za nové právní úpravy jsou děti prarodičů až dědici v šesté třídě dědiců, nemuselo by se na ně při dědění podle zákonné dědické posloupnosti díky rozšíření okruhu zákonných dědiců vůbec dostat.

Nový občanský zákoník poskytuje pravidlo pro situace, kdy je povoláno více dědiců, z nichž někteří mají tu vlastnost, že se na ně pro účely dědění ze zákona hledí jako na jedinou osobu (např. nedědí-li některé ze zůstavitelových dětí, připadá jeho dědický podíl jeho dětem, popř. potomkům). Totéž postavení pak mají i při dědění ze závěti, pokud zůstavitel sám neprojevil opačnou vůli (§ 1503 odst. 1 n.o.z.). Dále stanoví vyvratitelné právní domněnky, podle kterých pokud zůstavitel povolá za dědice bez bližšího určení skupinu osob, jsou dědici ti, kteří do určené skupiny patřili v době smrti zůstavitele (§ 1503 odst. 2 n.o.z.); pokud povolá bez bližšího určení chudé či obdobně určenou skupinu osob, stane se dědicem obec, na jejímž území měl zůstavitel poslední bydliště, která dědictví použije ve prospěch určené skupiny (§ 1503 odst. 3 n.o.z.).

Závětní dědic musí být způsobilý k právům a povinnostem v době, kdy mají nastat účinky závěti, tedy v den úmrtí zůstavitele, ale nemusí mít právní subjektivitu v době

pořízení závěti. Bylo by v rozporu s vůlí zůstavitele, aby bylo upíráno dědické právo osobám, které zůstavitel povolal závětí za dědice a které v den úmrtí zůstavitele jsou způsobilé dědit, jen proto, že tuto způsobilost neměly v době pořízení závěti. V případě fyzické osoby může jít např. o děti potomků zůstavitele, které se ještě nenarodily a nebyly ani počaty, v případě právnické osoby o takovou právnickou osobu, která má teprve vzniknout. Zvláštní postavení mají v tomto ohledu právnické osoby, které nejen nemají právní subjektivitu v době pořízení závěti, ale nemají ji dokonce ani v době úmrtí zůstavitele. Podle současné právní úpravy se jedná pouze o nadaci nebo nadační fond zřízené závětí (§ 477 odst. 2 obč.z.), za nové právní úpravy o jakékoli právnické osoby, které mají teprve vzniknout, pokud vzniknou do jednoho roku od smrti zůstavitele (§ 1478 n.o.z.).

Institut **nadace a nadačního fondu** je od 1.1.1998 upraven zákonem č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech⁶⁶, proto je nutné z tohoto zákona vycházet i při výkladu a použití ustanovení § 477 odst. 2 obč.z. ve věcech zřízení nadace nebo nadačního fondu závětí.

Nadací nebo nadačním fondem jsou dle § 1 odst. 1 cit. zák. účelová sdružení majetku zřízená a vzniklá podle tohoto zákona pro dosahování obecně prospěšných cílů. Jimi se rozumí zejména rozvoj duchovních hodnot, ochrana lidských práv nebo jiných humanitárních hodnot, ochrana přírodního prostředí, kulturních památek a tradic a rozvoj vědy, vzdělání, tělovýchovy a sportu.

Závěť, kterou se zřizuje nadace nebo nadační fond, musí být pořízena ve formě notářského zápisu. Po obsahové stránce musí závěť pod sankcí neplatnosti obsahovat taxativně stanovené obsahové náležitosti:

- určení názvu nadace nebo nadačního fondu, jehož součástí musí být označení „nadace“ nebo „nadační fond“ (§ 1 odst. 3 cit. zák.),
- vymezení účelu, pro který se nadace nebo nadační fond zřizuje,
- výši, případně předmět a hodnotu majtkového vkladu, který zůstavitel pro nadaci nebo nadační fond vymezuje; celková hodnota nadačního jmění nesmí být nižší než 500.000,- Kč,

⁶⁶ Do 31.12.1997 byl tento institut upraven v § 20b až § 20e obč.z., od 1.1.2014 je jeho úprava opět zahrnuta do občanského zákoníku (§ 306 až 401 n.o.z.).

- stanovení pravidla pro omezení nákladů nadace nebo nadačního fondu podle § 22 cit. zák. nebo určení, že pravidlo má být stanoveno statutem nadace či nadačního fondu,
- podmínky pro poskytování nadačních příspěvků, popřípadě okruh osob, kterým je lze poskytnout, nebo určení, že tyto náležitosti mají být stanoveny statutem nadace nebo nadačního fondu,
- určení osoby, která jmenuje první členy orgánů nadace nebo nadačního fondu, popřípadě revizora, nejsou-li jmenováni v závěti, a provede další úkony související se vznikem nadace nebo nadačního fondu – tuto osobu zákon označuje jako „vykonavatele závěti“.

Závěť, která nesplňuje uvedené náležitosti, je v části obsahující zřízení nadace nebo nadačního fondu neplatná.

Nadace nebo nadační fond vzniká dnem zápisu do nadačního rejstříku, který vede rejstříkový soud. Ve věcech souvisejících se vznikem nadace nebo nadačního fondu za ně do jejich vzniku jedná vykonavatel závěti, kterému však zákon svěřuje toto oprávnění až „od skončení projednání dědictví“ (§ 6 odst. 1 cit. z.). Nestanoví-li závěť jinak, spravuje vykonavatel závěti až do vzniku nadace nebo nadačního fondu majetkové vklady. V případě, že by nadace nebo nadační fond nevznikly, je osoba spravující vklady povinna je bez zbytečného odkladu vydat oprávněným dědicům (§ 6 odst. 2 a 3 cit. z.).

V kontextu současné právní úpravy dědického práva není pro osobu označovanou jako vykonavatel závěti místa, neboť na rozdíl od dřívějších právních úprav i úpravy nového občanského zákoníku současný občanský zákoník funkci vykonavatele závěti neupravuje.

Ustanovil-li zůstavitel někoho vykonavatelem závěti v době, kdy pro to byla opora v zákoně, záleželo vždy i na tom, zda vznesený úkol na sebe vezme. Zákon o nadacích a nadačních fondech některé úkony s činností vykonavatele závěti spojuje, aniž by se zabýval tím, že označená osoba odmítne provedení takových úkolů, že v době smrti zůstavitele již nebude naživu nebo nebude způsobilá k takové činnosti. Nastala-li by taková překážka, nemělo by to zabránit realizaci zůstavitelova záměru.

V rámci řízení o dědictví by mohl být takovými úkoly z rozhodnutí soudu pověřen ustanovený správce dědictví nebo jeho částí.⁶⁷

Jedním ze zákonů, které nový občanský zákoník zrušuje, je i zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech. Úprava těchto institutů se tak opět vrací do občanského zákoníku, kde jsou upraveny jako tzv. fundace, tedy právnické osoby majetkového typu.

Zachovává se koncepce nadace jako právnické osoby, která má trvale sloužit společensky nebo hospodářsky užitečnému účelu, ať už veřejně prospěšnému nebo dobročinnému (§ 306 odst. 1 n.o.z.). Nadace se zakládá nadační listinou, kterou může být i pořízení pro případ smrti ve formě veřejné listiny. Úprava založení nadace *mortis causa* vychází z dosavadní koncepce do té míry, že stanoví taxativně jen nejnutnější obsahové náležitosti, vyjmenované v ust. § 311 odst. 2 n.o.z., o dalších náležitostech stanovených v § 310 n.o.z. pak může formou veřejné listiny dodatečně rozhodnout osoba výslovně k tomu určená v pořízení pro případ smrti, jímž se nadace zakládá, jinak vykonavatel závěti, který je však na rozdíl od právní úpravy současné v novém občanském zákoníku upraven. Pořízení pro případ smrti musí obsahovat alespoň:

- název nadace,
- vymezení účelu, pro který se nadace zakládá,
- údaj o výši vkladu,
- údaj o výši nadačního kapitálu,
- podmínky pro poskytování nadačních příspěvků, případně okruh osob, jimž je lze poskytnout, anebo určení, že tyto náležitosti stanoví statut nadace.

Založení nadace tímto způsobem, kdy zakladatel nadace plní svou vkladovou povinnost povoláním nadace za dědice či nařízením odkazu, je pak účinné okamžikem jeho smrti.

Beze změny zůstává konstitutivní účinek zápisu nadace do veřejného rejstříku. Návrh na zápis je v tomto případě místo zakladatele oprávněna podat osoba určená zakladatelem nebo jménem nadace její správní rada (§ 315 n.o.z.).

⁶⁷ MIKEŠ, J. – MUZIKÁŘ, L.: *Dědické právo*, Praha: Linde, 2003, s. 69

Pořízením pro případ smrti je možné založit rovněž nadační fond (§ 395 n.o.z.), zákon však již nevyžaduje formu veřejné listiny. Obsahové náležitosti stanoví ust. § 396 n.o.z.

Ustanovení závěti představuje nezbytný impuls ke vzniku tohoto subjektu, i když tento vznik závisí ještě na řadě následných skutečností. Dojde-li k jeho vzniku, nelze mu upřít právo na dědictví podle stavu, v jakém bylo v době smrti zůstavitele. Je třeba mít stále na zřeteli, že nadace (či nadační fond), která má být teprve zřízena, má postavení jako jiný dědic. Může být povolána k dědictví jako univerzální dědic, ale i jako jeden z více dědiců. Na rozdíl od nich nemůže odmítnout dědictví. Závisí-li její vznik na zápisu do nadačního rejstříku, dává se podáním návrhu s požadovanými doklady najevo, že odmítnutí nepřichází v úvahu. V opačném případě se takový „subjekt“ nestane dědicem a předpisy dědického práva na něho nedopadají. Nelze přehlédnout ani to, že zřízením nadace nebo nadačního fondu nemohou být zkrácena práva tzv. neopomenutelných dědiců, pokud se dovolají relativní neplatnosti závěti. Nadace stejně jako dědic či dědicové odpovídá do výše ceny nabytého dědictví za zůstavitelovy dluhy a přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele.⁶⁸

Při určení dědiců v závěti je někdy použito formulací, které mohou vzbuzovat pochybnost o tom, zda je dědic dostatečně určen a zda závěť není z tohoto důvodu neplatná, případně částečně neplatná ve vztahu k osobě tohoto dědice (§ 41 obč.z., § 576 n.o.z.).

U fyzických osob jde např. o určení dědiců následujícím způsobem: „po mé smrti nabudou všechno stejným dílem moje děti“, „za dědice svého majetku ustanovuji děti svého jediného bratra“, „dům odkazuji sestře Jitce a synovci Petrovi“, „úspory případnou po mé smrti rodině Novákových, která se o mne v posledních letech vzorně starala“ apod. Jak již bylo uváděno výše, pokud je možné dědice identifikovat za pomoci údajů v závěti uvedených, s přihlédnutím k osobním poměrům zůstavitele, nelze jejich označení považovat za neurčité. Pokud zůstavitel ustanovil dědicem své děti, děti svého jediného bratra, je jednoznačně určitelné, kdo je závětním dědicem. V případě sestry Jitky a synovce Petra jsou závětní dědici jednoznačně určitelní, jsou-li jedinými

⁶⁸ MIKEŠ, J. – MUZIKÁŘ, L.: *Dědické právo*, Praha: Linde, 2003, s. 70

osobami toho jména v uvedeném příbuzenském vztahu k zůstaviteli. Obtížnější již bude situace u „rodiny Novákových“, ale i v tomto případě je třeba vycházet při výkladu spíše ze snahy naplnit poslední vůli zůstavitele a jistě nebude příliš obtížné se zřetelem k okolnostem případu zjistit, která rodina Novákových se o zůstavitele starala; dědici pak budou všechny fyzické osoby, které tuto rodinu tvoří (žijí ve společné domácnosti).

U právnických osob půjde především o jejich označení nepřesným názvem, případně o označení takové složky či útvaru, který nemá sám právní subjektivitu. V prvním případě bude rovněž rozhodující možnost jednoznačné identifikace takové právnické osoby. Bude-li tedy právnická osoba označena nepřesným názvem (např. „Klub turistů“ namísto „Klub českých turistů“), ale z jiných okolností či údajů (např. z údajů o adrese sídla, o činnosti, kterou se právnická osoba zabývá) je zřejmé, že ji nelze zaměnit s jinou právnickou osobou, neměl by být nepřesný název považován za důvod neurčitosti a neplatnosti závěti. Mnohem problematičtější je výklad závěti, ve které ustanovil zůstavitel dědicem útvar, který nemá sám právní subjektivitu (např. „rotundu sv. Kateřiny“). I v těchto případech by měla být v první řadě uvážena možnost výkladu rozšiřujícího, směřujícího k naplnění poslední vůle zůstavitele, tedy např. přiznání dědického práva nejbližší vyšší složce, která právní subjektivitu (nově termín právní osobnost) má. Při výkladu takové závěti je třeba mít na zřeteli, že pořizovatel závěti je zpravidla laikem, nikoli osobou, která je obeznámena s pojmy jako „právní subjektivita“ apod.

Podobně bude nutno vykládat i závěť, ve které zůstavitel ustanovil dědicem orgán, který vykonává správu majetku státu. Má-li být pro nabytí majetku do vlastnictví státu děděním ze závěti založena příslušnost k hospodaření pro určitou konkrétní organizační složku, musí být v závěti při ustanovení státu dědicem tato organizační složka výslovně označena (§ 13 odst. 2, § 9 zák. č. 219/2000 Sb.). Ustanovil-li zůstavitel dědicem přímo tuto organizační složku, bude zpravidla třeba tento úkon vykládat tak, jako by dědicem ustanovil stát a určil zároveň organizační složku, která má s tímto majetkem hospodařit.⁶⁹

Jiná situace nastává u příspěvkových organizací zřízených organizačními složkami státu i u příspěvkových organizací kraje, které mohou hospodařit s majetkem

⁶⁹ HOLUB, M. a kolektiv: *Občanský zákoník. Komentář*, 1. svazek, Praha: Linde, 2002, s. 668 - 670

nabytým děděním a tudíž jsou subjektem, který je způsobilý být povolán k dědění závětí.⁷⁰

4.2. Negativní závět'

Současný občanský zákoník nepřipouští tzv. negativní závět', tj. závět', jejímž obsahem není ustanovení určitého dědice, ale naopak vyloučení dědice, který by byl jinak povolán dědit ze zákona. Nejedná se o vydědění, které je zvláštním právním úkonem, který se týká výhradně potomků zůstavitele, má zvláštní náležitosti a předpokládá existenci zákonem stanovených důvodů. Za negativní závět' je považována závět', ve které zůstavitel stanoví, že určitá osoba jeho dědicem být nemá, tedy např. závět' „Mou sestru Jiřinu vylučuji z jakéhokoli podílu na dědictví“. Argumentuje se zde jednak tím, že k vyloučení jiných dědiců než potomků postačí, ustanoví-li pořizovatel v závěti jiné dědice a nepamatuje na dědice „vyloučené“ a jednak tím, že to neodpovídá obsahu, který má závět' mít podle § 477 odst. 1 obč.z., tj. „ustanovení dědiců“ a nikoli „vyloučení dědiců“. Pokud by však závět' obsahovala vedle vyloučení některého dědice současně ustanovení dědiců jiných, v návaznosti na takové vyloučení (např. „Můj bratr Karel je mnou z dědictví vyřazen a jeho podíl si rozdělí moji ostatní sourozenci“), odpovídala by ustanovení zákona a nebylo by možné ji považovat za neplatnou či za právní úkon, který není závětí.⁷¹

Nový občanský zákoník pořizování tzv. negativní závěti výslovně připouští v ustanovení § 1649 odst. 2 n.o.z., když stanoví, že stejným způsobem, jakým se pořizuje nebo ruší závět', může zůstavitel prohlásit o některém z dědiců nikoli nepominutelných, jemuž svědčí zákonná dědická posloupnost, že pozůstalosti nenabude. Vzhledem k tomu, že u dědice nikoli nepominutelného nepřichází vydědění v úvahu, je tak zůstaviteli dána možnost stanovit bez současného stanovení dědiců jiných, že dědic, jemuž jinak svědčí zákonná posloupnost, dědit nebude. Dědit pak budou ostatní dědicové, jimž svědčí zákonná posloupnost.

⁷⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24.9.2008, sp. zn. 21 Cdo 158/2007, publ.: Ad notam, č. 5/2009, s. 183

⁷¹ HOLUB, M. a kolektiv: *Občanský zákoník. Komentář*, 1. svazek, Praha: Linde, 2002, s. 665

Pokud bude listina obsahující prohlášení o tom, že dědic, jemuž svědčí zákonná dědická poslušnost, pozůstalosti nenabude (termín „negativní závěť“ zákon neuznává), sepsána formou notářského zápisu nebo uložena do notářské úschovy, bude rovněž evidována v Evidenci právních jednání pro případ smrti (viz kapitola 3.3. Závěť ve formě notářského zápisu).

4.3. Určení podílů na dědictví

Zůstavitel může v závěti povolat svým dědicem jedinou osobu, pak je samozřejmé, že tomuto jedinému dědici připadne celá pozůstalost (s výjimkou ochrany neopomenutelných dědiců). Pokud však zůstavitel pořídí závěť tak, že sice povolá jediného dědice, ale zůstává mu jen podíl z pozůstalosti a o její zbývající části nijak nepořídí, připadne tomuto závětnímu dědici vyměřený díl a zbývající část pozůstalosti připadne zákonným dědicům (§ 461 odst. 2 obč.z., § 1499 n.o.z.).

Má-li pořizovatel v úmyslu, aby všechn jeho majetek připadl **jednomu dědici** ze závěti, učiní lépe, pokud v závěti zvolí obecnější vyjádření svého záměru, než vyjmenování jednotlivých položek, z nichž se sestává jeho majetek, např. „k dědění veškerého svého majetku povolávám...“. Mezi zřízením závěti a její účinností, která nastává pořizovatelovou smrtí, může uběhnout kratší či delší období. Rozsah majetku pořizovatele v tomto období podléhá určité změně, některé věci spotřebuje nebo je jinak pozbude a jiné naopak získá. O některých položkách spadajících do jeho majetku tedy pořizovatel v době pořízení závěti nemusí vůbec vědět (např. přeplatek za odběr elektrické energie, přeplatek nájemného). Pokud pořizovatel majetek, který má tomuto dědici připadnout, v závěti vyjmenovává a některou složku svého majetku opomene, pak by uvedenému dědici kromě vyjmenovaných položek nic dalšího ze zůstavitelova majetku nemohlo připadnout a k majetku neuvedenému v závěti by byli povoláni zákonní dědicové. Tomuto důsledku je možné předejít, pokud pořizovatel použije formulaci „majetek, sestávající *zejména, především, zvláště* z rodinného domku, ...“, ze které je patrné, že pořizovatel neučinil taxativní výčet majetku.

Na druhou stranu pak pokud zůstavitel závěť ustanovil dědice formulací „jediným svým dědicem veškerého svého majetku“, je námitka neurčitosti příkladného výčtu

zůstavitelova majetku uvedeného v závěti (např. pro nedostatečnou identifikaci nemovitosti) nepodstatná pro závěr o určitosti celé závěti.⁷²

Zůstavitel však také může určit, že závětních dědiců bude několik. Kromě toho, že zůstavitel v závěti podle vlastní úvahy určí okruh svých dědiců, může také určit jejich podíly na dědictví. Zatímco ustanovení osob dědiců je nezbytnou obsahovou náležitostí každé závěti, stanovení jejich podílů není nezbytné, neboť zákon stanoví pravidla pro rozdělení pozůstalosti mezi závětní dědice.

4.3.1. Současná úprava

Současný občanský zákoník upravuje pravidla pro rozdělení pozůstalosti mezi závětní dědice pouze kuse v již zmiňovaném ustanovení § 477 obč.z., podle kterého pokud má podle závěti dědit více dědiců a zůstavitel neurčil jejich podíly ani věci a práva, které jim mají připadnout, platí, že jejich podíly jsou stejné.

Povolává-li pořizovatel v závěti jako své dědice **více osob**, naskytá se mu možnost, jak uvedeno již výše, buď určit dědicům podíly na majetku, tedy na každé jednotlivé složce tohoto majetku, např. na rodinném domku i automobilu, nebo určit, jakou konkrétně uvedenou věc nebo právo má každý z nich po jeho smrti z dědictví dostat, případně kombinace obou způsobů. Pro případ, že pořizovatel nezvolí ani jeden z těchto způsobů, uplatní se druhá věta ustanovení § 477 obč.z., podle níž nejsou-li podíly více dědiců v závěti určeny, platí, že podíly jsou stejné.

Určení podílů bude zpravidla vyjádřeno zlomkem či procentem a nemusí se vázat k dědictví jako celku, ale i k jednotlivým věcem či právům z dědictví (např. „manželka nabývá polovinu dědictví a mé dvě děti každé jednu čtvrtinu dědictví“, „sestra A. nabývá 50 % vkladů, synovec B. 30 % vkladů a neteře C. a D. každá 10 % vkladů“). Pokud by v závěti týkající se dědictví jako celku byly určeny pomyslné (ideální) podíly dědiců nebo by byly jejich podíly bez tohoto určení stejné, pak by i majetek, o němž pořizovatel v době zřízení závěti nevěděl, připadl těmto dědicům v takových podílech. Pokud ale pořizovatel v závěti sice určil podíly, ale pouze k jednotlivým věcem či právům z dědictví, pak jiné majetkové hodnoty v závěti neuvedené představují předmět

⁷² Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15.3.2007, sp. zn. 21 Cdo 1696/2006, dostupné na: www.nsoud.cz

dědění, o němž zůstavitel závětí nepořídil, a k jeho dědění by byli povoláni dědici ze zákona, případně stát. Pokud je úmyslem pořizovatele pořídit o celém majetku, opět lze doporučit uvádění jednotlivých položek pouze jako příklady, jejich výčet je uvozen slovem „zejména, především, zvláště“, popřípadě přehled zakončit zkratkou „aj., atd.“, aby se závětní dispozice dala vztáhnout i na takové věci a práva, o nichž v závěti nebyla zmínka.

Problémy se při určení podílů mohou vyskytnout, pokud součet všech podílů nepředstavuje celek nebo naopak jej přesahuje. Pokud pořizovatel pracuje v závěti s různými zlomky a nakonec je tak rozvrženo $6/5$, je potom zapotřebí jednotlivé podíly úměrně snižovat. V opačném případě, tedy pokud zlomky nepokryjí celek a v závěti je tak rozvrženo $5/6$, zbývající $1/6$ případně ve prospěch dědiců ze zákona.

Zůstavitel může v závěti také určit jednotlivé věci či práva, které mají dědicům připadnout (např. „manželka nabývá všechny úspory, syn nabývá auto a chatu a dcera nabývá bytovou jednotku“). Závěť může tyto způsoby i kombinovat (např. „manželka dědí chatu a její zařízení, veškerý ostatní majetek dědí syn a dcera, každý jednou polovinou“).

Pořídí-li zůstavitel v závěti o majetku, který v době smrti již nebyl jeho vlastnictvím, nelze na osobu takto povolanou pohlížet jako na dědice, pokud ovšem nenabývá i majetek jiný, který zůstaviteli náležel. Takové ustanovení závěti je neplatné. Toto pravidlo však neplatí, byl-li někdo povolán za dědice peněžité částky, která není v zanechaném majetku. V rámci vypořádání dědictví je na ostatních dědicích, aby takového dědice v jeho nároku uspokojili (viz kapitola 4.6. Vedlejší doložky v závěti).

Pokud tedy zůstavitelka v závěti určila výslovně jen konkrétní nemovitost, která má ustanovené závětní dědičce připadnout, ale později tuto prodala, takže v době smrti již nebyla v jejím vlastnictví, je závěť neplatná a nelze z ní při projednání dědictví vycházet. Pokud by zůstavitelka chtěla tutéž osobu ustanovit dědičkou i nově nabytých nemovitostí, musela by tak učinit formou odpovídající ustanovení § 476 obč.z. Nedostatek projevu vůle zůstavitelky o ustanovení téže osoby dědičkou ohledně jiných věcí zůstavitelky nemůže být zhojen tím, že dědic ze zákona uzná vůli zůstavitelky

v tom smyslu, že původně určené dědičce ze závěti případně např. jiná nemovitost z dědictví.⁷³

Naopak konkrétní věc nebo právo, se kterým zůstavitel disponuje v závěti pro případ smrti, nemusí být ve vlastnictví zůstavitele už v době sepsání závěti. Stačí, pokud je v jeho vlastnictví v době smrti.⁷⁴

Při určení konkrétních věcí či práv, které mají jednotliví dědici nabýt, může snadno dojít k tomu, že zůstavitel na některou věc či právo zapomene. Takové věci či práva, které zůstaly mimo pozornost závěti, by pak nabyli dědic ze zákona. Je-li úmyslem zůstavitele pořídit o celém dědictví, lze těmto následkům předejít, označí-li v závěti jednoho nebo některé z dědiců povolaných dědit jednotlivé věci či práva i jako dědice ostatního majetku, např. „Svůj rodinný domek zanechávám osobě A, své osobní auto osobě B a všechno ostatní, co bude tvořit můj majetek v době smrti, nechť připadne oběma rovným dílem“.

Povolá-li zůstavitel někoho v závěti za dědice jednotlivé věci či práva, pak se podle současné právní úpravy nemůže jednat o tzv. odkaz, neboť současná úprava tento institut známý z dřívějších úprav nezná. Nabyvatel jednotlivé věci či práva zaujímá postavení dědice této věci či práva a jeho podíl na majetku z dědictví se musí vyvodit z ceny těchto věcí nebo práv v poměru k celkové ceně zanechaného majetku.

Obtíže při výkladu závěti může působit způsob, jakým pořizovatel určil majetek, který mají dědici nabýt. Bylo by nepochybně žádoucí, aby popis nebo označení věci bylo co nejpřesnější a nezavdávalo příčinu k pochybnostem, ale často se stává, že pořizovatel závěti při označování jednotlivých věcí, práv či souboru věcí používá výrazů nepřesných. Nelze však očekávat, že zůstavitel bude svůj majetek označovat takovými výrazy, které používají např. právní předpisy.

Těmto výrazům je třeba se zřetelem ke konkrétnímu majetku, který zůstavitel zanechal, přikládat ten význam, který měl zřejmě zůstavitel na mysli. Tak např. pořídí-li zůstavitel v závěti o „bytě“, lze tím podle okolností rozumět bytovou jednotku ve vlastnictví zůstavitele, zůstavitelův členský podíl v bytovém družstvu (pokud zůstavitel

⁷³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 19.11.1982, sp. zn. 4 Cz 64/82, uveřejněné pod č. 50/84 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ASPI: JUD2809CZ

⁷⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 15.2.1985, sp. zn. 4 Cz 116/84, ASPI: JUD14922CZ

byt užíval jako člen bytového družstva) nebo pouze zařízení bytu (jde-li o pronajatý byt).⁷⁵

Týká-li se závěť „rodinného domku“ či „chaty“, nelze jistě očekávat, že pořizovatel dříve, než se odhodlá závěť sepsat, shromáždí všechny potřebné podklady, které by byly nezbytné např. při smluvním převodu této nemovitosti, aby popsal předmětnou nemovitost tak, jak je evidována v katastru nemovitostí. Chce-li pořizovatel povolat někoho za dědice svého jediného rodinného domku, nemělo by být určitosti projevu vůle na újmu, neuvede-li ani číslo popisné, ani obec, ve které je nemovitost situována. Pokud má ale stavby tohoto druhu dvě a chce, aby každá připadla jinému dědici, stane se uvedení čísla popisného a názvu obce nezbytným. V závětní dispozici s rodinným domkem je nutno zpravidla rozumět i dispozici s pozemky patřícími k této stavbě (zastavěný pozemek a další přilehlé pozemky – zahrada, ostatní plocha), které tvoří v daném území spolu s drobnými stavbami jako příslušenstvím uzavřený funkční celek, i když o nich není v závěti žádná zmínka a i když z hlediska současného pojetí stavba není součástí pozemku, ledaže by ze závěti výslovně vyplývalo, že vůlí zůstavitele bylo rozdělit režim těchto nemovitostí.⁷⁶

Judikatura řešila např. otázku, zda pod pojem „vše, co je v mém bytě“ lze zahrnout i úspory na vkladních knížkách, a dospěla k závěru, že lze tento projev vůle vyložit tak, že se vztahuje i na úspory na vkladních knížkách, jež měl zůstavitel v bytě uloženy v době pořizování závěti o svém majetku, pokud v době smrti zůstaviteli dosud náležely.⁷⁷

4.3.2. Nová úprava

Nová právní úprava shodně stanoví, že pokud je povoláno více dědiců a jejich podíly nejsou určeny, mají právo na pozůstalost rovným dílem (§ 1500 odst. 1 n.o.z.).

Nově však upřesňuje postup v případě, že povoláním více dědiců není pozůstalost vyčerpána (§ 1500 odst. 2). Jde o případ, kdy zůstavitel povolá několik dědiců, všem určí podíly, ale část pozůstalosti dědické právo závětních dědiců pokrývat nebude. V takovém případě připadne zbývající část pozůstalosti dědicům ze zákona. Toto

⁷⁵ HOLUB, M. a kolektiv: *Občanský zákoník. Komentář*, 1. svazek, Praha: Linde, 2002, s. 670

⁷⁶ MIKEŠ, J.: *Dědictví a právo*, Praha: Informatorium, 1993, s. 69

⁷⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 21.7.1977, sp. zn. 4 Cz 22/77, uveřejněné pod č. 44/79 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ASPI: JUD2161CZ

pravidlo se však neuplatní, je-li ze závěti patrné, že zůstavitel chtěl závětním dědicům přenechat pozůstalost celou, ale při výčtu podílů nebo věcí něco přehlédl. V praxi takové případy nejčastěji nastanou, pokud zůstavitel povolá závěti dědice, kterým zároveň přikáže, jak si mají pozůstalost rozdělit – např. jednomu dům a druhému garáž a automobil – a nevěnuje pozornost bagatelním položkám, jako je nádobí a staré šatstvo. V takovém případě bude zřejmé, že zůstavitel chtěl rozdělit mezi závětní dědice celou pozůstalost a podíly závětních dědiců na těchto drobných položkách se určí poměrem cen přikázaných věcí.

Toto pravidlo se rovněž vztahuje na případ, kdy zůstavitel odkáže výslovně celou pozůstalost, ale při vyměření podílů se zmýlí tak, že pozůstalost součtem vyměřených podílů vyčerpána nebude (např. oněch 5/6). Pak se podíly závětních dědiců na rozdíl od současné úpravy přiměřeně zvýší.

Nový občanský zákoník také upravuje situace, kdy je část dědiců povolána s určením dědických podílů a část bez určení dědických podílů (§ 1501 n.o.z.). Stanoví základní pravidlo, podle kterého dědicům povolaným s určením dědických podílů případnou podíly tak, jak je zůstavitel vyměřil, a dědicům, jejichž podíly vyměřeny nebyly, případně zbývající část pozůstalosti rovným dílem. Stanoví však i pravidlo pro případ, že zůstavitel těm dědicům, které povolal s určením dědických podílů, vyměří podíly tak, že jimi celou pozůstalost vyčerpá, a na dědice povolané bez určení dědických podílů již nic nezůstane. V takovém případě se podíly dědiců povolaných s určením dědických podílů přiměřeně zkrátí tak, aby se dědici povolanému bez určení takového podílu dostalo podílu rovného s dědicem, kterému bylo vyměřeno nejméně. Pokud by byly podíly ostatních dědiců stejné, srazí se z nich tolik, aby se dědici, který byl ustaven bez podílu, dostal podíl s nimi stejný. Bez této speciální úpravy by byla platnost celé závěti ohrožena.

Rovněž nově je stanoveno pravidlo pro případ, že se zůstavitel při stanovení podílů zřejmě přepočtl (§ 1502 n.o.z.). Také toto pravidlo vychází ze zásady, že platnost závěti je třeba šetřit, a proto pouhá a dobře seznatelná chyba zůstavitele nemá způsobit neplatnost závěti. Ve všech případech, kdy se zůstavitel zřejmě přepočtl, se má tedy provést dělení tak, aby byla jeho vůle naplněna co nejlépe.

V závěti může zůstavitel poříditi i o majetku, který byl předmětem **společného jmění zůstavitele a jeho manžela**. Jaký majetek tvoří toto společné jmění stanoví ust. § 143 obč.z. a § 709 a § 710 n.o.z., který vychází z dosavadní úpravy. Přestože za trvání tohoto institutu patří každému z manželů věc nebo jiná hodnota celá, neboť jejich účast na vlastnictví společné věci není vymezena nějakým podílem, může s ní sám nakládat (např. převést ji na jiného) jen se souhlasem druhého manžela. Jinak může druhý manžel uplatnit neplatnost tohoto úkonu (§ 145 odst. 2 obč.z., § 714 odst. 2 n.o.z.).

Není však v souladu s povahou závěti jako jednostranného právního úkonu, aby si k ní musel pořizovatel vyžadovat souhlas svého manžela, když by chtěl v závěti disponovat i předměty v jejich společném jmění manželů. Manželé také nemohou pořizovat společnou závěť se zřetelem k ustanovení § 476 odst. 3 obč.z. (§ 1496 n.o.z.). Závěť není neplatná, i když v ní jeden zůstavitel bez souhlasu svého manžela pořídí o majetku, který byl v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů (dnes společné jmění manželů).⁷⁸

V jaké podobě se dědici něčeho z majetku tvořícího předmět dědění dostane bude záviset na tom, jakým způsobem dojde k vypořádání společného jmění manželů, které provede z úřední povinnosti soud (resp. pověřený soudní komisař) v rámci dědického řízení po zůstaviteli, když usnesením podle § 1751 o.s.ř. rozhodne o obvyklé ceně majetku ve společném jmění manželů a určí, co ze společného jmění manželů připadá do dědictví a co pozůstalému manželovi. Případně-li uvedená věc nebo právo do dědictví, pak dědic nabude některou z těchto hodnot tak, jak to zůstavitel v závěti zamýšlel. Pokud však zůstanou po vypořádání pozůstalému manželovi, pak dědici namísto věci či práva, s kterými bylo na něho v závěti pamatováno, případně peněžní částka odpovídající hodnotě této věci či práva.⁷⁹

Podle jiného názoru⁸⁰ však pořízení o majetku, který byl předmětem společného jmění zůstavitele a jeho manžela, sice nemá za následek neplatnost závěti, je však do značné míry omezeno naplnění takové závěti po úmrtí zůstavitele. Po vypořádání společného jmění manželů v rámci dědického řízení pak závěť bude mít praktický dopad pouze na majetek, který ze společného jmění manželů připadl do dědictví.

⁷⁸ Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 2.1.1985, sp. zn. 11 Co 454/84, uveřejněné pod č. 43/86 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ASPI: JUD3060CZ

⁷⁹ MIKEŠ, J. – MUZIKÁŘ, L.: *Dědické právo*, Praha: Linde, 2003, s. 65

⁸⁰ HOLUB, M. a kolektiv: *Občanský zákoník. Komentář*, 1. svazek, Praha: Linde, 2002, s. 668

Pořídil-li zůstavitel takto např. o nemovitosti, která byla ve společném jmění manželů, a usnesením dle § 1751 o.s.ř. připadla do dědictví pouze polovina této nemovitosti, uplatní se jeho vůle vyjádřená v závěti jen ve vztahu k této polovině nemovitosti.

Požizovatel může ve své závěti také určit, kdo má jako dědic vstoupit na jeho místo jako jeden ze spoluvlastníků věci v podílovém spoluvlastnictví. Tato výměna spoluvlastnických subjektů není podmíněna souhlasem ostatních spoluvlastníků. Povolání někoho za dědice ke spoluvlastnickému podílu by však nemohlo být vyjádřeno tak, že mu má připadnout hodnota odpovídající velikosti podílu. Takové ustanovení by mohlo vést k výkladu, že se takovému dědici má dostat peněžní částka, odpovídající hodnotě zmíněného podílu na věci, který by připadl vlastnický někomu jinému.⁸¹

4.4. Odkaz

Nový občanský zákoník v ust. § 1494 v odstavci prvním, který definuje základní pojmové znaky závěti, stanoví, že zůstavitel závětí zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz. Odkaz, nově upravený v ust. § 1477 a § 1594 až § 1632 n.o.z., je institutem dědického práva, který znal jak obecný zákoník občanský č. 946/1811 Sb. z. s., tak tzv. střední občanský zákoník č. 141/1950 Sb., který však právní rozdíl mezi dědictvím a odkazem poněkud setřel tím, že sice institut odkazu uchoval, ale současně připustil, aby dědictvím byla i jednotlivá věc nebo právo. V současném občanském zákoníku č. 40/1964 Sb. se s úpravou tohoto institutu nesetkáme vůbec.

Nový občanský zákoník se tedy vrací k obvyklému odlišení dědictví a odkazu. Zatímco dědictví reprezentuje podíl na pozůstalosti a dědicem je tedy osoba, které náleží dědictví, tj. buď celá pozůstalost nebo podíl na ní, odkazem (*legát*) se přikazuje dědici (nebo odkazovníku), aby osobě, v jejíž prospěch je odkaz zřízen (*odkazovník, legatář*), vydal určitou věc, popř. jednu či několik věcí určitého druhu, buď z pozůstalosti nebo z vlastního majetku dědice, nebo zřídil určité právo. Odkazem tedy

⁸¹ MIKEŠ, J. – MUZIKÁŘ, L.: *Dědické právo*, Praha: Linde, 2003, s. 66

zůstavitel zřizuje odkazovníku pohledávku vůči dědici (popř. vůči jinému odkazovníku) na vydání věci, popřípadě na zřízení práva. Nabytí dědictví potvrzuje dědici soud, zatímco právo na odkaz uplatňuje odkazovník přímo vůči dědici bez soudní ingerence. Vlastnické právo k odkázanému předmětu se nabývá stejně jako při převodech.

V dědickém právu se obecně uplatňuje princip univerzálního dědického nástupnictví, což znamená, že dědic nastupuje nejen do zůstavitelových práv, ale i do jeho povinností. Odkaz je však výjimkou z tohoto pravidla. Zákon výslovně stanoví, že odkazovník není dědicem. Z toho vyplývá, že osoba, které přísluší právo z odkazu, tedy odkazovník, není povinna k úhradě zůstavitelových dluhů. Proto jsou odkazy často využívány k dobročinným a všeobecně prospěšným účelům, jako jsou charitativní plnění nadacím, poskytnutí předmětů muzejní hodnoty příslušným ústavům apod. Zřízení odkazu je praktické také v případech, kdy zůstavitel chce určité osobě zanechat na památku jen určitou věc.

Zásadní rozdíl mezi dědictvím a odkazem je v tom, že právo na odkaz sice vzniká smrtí zůstavitele (a to zpravidla, zůstavitel může zvolit i den pozdější), ale toto právo je právem odkazovníka vůči dědici, případně vůči jinému odkazovníku (pododkaz) na *vydání* odkazu. Vzhledem k tomu, že zvláštní úprava odkazů chyběla v našem právním řádu 40 let, bylo základní ustanovení o odkazu (§ 1594 odst. 1 n.o.z.) formulováno tak, že příslušná klauzule v pořízení pro případ smrti má obsahovat zůstavitelovo nařízení adresované osobě odkazem obtíženě, aby odkazovníkovi vydala předmět odkazu. Vychází se tak ze skutečnosti, že pod vlivem dosavadních úprav laická veřejnost mezi nabytím dědictví a odkazu nerozlišuje. Správně tedy má být formulováno: povolávám za dědice A a B a nařizuji jim vydat obraz X jako odkaz osobě C. Pak jsou A a B dědici - každý s polovičním podílem - a účastníky dědického řízení, zatímco C je odkazovníkem. Lze však předpokládat, že se v závětech pořizovaných bez pomoci notáře nebo jiného právníka budou vyskytovat jiné výrazy; pak bude třeba vyložit závěť tak, aby se co nejlépe vyhovělo vůli zůstavitele. Pořídí-li tedy zůstavitel např. slovy: odkazuji svůj dům sestřenici Anně, chalupu bratru Petrovi a porcelánovou sošku tanečnice přítelkyni Marii Novákové, musí být závěť vyložena. Je-li tímto výčtem pozůstalost takřka vyčerpána, takže zbývají jen nábytek, šatstvo a nevelké peněžní

prostředky na účtu, budou sestřenice a bratr závětními dědici a jejich dědické podíly se určí poměrem hodnot domu a chalupy, zatímco přítelkyně odkazovnicí. Nebude-li však pozůstalost uvedenými hodnotami vyčerpána, např. proto, že v pozůstalosti je ještě zůstavitelův obchodní podnik, několik hektarů pozemků a několik milionů na účtu, budou k pozůstalosti povoláni zákonní dědicové a sestřenice, bratr i paní Nováková budou mít postavení odkazovníků.⁸²

Zůstavitel může přijmout opatření pro případy, že jím určený odkazovník odkaz nenabude, a ustavit odkazovníkovi náhradníka obdobně, jako může zřídit náhradníka i dědici. Kromě toho může zůstavitel ustavit odkazovníkovi také svěřenského nástupce (oba instituty viz dále).

Předmětem odkazu může být věc náležející do pozůstalosti, ale i věc jiná, kterou neměl ve vlastnictví zůstavitel, ale kterou vlastní některý z dědiců nebo odkazovníků. Zůstavitel má tedy např. možnost ustanovit dědicem své vily syna s tím, že synův byt přikáže vydat jako odkaz své manželce.⁸³ Odkazem lze obtížit jen osobu, která má z pozůstalosti prospěch, tedy nejen dědice, ale i odkazovníka. V takovém případě se jedná o další odkaz (pododkaz) a ten, komu tento další odkaz náleží, se označuje jako pododkazovník. Skutečnost, že mezi odkazem a dalším odkazem je takový hodnotový nepoměr, že další odkaz má vyšší hodnotu než přednostní, nezabavuje odkazovníka povinnosti splnit, co mu zůstavitel uložil. Této povinnosti se odkazovník může zbavit jen odmítnutím odkazu, povinnost pak nabývá ten, komu odkaz připadne, nebo přenechá odkaz, který mu připadl, osobě, které byl další odkaz zůstaven.

Odkazovníkem může být jen osoba způsobilá dědit. Podmínkou platnosti odkazu je platné pořízení pro případ smrti, tedy závěť, případně dovětek, nebo dědická smlouva. Odkaz tedy může zřídit jen osoba, která má pořizovací způsobilost. Výjimku z tohoto pravidla obsahuje ust. § 1595, které stanoví, že zůstavitel nezpůsobilý pořizovat může ze svého majetku odkázat jinému jen předměty malé hodnoty. Má tak být respektováno přání člověka nezpůsobilého právně jednat, aby po jeho smrti připadla z jeho majetku jiné osobě věc malé ceny či upomínkové hodnoty. Pokud zůstavitel povolá dědice s určením, že ten určitou věc dědit nemá, považuje se to za zřízení odkazu zákonným dědicům.

⁸² Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku, dostupná na: www.obcanskyzakonik.justice.cz.

⁸³ BEDNÁŘ, V.: *Testamentární dědická poslušnost*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 137

Je na vůli zůstavitele, koho odkazem obtíží, tedy zda přikáže splnění odkazu jednotlivému spoludědici nebo odkazovníku. Pokud v tomto směru nic neurčí, jsou odkazem obtíženi všichni dědicové podle poměru jejich podílů, a to i tehdy, byla-li odkázána věc náležející jednomu ze spoludědiců. Odkazem lze pamatovat i na skupinu osob, jako jsou příbuzní či chudí, nebo na veřejně prospěšný, dobročinný či podobný účel. Je věcí zůstavitele, zda sám určí, které z těchto osob nebo účelů mají být poděleny, nebo komu toto podělení svěří. Nevysloví-li se, má právo volby dědic; pokud dědic nemůže volbu vykonat, určí odkazovníky soud.

Nová právní úprava nepřijímá zásadu obecného zákoníku občanského, podle které zůstavitel může dědictví odkazy zcela vyčerpat, takže by dědic po nabytí dědictví jen vydal odkazovníkům odkazy a z pozůstalosti mu nic nezůstalo. Vychází se naopak z pojetí, že odpovídá principům spravedlnosti, zůstane-li osobě, která dědictví nabývá, přes její obtížení odkazy alespoň část dědictví – a to čtvrtina – odkazy nezatížená. Odkazy překračující toto omezení nejsou neplatné, dědic však má právo požadovat, aby odkazy byly poměrně kráceny tak, aby mu z dědictví zbyla čistá čtvrtina. Záleží na dědici, zda toto své právo využije nebo splní poslední vůli zůstavitele beze zbytku.

Odkaz lze odvolat stejným způsobem, jakým se odvolává závěť. Mimo to jsou stanoveny zvláštní případy, kdy nastupuje, popř. nenastupuje, právní domněnka odvolání odkazu. Jedná se o domněnky vyvratitelné, které platí, pokud se neprokáže jiná zůstavitelova vůle. Má se tedy za to, že odkaz byl odvolán, jestliže zůstavitel odkázanou věc zničí nebo zcizí a znovu nenabude, jestliže odkázanou věc změní takovým způsobem, že to je již věc jiná nebo jestliže odkázanou pohledávku vymůže a vybere. Pokud však odkázanou věc nabyla jiná osoba nebo byla-li odkázaná věc změněna či zničena mimo vůli zůstavitele, má se za to, že odkaz nebyl odvolán, odkaz tedy trvá a odkazovníku bude vyplacena peněžitá náhrada nebo mu bude vydána změněná věc. Stejně tak trvá odkaz v případě, že pohledávka zanikla proto, že dlužník dluh vyrovnal z vlastního popudu, že tedy věřitel jen přijal plnění dlužníkem nabízené.

V ustanoveních § 1604 až § 1619 zákon upravuje zvláštní pravidla o jednotlivých druzích odkazu. Tato ustanovení mají převážně vykládací charakter a snaží se poskytnout zákonný výklad těm ustanovením, v nichž zůstavitel svou poslední vůli

neprojevili dostatečně přesným způsobem. Pozornost je věnována zejména odkazu věci určitého druhu, odkazu určité věci a odkazu pohledávky.

Odkazovníku vzniká právo na odkaz dnem smrti zůstavitele, zůstavitel však může vznik tohoto práva učinit závislým na splnění podmínky nebo odložit doložkou času. Záleží na vůli zůstavitele, kdy právo na odkaz dospěje. Neprojevili-li zůstavitel jinou vůli, odkazy jednotlivých věcí, odkazy práv vztahujících se k jednotlivým věcem, odkazy menších odměn pro zaměstnance a odkazy veřejně prospěšné, dobročinné a podobné jsou splatné ihned, jiné odkazy – proto, aby osoby obtížené odkazy nebyly najednou tolik zatíženy – až za rok po smrti zůstavitele. Dospěje-li právo na odkaz, může se odkazovník domáhat vydání odkázané věci.

Odkazovník nabývá odkázanou věc způsobem, jakým se nabývá vlastnické právo. Odkazovník však může odkaz také odmítnout. Pokud odkazovník odkaz z jakéhokoli důvodu nenabude, odkaz se uvolní. V důsledku toho mohou nastat tři různé situace. Pokud zůstavitel na tuto možnost pamatoval, případně odkaz náhradníku. Dále může dojít k tomu, že zůstavitel odkáže určitý předmět rovnoměrně, bez určení podílu, několika osobám. Odpadne-li v takovém případě některý z odkazovníků, případně jeho uvolněný podíl poměrně ostatním podílníkům. Právo na přírůstek nevznikne, pokud byl odkazovníku zůstaven jen určitý podíl, ledaže je zřejmá vůle zůstavitele zanechat vyjmenovaným odkazovníkům celý odkaz a určením podílů chtěl pouze omezit odkazovníky navzájem. Nenastane-li žádný z obou uvedených případů, povinnost splnit odkaz zanikne. Měl-li být předmět odkazu vydán odkazovníku z pozůstalosti, případně dědicům jako dědictví podle ustanovení o podělení dědiců.

Při odkazu jednotlivé věci náleží odkazovníku ode dne splatnosti odkazu plody a užitky i vše, co k věci přibude, včetně práv s věcí spojených. Od téhož dne postihují odkazovníka i závady na odkázané věci, jakož i její zhoršení nebo zkáza vzniklé ze skutečností, za které nikdo neodpovídá. Při odkazu opakujících se dávek nabude odkazovník právo k částce, která připadá na celou dobu, dožije-li se jejího počátku; splátka se však stane splatnou až v určenou dobu splatnosti.

V případech, kdy odkazovníku nemá být odkaz vydán okamžitě po smrti zůstavitele a jeho splatnost nastává až později, má odkazovník vůči dědici právo na poskytnutí dostatečné jistoty. Pokud je ale zřejmé, že zajištění není potřeba, právo na

zajištění nemá. Ať již odkazovníku právo na složení jistoty vznikne nebo nevznikne, anebo ať již odkazovník toto právo uplatní nebo neuplatní, nejsou tím zkrácena jeho práva jako kteréhokoli jiného věřitele.

Nelze vyloučit případy, kdy zůstavitel pozůstalost odkazy takřka vyčerpá, anebo kdy objem odkazů dokonce pozůstalost převyšší. To může nastat, nevyužije-li dědic právo na krácení odkazu tak, aby mu zůstala čtvrtina dědictví nedotčena. Tehdy nastanou různé situace podle toho, zda se dědic přihlásil s výhradou soupisu nebo bez takové výhrady. Přihlásí-li se dědic bez výhrady soupisu, pak je bez právního významu, nakolik je odkazy pozůstalost zatížena, protože takový dědic je musí splnit bez omezení – podobně, jako musí bez omezení vyrovnat zůstavitelovy dluhy. Hlásí-li se dědic s výhradou soupisu, pak je v takových případech chráněn.

Zůstavitel může určit, kdo má být vykonavatelem závěti, a pak vykonavatel závěti splní poslední přání zůstavitele za podmínek v závěti uvedených. Nebyl-li vykonavatel závěti určen, má dědic vyřídit odkazy sám, ale protože sám z pozůstalosti nebude mít zvláštní majetkový prospěch, zaručuje mu zákon odměnu za tuto činnost. K této činnosti však dědice nelze nutit. Proto se mu poskytuje právo žádat soud, aby za tím účelem ustavil správce pozůstalosti, který odkazy vyřídí, nebo uloží splnění poslední vůle správci pozůstalosti již ustavenému.

4.5. Správce dědictví (pozůstalosti) a vykonavatel závěti

Současná právní úprava zná od 1.1.2005, kdy nabyl účinnosti zákon č. 554/2004 Sb., který mimo jiné novelizoval současný občanský zákoník, občanský soudní řád a notářský řád, institut správce dědictví, kterého může povolat sám zůstavitel. Můžeme tedy rozlišit dva „druhy“ správce dědictví, a to správce, kterého zůstavitel už za svého života předvídavě ustanovil do této funkce, a správce, kterého v odůvodněném případě teprve v rámci řízení o dědictví ustanovil soud. Institut vykonavatele závěti současný občanský zákoník neupravuje.

Nový občanský zákoník dává zůstaviteli možnost povolat vykonavatele závěti i správce pozůstalosti a upravuje i možnost ustavení správce pozůstalosti soudem.

V souvislosti s novou terminologií je pak dosavadní správce dědictví v novém občanském zákoníku označován jako správce pozůstalosti, neboť, jak již bylo uvedeno, pozůstalost tvoří celé jmění zůstavitele, kdežto dědictví je již pozůstalost vymezená ve vztahu ke konkrétnímu dědici.

Podle **současné úpravy** tedy zůstavitel může ustanovit správce dědictví tzv. listinou o ustanovení správce dědictví. Stejně jako při zřízení závěti jde o dispozici pro případ smrti (*mortis causa*), takže za života zůstavitele z tohoto úkonu žádná práva ani žádné povinnosti nevznikají. Protože ke všem úkonům ohledně majetku náležejícího do dědictví je třeba souhlasu všech dědiců, je často od okamžiku smrti zůstavitele majetek blokován, zvláště je-li okruh dědiců zpochybňován nebo není-li mezi dědici shoda. V důsledku toho nelze majetek běžně spravovat a komplikace nastávají zvláště jde-li o větší rozsah majetku, zejména pak u podnikatelů. Zákon nabízí řešení tohoto problému právě institutem správce dědictví, který spočívá ve správě majetku zemřelého zůstavitele bez ohledu na probíhající dědické řízení a současně v zájmu toho, aby se majetek po dobu tohoto řízení pro dědice uchoval a plnil své funkce i v době, kdy ještě není zřejmé, kdo z dědiců majetek nabude.

Institut správce dědictví není v našem právním řádu institutem novým; byl do něj zaveden novelou občanského soudního řádu č. 263/1992 Sb., účinnou od 1. ledna 1993. Podle této původní úpravy ustanovoval správce dědictví výhradně soud v rámci řízení o dědictví. Počet takto ustanovených správců však nebyl a není nijak vysoký. Je to dáno zejména tím, že takové ustanovení správce dědictví přichází v úvahu až v průběhu řízení o dědictví, tedy poměrně dlouho po úmrtí zůstavitele. Přestože ustanovení správce je jedním z neodkladných opatření, nelze ustanovit správce ihned. Předpokladem totiž je, aby byl alespoň částečně zjištěn okruh dědiců a majetek zůstavitele a také získána osoba, která bude souhlasit se svým ustanovením do funkce správce dědictví. Z tohoto důvodu tento institut neplnil hlavní cíl, tedy aby bez zbytečného odkladu po úmrtí zůstavitele bylo možno majetek zůstavitele spravovat bez ohledu na průběh dědického řízení tak, aby se pokud možno uchoval majetek dědicům a

aby plnil své funkce i v době, kdy není zřejmé, kdo z dědiců majetek nabude.⁸⁴ Právě proto výše zmíněná novelizace účinná od 1.1.2005 vedle zachování možnosti, aby správce dědictví ustanovil soud, zavedla správce dědictví ustanoveného zůstavitelem.⁸⁵

Je to v první řadě zůstavitel, který může stanovit, aby po jeho smrti až do skončení řízení o dědictví spravoval veškerý jeho majetek náležející do dědictví nebo podnik, nemovitost či jinou část jeho majetku náležejícího do dědictví, zvolený správce dědictví. Zůstaviteli je tak dána možnost, aby správcem dědictví určil osobu, které důvěruje a o které je přesvědčen, že bude odpovědně vykonávat správu jeho majetku, např. zabezpečí chod podniku zůstavitele, po jeho smrti až do skončení projednání dědictví. Správce dědictví je povinen ujmout se své funkce ihned, jakmile se dozví, že zůstavitel zemřel, tedy určitě dříve, než by o ustanovení správce dědictví mohl rozhodnout soud.

Soud může i nadále ustanovit správce dědictví jako neodkladné opatření, ale jen tehdy, nepořídil-li zůstavitel listinu o ustanovení správce dědictví, kterou by správci dědictví svěřil veškerý svůj majetek náležející do dědictví, nebo jestliže zůstavitelem ustanovený správce dědictví zemřel, byl zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo byl v této způsobilosti omezen nebo byl soudem zproštěn funkce. V případě, že zůstavitel povolal správce jen k části dědictví, může soud ustanovit správce dědictví pouze ke zbývající části majetku zůstavitele.

Po formální stránce vyžaduje listina o ustanovení správce dědictví formu notářského zápisu. V listině o ustanovení správce dědictví musí být uvedeno, zda má správce dědictví spravovat veškerý majetek zůstavitele nebo jakou část tohoto majetku a kdo má funkci správce dědictví vykonávat, a musí v ní být obsažen souhlas této osoby s ustanovením do funkce správce dědictví. I když jde při ustanovení správce dědictví

⁸⁴ JINDŘICH, M.: *Nová právní úprava institutu správce dědictví v českém právním řádu*, In: Právní zpravodaj – časopis pro právo a podnikání, č. 11/2004, Praha: C.H. Beck, 2004, s. 1

⁸⁵ V části sedmé občanského zákoníku novela vložila novou hlavu čtvrtou, která pojednává společně o správci dědictví ustanoveném zůstavitelem a ustanoveném soudem. Dosavadní hmotněprávní ustanovení o správci dědictví ustanoveném soudem, dosud celkem nepochopitelně zařazená v občanském soudním řádu, byla přesunuta do občanského zákoníku. Ustanovení § 480a až 480c obč.z. jsou společná pro oba typy správce dědictví a upravují zejména způsob výkonu funkce, předpoklady pro výkon této funkce, povinnosti správce dědictví vůči dědicům a soudu a způsob jeho odměňování. V § 480d a 480e obč.z. je řešen institut správce dědictví ustanoveného zůstavitelem. Nově formulovaný § 175f o.s.ř. upravuje souborně ustanovení „procesního“ správce dědictví, tj. správce dědictví ustanoveného soudem. Některá z jeho ustanovení se však týkají obou typů správce dědictví (např. zproštění funkce, uložení pořádkové pokuty).

zůstavitelem o jednostranný právní úkon, váže zákon platnost tohoto právního úkonu na souhlas toho, kdo by měl být do této funkce ustanoven. Vzhledem k závažnosti postoje osoby, která by měla být povolána k výkonu funkce správce dědictví, měl by jeho souhlas být písemně podchycen v textu notářského zápisu o ustanovení správce dědictví.⁸⁶

I co se zrušení právního úkonu obsaženého v notářském zápise o ustanovení správce dědictví týká, dochází k jakési parafrázi ustanovení § 480 obč.z. o zrušení závěti. Odlišností v případě zrušení ustanovení správce dědictví je to, že i pro tyto právní úkony je pod sankcí neplatnosti předepsána forma notářského zápisu.

Zůstavitel tak může zrušit listinu o ustanovení správce dědictví jejím odvoláním nebo pořízením pozdější listiny o ustanovení správce dědictví, nemůže-li vedle ní obstát. Notář, který vyhotovil příslušný notářský zápis, v jehož důsledku dochází ke zrušení předchozího notářského zápisu o ustanovení správce dědictví, je povinen bez zbytečného odkladu vyrozumět toho, kdo byl ustanoven správcem dědictví zrušenou listinou, že tato listina byla zrušena.

Ten, koho zůstavitel povolal za správce dědictví, může ještě za života zůstavitele opět formou notářského zápisu svůj souhlas s ustanovením do funkce správce dědictví odvolat. Tímto úkonem se zrušuje zůstavitelova listina o ustanovení správce dědictví a notář, který o odvolání souhlasu vyhotovil notářský zápis, je povinen o tom bez zbytečného odkladu vyrozumět zůstavitele. Zůstavitel musí za této situace přistoupit k novému ustanovení správce dědictví.

Správcem dědictví může být ustanovena fyzická osoba, která je způsobilá k právním úkonům, nebo právnická osoba; ustanovit lze jen toho, kdo s tím souhlasí. Správce dědictví je povinen vykonávat svou funkci s péčí řádného hospodáře. Při výkonu své funkce má taková práva a povinnosti, které by ke svěřenému majetku příslušely zůstaviteli, a vylučuje tak z výkonu správy dědictví na dobu do skončení projednání dědictví dědice jako právní nástupce zůstavitele. Potřebné právní a jiné úkony činí správce vlastním jménem na vrub spravovaného majetku. Dokud správa dědictví trvá, nemohou dědici s majetkem svěřeným správcem samostatně nakládat nebo

⁸⁶ JEHLÍČKA, O. – ŠVESTKA, J. – ŠKÁROVÁ, M. a kolektiv: *Občanský zákoník. Komentář*, 9. vydání, Praha: C. H. Beck, 2004, s. 701

s ním činit jiná opatření (a to ani v režimu § 175r o.s.ř.) a jsou tak v podstatě zkráceni ve svých právech v rámci dosažení účelu, který je sledován působením správce dědictví. Dědici jsou pouze omezeni na projevení souhlasu či nesouhlasu s úkony správce přesahujícími rámec obvyklého hospodaření. Hodlá-li totiž správce dědictví při výkonu své funkce provést úkony, které přesahují rámec obvyklého hospodaření, může je učinit jen se souhlasem dědiců a se svolením soudu. V případě, že dědici nezaujmu jednotné stanovisko, rozhodnou nadpoloviční většinou; při rovnosti hlasů nebo nedosáhne-li se většiny, rozhodne na návrh kteréhokoliv dědice soud. Správce dědictví je povinen vykonávat svou funkci s péčí řádného hospodáře. Za škodu, kterou způsobil porušením svých povinností, odpovídá podle § 420 obč. z.

Pravomocným skončením řízení o dědictví funkce správce dědictví zaniká (pokud nebyl již dříve funkce zproštěn). Správce dědictví má nárok na odměnu a náhradu hotových výdajů, která je upravena vyhláškou č. 196/2001 Sb., o odměnách a náhradách notářů a správců dědictví (notářský tarif).

Vzhledem k povinné formě notářského zápisu je zřejmé, že s pořízením listiny o ustanovení správce dědictví jsou spojeny určité výlohy, a to stejně jako u závěti odměna notáře dle položky D sazebníku, který je přílohou notářského tarifu, za sepsání notářského zápisu o listině o ustanovení správce dědictví ve výši 1 500,- Kč (za sepsání notářského zápisu o listině o odvolání ustanovení správce dědictví nebo listiny o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví ve výši 500,- Kč), dále podle položky R sazebníku odměna za zápis do CEZ ve výši 100,- Kč a náhrada hotových výdajů, které tvoří náhrada provozních nákladů Notářské komory ČR, v souvislosti se zápisem takové listiny do CEZ ve výši 200,- Kč, to vše zvýšené o daň z přidané hodnoty.

Listiny o ustanovení správce dědictví, listiny o odvolání ustanovení správce dědictví a listiny o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví (pro které občanský soudní řád zavádí legislativní zkratku „listiny o správě dědictví“) jsou evidovány stejným způsobem jako závěti a listiny o vydědění v Centrální evidenci závětí, a to v oddělené evidenci. Soudu, resp. pověřenému notáři jako soudnímu komisaři, je v řízení o dědictví uloženo zjišťovat z této evidence, obdobně jako je tomu

u závěti a listiny o vydědění, zda zůstavitel pořídil takovou listinu, a to za účelem co nejrychlejšího vyrozumění správce o jeho funkci.

Správci dědictví, který byl ustanovený zůstavitelem, je třeba umožnit, aby se své funkce mohl ujmout po smrti zůstavitele bez zbytečného odkladu, tedy již před zahájením řízení o dědictví soudem. K prokázání této funkce bude třeba jednak stejnopis notářského zápisu o listině o správě dědictví a jednak opis zápisu v Centrální evidenci závětí, ze kterého bude vyplývat, že zůstavitel jinou další listinou o ustanovení správce nepořídil, případně jaké jiné pořídil a která je poslední. Proto na rozdíl od závěti notář, u kterého je uložen notářský zápis o listině o správě dědictví, vydá po smrti pořizovatele stejnopis tohoto notářského zápisu každému, kdo mu prokáže právní zájem a úmrtí toho, jehož majetku se listina týká (§ 91 odst. 2 notářského řádu). Kterýkoli notář je potom na žádost osoby, která prokáže právní zájem, povinen vydat opis zápisu v CEZ, ze kterého bude vyplývat, zda je v CEZ evidována listina o správě dědictví, u kterého notáře je uložena a kdo byl takovou listinou ustanoven správcem dědictví, popřípadě pořídil-li zůstavitel více takových listin, budou v opisu uvedené údaje i ohledně těchto listin. Nebude-li evidována žádná taková listina, vydá notář potvrzení o tom, že listina o správě dědictví evidována není. Také toto vše je možné jen po úmrtí pořizovatele listiny o správě dědictví (§ 35a odst. 3 notářského řádu ve spojení s § 10 předpisu Notářské komory ČR o Centrální evidenci závětí). Odměna notáře za vyhotovení opisu zápisu nebo potvrzení z Centrální evidence závětí činí dle položky S sazebníku 150,- Kč.

Nový občanský zákoník zavádí institut **vykonavatele závěti** (§ 1553 až § 1555), který, nestanoví-li zůstavitel jinak, vykonává i správu pozůstalosti.

Zůstaviteli se tedy nově nabízí možnost povolat v závěti jejího vykonavatele. Základním úkolem vykonavatele závěti je dohlížet na splnění a vykonání všech podmínek a příkazů, které zůstavitel v závěti stanovil. Zůstavitel tak může povolat jako vykonavatele závěti osobu, k níž má důvěru a na niž se spoléhá, že přispěje k náležitému splnění jeho poslední vůle a případně napomůže urovnat rozpory mezi dědici. Vykonavatelem závěti tak může být člen rodiny, jiná osoba blízká zůstaviteli, ale

i např. notář nebo advokát nebo kterákoli jiná osoba. Zůstavitel může v závěti rovněž určit, jaké má vykonavatel závěti povinnosti a zda i jak bude odměňován.

Vykonavatel závěti dbá o řádné splnění poslední vůle zůstavitele s péčí řádného hospodáře, a za tím účelem mu náleží všechna práva potřebná ke splnění tohoto úkolu. Může i hájit platnost závěti před soudem, namítat nezpůsobilost dědice, to vše za účelem splnění zůstavitelových pokynů. Pokud za tím účelem nebyl povolán správce pozůstalosti, má vykonavatel závěti též spravovat pozůstalost, dokud soud nerozhodne o jiném opatření nebo až do potvrzení nabytí dědictví soudem.

Pokud soud při projednávání dědictví zjistí, že byl vykonavatel závěti povolán, vyrozumí ho o tom. Vykonavatel závěti může ze své funkce kdykoli odstoupit. Pokud poruší závažně své povinnosti, pokud není schopen plnit své povinnosti řádně nebo je-li pro to jiný vážný důvod, odvolá soud vykonavatele závěti i bez návrhu.

Zůstavitel může rovněž buď přímo v závěti nebo samostatnou listinou o povolání správce pozůstalosti povolat **správce pozůstalosti** nebo některé její části (§ 1556 až § 1560 n.o.z.) a případně též v závěti určit, jaké má povinnosti a zda a jak bude odměňován. Jedná se vlastně o institut správce dědictví, jak ho zná dosavadní úprava, jen se změnilo jeho označení vzhledem k terminologii nového občanského zákoníku.

Na rozdíl od vykonavatele závěti je hlavním úkolem správce pozůstalosti péče o jmění zůstavitele. Rozdíl je i v tom, že povolání správce pozůstalosti vyžaduje formu veřejné listiny (na rozdíl od současné úpravy, kdy je připuštěn pouze notářský zápis, postačuje jakákoliv veřejná listina); projev vůle, kterým byl správce povolán, pak lze zrušit stejným způsobem, jakým se zrušuje závěť.

Vztah mezi vykonavatelem závěti a správcem pozůstalosti je upraven tak, že pokud byl povolán i vykonavatel závěti, řídí se správce pozůstalosti jeho pokyny. Jejich vzájemná práva a povinnosti se posoudí podle ustanovení o příkazu.

Pokud je správci pozůstalosti známo, že byl povolán, ujme se správy, jakmile se dozví o zůstavitelově smrti. Jinak se správy ujme až po svém vyrozumění soudem. Rovněž správce pozůstalosti může ze své funkce kdykoli odstoupit a v případě závažného neplnění svých povinností nebo z jiného vážného důvodu může být soudem odvolán, a to i bez návrhu.

Z uvedeného je zřejmé, že na rozdíl od současné úpravy již není vyžadován souhlas s ustanovením do funkce správce pozůstalosti. Správci je však dána možnost ze své funkce kdykoli odstoupit. Samozřejmě je, že odpadá zrušení listiny o ustanovení správce pozůstalosti odvoláním souhlasu s funkcí správce, když tento již není potřeba. Nově je též dána soudu možnost vykonavatele závěti nebo správce pozůstalosti odvolat.

Pokud zůstavitel povolá správce pozůstalosti nebo vykonavatele závěti, spravuje pozůstalost až do potvrzení nabytí dědictví správcem pozůstalosti, jinak vykonavatel závěti. Pokud zůstavitel nepovolal žádného z nich, spravuje pozůstalost dědic, pokud je dědiců více a neujednají si nic jiného, pak ji spravují všichni dědicové. Soudu je dána možnost nařídit jiné opatření (§ 1677 n.o.z.).

Dosavadní úprava správy pozůstalosti, podle které správce dědictví vykonává práva a plní povinnosti, které ke svěřenému majetku příslušely zůstaviteli, je nahrazena prostou správou, upravenou v ust. § 1405 a násl. n.o.z. Ten, kdo spravuje pozůstalost, tak musí činit vše, co je nutné k zachování majetku (na rozdíl od plné správy cizího majetku, kdy je správce povinen dbát o rozmnožení a uplatnění svěřeného majetku). Správce pozůstalosti nebo vykonavatel závěti může učinit úkon přesahující rozsah prosté správy jen se souhlasem dědiců. Pokud se dědici nedohodnou nebo pokud je dědicem osoba pod zvláštní ochranou, vyžaduje se souhlas soudu (§ 1679 odst. 2 n.o.z.).

Nová úprava správy pozůstalosti se samozřejmě odráží i v připravovaném zákonu o zvláštních řízeních soudních, který je v současné době v legislativním procesu a který by měl upravovat i řízení o pozůstalosti.

Podle navrhovaného znění vznikne-li pochybnost o tom, zda má pozůstalost spravovat správce pozůstalosti povolaný zůstavitelem, nebo vykonavatel závěti, nebo dědic, nebo některý z více dědiců anebo všichni dědicové, soud i bez návrhu usnesením rozhodne, kdo z nich je oprávněn ke správě pozůstalosti. Pokud zůstavitel nepovolal správce pozůstalosti a pozůstalost odmítl spravovat vykonavatel závěti nebo je nezpůsobilý spravovat pozůstalost a ani dědici nejsou schopni spravovat pozůstalost, případně v dalších případech stanovených novým občanským zákoníkem nebo zákonem o zvláštních řízeních soudních, rozhodne o jmenování správce pozůstalosti soud. Obdobně se postupuje také tehdy, pokud zůstavitel povolal správce jen části

pozůstalosti a je třeba spravovat i zbytek pozůstalosti nebo její další část. Soud jmenuje i bez návrhu usnesením správce pozůstalosti též tehdy, jestliže zůstavitelem povolaný nebo soudem jmenovaný správce pozůstalosti zemřel, byl prohlášen za mrtvého nebo nezvěstného, byl omezen ve svéprávnosti, odstoupil ze své funkce nebo byl pravomocným usnesením soudu odvolán, a ukazuje-li se potřebné, aby pozůstalost nebo její část spravoval nový správce. Na návrh dědice soud jmenuje správce pozůstalosti ke splnění poslední vůle zůstavitele (§ 1632 n.o.z.). Správcem pozůstalosti může být soudem jmenován jen ten, kdo s tím souhlasí.

Stejně jako za současné úpravy budou podle navrhovaných změn notářského řádu listiny o povolání správce pozůstalosti, není-li povolán v závěti, a listiny o jejich zrušení, vzhledem k tomu, že musí být sepsány ve formě veřejné listiny, evidovány v Evidenci právních jednání pro případ smrti, který vede a provozuje Notářská komora ČR (viz kapitola 3.3. Závěť ve formě notářského zápisu). Listiny o povolání správce pozůstalosti a listiny o jejich zrušení budou opět zahrnuty do společného seznamu s ostatními listinami učiněnými pro případ smrti, avšak vzhledem k odlišnému režimu budou evidovány odděleně tak jako nyní listiny o správě dědictví. Vzhledem k tomu, že vykonavatel závěti má i postavení správce pozůstalosti, budou závěti, ve kterých byl ustanoven vykonavatel a které byly sepsány notářským zápisem nebo uloženy v notářské úschově, evidovány v obou odděleních stejně jako závěti, které obsahují povolání správce pozůstalosti.

Shodná zůstane úprava, podle které notář, u kterého je uložen notářský zápis o povolání správce pozůstalosti nebo závěti obsahující povolání správce pozůstalosti nebo vykonavatele závěti, vydá po úmrtí zůstavitele stejnopis tohoto notářského zápisu každému, kdo mu prokáže právní zájem a úmrtí zůstavitele. Stejně tak kterýkoli notář osobě, která prokáže právní zájem, na její žádost o sdělení, zda je v Evidenci právních jednání pro případ smrti evidována listina o povolání správce pozůstalosti nebo o povolání vykonavatele závěti, a u kterého notáře je uložena, vydá opis zápisu z Evidence právních jednání pro případ smrti, je-li listina o takovém právním jednání zůstavitele evidována; není-li evidována, vydá potvrzení o tom, že evidována není. Je-li evidováno více takových listin učiněných stejným zůstavitelem, obsahuje opis zápisu údaje o všech těchto listinách.

4.6. Vedlejší doložky v závěti

4.6.1. Současná úprava

Pokud se zůstavitel rozhodne pro přednost dědění ze závěti před děděním ze zákona, měl by si být vědom toho, že kromě povolání někoho za dědice a určení velikosti nebo povahy dědických podílů mu zákon v současné době v podstatě neponechává žádný prostor k tomu, aby nabytí dědictví ustanoveným dědicem učinil závislým na splnění určité podmínky nebo aby zachování nabytého majetku z dědictví mohlo být časově omezeno.

Podle současné úpravy (§ 478 obč.z.) nemají **podmínky** připojené k závěti právní následky. Jedná se o zásadu promítnutou do našeho dědického práva tzv. středním občanským zákoníkem č. 141/1950 Sb. s účinností od 1.1.1951. Tato změna byla zdůvodňována tak, že by dědic neměl být zbytečně omezován zůstavitelovou vůlí v nakládání s majetkem a že by neměly být ovlivňovány osobní poměry dědice do budoucna, např. takovým způsobem, že by dědici bylo bráněno v neomezeném nakládání se zděděným majetkem a v jeho účinném užívání. Nový občanský zákoník, který především respektuje vůli zůstavitele, se přiklání k modelu, při němž rozhoduje, že to je zůstavitelův majetek, o němž je pořizováno, a že zůstavitel projevuje svou vůli, jak má být s jeho majetkem po jeho smrti naloženo. Proto podmínky (a dále i doložení času a příkaz) v závěti připouští (viz dále).

Uvede-li zůstavitel v závěti podmínky, nespojuje s tím zákon neplatnost závěti či neplatnost na podmínku vázaného ustanovení závěti, ale k textu podmínky se nepřihlíží, takže nabytí dědictví závětí povolaným dědicem není ohroženo.

Citovaným ustanovením se prosazuje výjimka z jinak obecného pravidla, že vznik, změna nebo zánik práva či povinnosti lze vázat na splnění podmínky (§ 36 odst. 1 o.z.). Podmínkou se rozumí vedlejší ustanovení v právním úkonu, kterým se účinnost (právní následky) právního úkonu, tj. vznik, změna či zánik právního vztahu, k němuž právní úkon směřuje, činí závislým na nejisté skutečnosti, o níž jednající neví, zda se splní. V souvislosti s ustanovením dědice v závěti by mohlo jít buď o podmínku odkládací nebo rozvazovací. Při podmínce odkládací účinnost jinak platného právního úkonu nastane teprve tehdy, až se splní podmínka. Naproti tomu při podmínce

rozvazovací nastupuje platnost i účinnost právního úkonu hned, avšak splní-li se podmínka, účinnost právního úkonu již nastalá zanikne.

V souvislosti se závětí pŕjde o odkládací podmínky vzniku dědického práva závětních dědiců, tedy o podmínky, na které je vázáno nabytí určitého podílu nebo konkrétních věcí či práv z dědictví, např. „dědicem své odborné knihovny ustanovuji svého syna A, stane-li se lékařem“; „syna A ustanovuji dědicem své firmy AB – instalace, musí však v této živnosti pokračovat“, nebo i o podmínky rozvazovací, které by měly za následek zánik dědického práva, např. „svou manželku ustanovuji dědičkou na dobu, než uzavře nové manželství“. Ani jedna z těchto podmínek se z hlediska platné právní úpravy nemůže při dědění po zůstaviteli uplatnit, neboť zákon stanoví, že jakékoli podmínky připojené k závěti nemají právní následky.

Nepřípustnou podmínkou by byla za současného stavu i tzv. fideikomisární substituce, tj. omezení závětního dědice tím, že pořizovatel určí, komu má po smrti tohoto dědice připadnout nabyté dědictví, popřípadě mu uloží, aby pro případ své smrti učinil svým dědicem k tomuto majetku konkrétní osobu.

Pokud by zůstavitel v závěti stanovil, aby v případě jeho smrti byla jeho nemovitost prodána a hotovost rozdělena mezi ustanovené dědice podle stanovených podílů, nelze takovou závěť považovat za neplatnou. Závěť (nebo její část) by byla neplatná, pokud by zůstavitel pořídil o majetku, který by v době smrti již nebyl jeho vlastnictvím. V tomto případě však zůstavitel pořídil o nemovitosti a byl v době smrti jejím vlastníkem, závěť je tedy platná, avšak k podmínce o uloženém prodeji nemovitosti se nepřihlíží a dědicové nabudou podle takové závěti stanovené podíly na nemovitosti.⁸⁷

Ustanovení o tom, že jakékoli podmínky připojené k závěti nemají právní následky, má vliv i na tzv. **příkaz** (*modus*). V podobě příkazu vyslovuje zůstavitel v závěti požadavek, aby dědic se zanechaným majetkem nebo jeho částí nakládal určitým způsobem nebo aby něco vykonal popřípadě se něčeho zdržel, např. „sestřenici Anně odkazuji částku 30 000,- Kč, kterou použije na údržbu našeho hrobu v Praze na Vinohradech“ apod.

⁸⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 23.7.1983, sp. zn. 2 Cz 56/83, uveřejněné pod č. 15/85 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ASPI: JUD2898CZ

Současná teorie i praxe se shodují na tom, že nejsou připuštěny žádné vedlejší doložky v závěti s výjimkou několika uvedených dále, přestože text ust. § 478 hovoří pouze o podmínkách a nikoli o příkazu a stanovení doby. Podle názoru V. Bednáře⁸⁸ nelze kogentní ustanovení § 478 rozšiřovat i na příkaz nebo stanovení doby a pak je třeba podle obecné soukromoprávní zásady, co není zákonem zakázáno, je dovoleno, dovodit, že příkazy a stanovení času jsou v závěti přípustné a stanovují právní následky. Stejně tak uvedený autor nepřipouští žádné výjimky ze zákazu podmínek v podobě tzv. nepravých podmínek, jak bude uvedeno dále. Tento názor se tak staví proti mnohaleté praxi a na vině těchto rozporů je dle mého názoru nešťastná formulace ust. § 478 stávajícího občanského zákoníku, které hovoří pouze o podmínkách místo o vedlejších doložkách v závěti. Je ovšem pravdou, že času k nápravě bylo při mnohých novelizacích občanského zákoníku dost.

Podle současné praxe tedy nesplnění příkazu také nezakládá neplatnost závěti, povolání někoho za dědice tím není dotčeno. Platnosti závěti rovněž není na překážku, obsahuje-li listina vedle ustanovení dědice ještě jiný text, jímž se pořízovatel obrací na pozůstalé, vyslovuje určitá přání nebo prosby, jejichž splnění sice není vynutitelné, ale je ponecháno na adresátech samých, jak se k těmto projevům zachovají. Příkladem může být prosba zůstavitele, aby bylo řádně pečováno o jeho hrob, aby dědic uspořádal velkou pohřební hostinu nebo aby zpřístupnil zůstavitelovu uměleckou sbírku veřejnosti.

Výjimka je výslovně připuštěna jen ohledně zůstavitelova **příkazu k započtení** (ustanovení § 478 obč.z. věta za středníkem).⁸⁹ V ustanovení § 484 zákon stanoví, že při dědění ze závěti je třeba započíst dědici na jeho dědický podíl to, co za života zůstavitele od něho bezplatně obdržel tehdy, dal-li zůstavitel k započtení příkaz anebo jestliže by jinak obdarovaný dědic byl neodůvodněně zvýhodněn proti dědici uvedenému v § 479 obč.z. (tj. dědici neopomenutelnému).

Započtení je spojeno výlučně s postupem dle § 484 obč.z., tj. s případem, kdy je více dědiců, nedošlo mezi nimi k dohodě o vypořádání dědictví nebo tato dohoda

⁸⁸ BEDNÁŘ, V.: *Testamentární dědická poslušnost*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 85

⁸⁹ V ustanovení § 478 se objevuje citace „ustanovení § 484 věta druhá“, v níž není brán zřetel k novelizacím ustanovení § 484 obč.z. Text ustanovení § 484 obč.z. byl původně rozvržen do tří odstavců, jenže v současné době už tomu tak není. Dotčená věta, na kterou míří odkaz v ustanovení § 478 obč.z., není obsažena v druhé větě původně prvního odstavce, ale ve třetí větě § 484 obč.z., který již není členěn na odstavce.

nebyla soudem schválena, a soud proto potvrzuje dědicům nabytí dědictví podle dědických podílů. Pokud dědicové uzavírají dohodu o vypořádání dědictví, a některý z nich byl za života zůstavitele obdarován, záleží pouze na nich, zda k této okolnosti přihlédnou a jakým způsobem se to projeví na vypořádání dědictví. Pokud při uzavření dohody k těmto darům nepřihlédnou, nelze v tom spatřovat rozpor se zákonem nebo s dobrými mravy, který by byl důvodem nechválení jejich dohody.

Započtení (kolace) může ovlivnit pouze velikost podílu obdarovaného dědice a to tak, že jeho podíl na dědictví bude menší, než kdyby nebyl obdarován. V některých případech bude jeho podíl zcela vyčerpán darem, který nabyt od zůstavitele za jeho života. Dojde-li k této situaci, obdarovaný dědic již nic nedědí, ale nemusí nic do dědictví vracet.

Na dědický podíl se nezapočítávají běžné dary, ale pouze taková bezplatná nabytí majetku od zůstavitele, která nelze považovat za obvyklá darování. Obvyklost daru bude do značné míry posuzována objektivně podle obecné zkušenosti, ale bude zčásti záležet i na konkrétních poměrech v rodině.

V případě, že obdarovaný vrátil dar zůstaviteli za jeho života, není k započtení důvod.⁹⁰

Jestliže podle ustanovení § 484 obč.z. k takovému započtení má docházet vždy při potvrzení nabytí dědictví podle dědických podílů ze zákona, při dědění ze závěti je započtení nutno provést jen ve dvou případech:

- a) dal-li k tomu zůstavitel příkaz v závěti,
- b) jestliže by obdarovaný dědic byl neodůvodněně zvýhodněn proti dědici uvedenému v ustanovení § 479 obč.z. (potomek, který, nebyl-li vyděděn, je neopomenutelným dědicem).

ad a) Obsah příkazu závisí na vůli zůstavitele, rozsah zápočtu se bude řídit tímto příkazem. I zde se projevuje zásada pořizovací volnosti. Zůstavitel může přikázat započtení třeba i méně nákladného daru některému dědici a nepřihlížet k jinému daru, třeba i nákladnému, který obdržel jiný dědic. Zápočet je ale proveden jen tehdy, jestliže skutečně došlo k darování, které má být na příkaz zůstavitele započteno. Nepravdivé

⁹⁰ Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 22.5.1995, sp. zn. 18 Co 411/94, publ.: Ad Notam, č. 5/1999, s. 107

tvrzení zůstavitele o tom, že některý dědic obdržel dar, který mu má být započten, není důvodem k započtení.

ad b) I když nedal zůstavitel v závěti příkaz k započtení, provede se toto započtení při dědění ze závěti, jestliže by jinak byl obdarovaný dědic neodůvodněně zvýhodněn proti neopomenutelnému dědici. Toto ustanovení chrání výlučně neopomenutelné dědice, a to pod podmínkou, že obdarovaný dědic byl zvýhodněn neodůvodněně. O neodůvodněně zvýhodnění nepůjde v případě, že obdarovaný dědic pečoval soustavně o zůstavitele, vykonával pro něj různé práce apod. Byl-li obdarovaný dědic nedůvodně zvýhodněn, je třeba započtení provést ve vztahu ke všem dědicům uvedeným v ustanovení § 479 obč.z. Je vyloučeno provést takové započtení jen ve vztahu k některým z nich a posuzovat tento důvod rozdílně ve vztahu k jednotlivým dědicům.⁹¹

Zákon zjednává zůstaviteli možnost nařídít započtení daru, kterého se některému z dědiců zůstavitele za jeho života dostalo, jen v případě, že namísto zákonné dědické posloupnosti dochází k dědické posloupnosti ze závěti. I kdyby zůstavitel na dědickém nástupnictví ze zákona nechtěl zřízením závěti nic měnit, takže by za dědice povolal dědice první skupiny dědiců ze zákona, jedině tak by mohl nařízením zápočtu modifikovat jejich podíly odlišně od podílů, které by jim připadly ze zákona. I při dědění ze zákona by bylo na místě provést zápočet, a to z úřední povinnosti, ale uvedená skutečnost musí při řízení o dědictví vyjít najevo. Ten, kdo by uplatňoval započtení daru na podíl jiného dědice, musel by v případě sporu unést důkazní břemeno, zatímco při započtení daru v případě testamentární dědické posloupnosti by důkazní břemeno spočívalo na tom dědici, jehož podíl by se měl nařízením zápočtu snížit, ten by musel vyvrátit důvod započtení.⁹²

Současná soudní praxe běžně přihlíží i k některým dalším ustanovením závěti, která by mohla být při striktním výkladu považována za podmínky či příkazy. Lze je však považovat i za naplnění obsahu závěti dle § 477 obč.z. K těmto ustanovením závěti – tzv. nepravým podmínkám - patří a) ustanovení náhradního dědice, b) zatížení nemovitosti náležející do dědictví věcným břemenem, c) stanovení povinnosti jednoho

⁹¹ Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 26.11.1986, sp. zn. 11 Co 448/86, uveřejněné pod č. 39/88 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ASPI: JUD12684CZ

⁹² MIKEŠ, J. – MUZIKÁŘ, L.: *Dědické právo*, Praha: Linde, 2003, s. 76

závětního dědice, který nabývá majetek, podíl či určitou věc nebo právo z dědictví, aby jiného dědice vyplatil v penězích.

a) Podle stávající výkladové praxe ust. § 478 obč.z. je třeba podmínkami ve smyslu uvedeného ustanovení rozumět jen taková omezení, která podle vůle pořizovatele mají omezit dědice ve volném nakládání se zděděným majetkem. Tak tomu však při **ustanovení náhradního dědice** není. Toto ustanovení lze považovat za realizaci práva zůstavitele ustanovit závěti dědice (§ 477 obč.z.). Má-li zůstavitel právo zaměnit zákonnou dědickou posloupnost určením dědiců ze závěti, nelze mu bránit ani v tom, aby obdobně jako je tomu v zákoně (uspořádání dědických skupin) určil pořadí dědiců pro případ, že by dědic uváděný na prvním místě dědictví z jakéhokoli důvodu nenabyl. Tato osoba je označována jako náhradní dědic (*substitut*) a jeho ustanovení jako obecné náhradnictví (*vulgární substituce*).

To, že dnešní právní úprava naprosto pomíjí institut dědické substituce, je jistě jedním z mnoha jejích nedostatků. Dědická substituce obecně umožňuje zůstaviteli určit osoby, které mají v předvídaných situacích vstoupit na místo původního dědice určeného v závěti.

Na základě shora uvedeného výkladu ust. § 478, který zaujal k problematice obecného náhradnictví Nejvyšší soud již v 60. letech, stávající praxe nepovažuje za podmínku, je-li v závěti uvedeno např. „Dědičkou veškerého majetku ustanovuji svou přítelkyni A a pro případ, že z jakéhokoli důvodu dědictví nenabude, ustanovuji náhradním dědicem jejího bratra B.“ Vznik dědického práva náhradního dědice je zde sice podmíněn tím, že dědictví nenabude dědic dříve uvedený, ale z výše uvedených důvodů to není považováno za pravou podmínku.

Vzhledem k zásadě ovládající současnou právní úpravu, podle které v důsledku odpadnutí některého ze závětních dědiců nepřirůstá uvolněný podíl k podílu ostatních závětních dědiců (zákon nepřipouští tzv. přirůstání dědických podílů ze závěti), ale uvolněné dědictví nebo jeho část připadá dědicům ze zákona, je možné učení náhradního dědice považovat za velmi užitečné ustanovení závěti.

Užitečnost tohoto ustanovení při současné právní úpravě lze ukázat na následujícím příkladu. Pořizovatel ustanovil osoby A a B dědici svého veškerého majetku, každého k jedné polovině dědictví. Osoba B však zemřela před zůstavitelem.

Její podíl se zřetelem k uvedené zásadě nepřiostl dědici A, ale uvolnil se pro dědice ze zákona. Namísto osoby B, která zemřela před zůstavitelem, nemohou nastoupit ani její potomci, kteří by po ní byli dědici ze zákona. Tímto způsobem dědictví ze závěti a ze zákona kombinovat nelze. Případnému uvolnění dědického podílu pro dědice ze zákona se však dá velmi jednoduše předejít tím, že by pořizovatel ustanovil osoby A a B sobě navzájem náhradními dědici, např.: „nenabude-li dědictví A, nechť dědictví připadne B, a naopak“. Pořizovatel však může ustanovit náhradním dědicem také jinou osobu než spoludědice, např.: „Za dědice A pro případ, že dědictví nenabude, ustanovuji náhradním dědicem osobu C.“

V novém občanském zákoníku je obecné náhradnictví přímo upraveno (viz dále). Nový občanský zákoník navíc upravuje také svěřenské náhradnictví (*fideikomisární substituci*), které znaly dřívější právní úpravy a které umožňuje, aby dědictví podle závěti nabyt ustanovený dědic (*institut*) a po jeho smrti v závěti určený další dědic (*substitut*). Současná právní úprava nepřipouští, aby tímto způsobem byl omezován první dědic ve svých právech ke zděděnému majetku do budoucna.

b) Náleží-li do dědictví nemovitost, může zůstavitel ve smyslu § 151o odst. 1 obč.z. zřídit závěti **věcné břemeno**, resp. zjedná povolánému dědici oprávnění odpovídající věcnému břemenu. Tuto možnost mu dala novela občanského zákoníku provedená zák. č. 131/1982 Sb. s účinností od 1.4.1983. Zřízení věcného břemene na základě závěti nelze považovat za podmínku ve smyslu ustanovení § 478 obč.z.; jde o ustanovení dědice k výkonu práva odpovídajícímu věcnému břemenu, jež má váznout na nemovitosti, kterou zdědí jiný dědic.⁹³

Věcné břemeno bývá nejčastěji zřizováno ve prospěch konkrétní osoby. Praktické uplatnění nachází tato možnost zejména tam, kde např. pořizovatel svého syna ustanoví dědicem rodinného domku a manželce zřídí závěti věcné břemeno práva doživotního bezplatného užívání celého domku, příp. užívání vymezené části a spoluužívání společných prostor. Je však možné zřídit věcné břemeno i ve prospěch další nemovitosti, která je předmětem dědictví, např. právo cesty, chůze či jízdy přes zatížený pozemek, právo čerpání vody ze studny na zatíženém pozemku aj. Jako příklad je možné uvést případ, kdy zůstavitel o dvou dosud společně užívaných zahradách pořídí

⁹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 2.8.1991, sp. zn. 4 Cz 56/91, uveřejněné pod č. 8/92 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ASPI: JUD4004CZ

tak, že každou z nich nabývá jiný dědic, a ve prospěch zahrady, která nemá k dispozici vodu, zřídí závěti věcné břemeno práva čerpání vody ze studny nacházející se na zahradě druhé.

Vzhledem k tomu, že věcné břemeno užívání části nemovitosti (bytu, jiné místnosti či prostoru v nemovitosti) nemůže být platně zřízeno jen některým z podílových spoluvlastníků, a to ani v tom případě, že v době, kdy takové věcné břemeno zřizoval, byl zůstavitel podle dohody spoluvlastníků nebo podle rozhodnutí soudu oprávněn sám tuto část nemovitosti (byt, jinou místnost či prostor) užívat, bude závěť, kterou takto zřídil věcné břemeno jeden ze spoluvlastníků, v této části neplatná.⁹⁴

Uvedený právní úkon pořizovatele je však jen jednou z právních skutečností požadovaných ke vzniku oprávnění nebo také zatížení odpovídajícího věcnému břemenu. Věcné břemeno pořízením závěti ještě nevznikne, vzniká až ve spojení s výsledky řízení o dědictví, a to rozhodnutím soudu potvrzujícím nabytí dědictví s tímto obsahem. V případě dohody o vypořádání dědictví věcné břemeno vznikne (a to i když o něm zůstavitel nepořídil), jestliže zřízení věcného břemene se stane předmětem dohody o vypořádání dědictví, kterou soud schválí.

Nabyvatel oprávnění odpovídajícího věcnému břemenu zaujímá postavení dědice a odpovídá za dluhy zůstavitele a přiměřené náklady jeho pohřbu podle poměru toho, co z dědictví nabyt, k celému dědictví. Za tímto účelem je třeba právo odpovídající věcnému břemenu ocenit.⁹⁵ Cena oprávnění odpovídajícího věcnému břemenu odpovídá výši dědického podílu tohoto dědice a o tuto částku musí být snižena podíl nabyvatele nemovitosti. Od obvyklé ceny nemovitosti se cena uvedeného oprávnění odečte a cenovému rozdílu pak odpovídá výše dědického podílu dědice nabývacího nemovitost.

c) Zůstavitel rovněž může v závěti stanovit, že **dědic, který nabývá určitý majetek z dědictví, má jinému dědici vyplatit určitou peněžitou částku.** Částka,

⁹⁴ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 31.5.2002, sp. zn. 24 Co 98/2002, publ.: Ad Notam, č. 5/2003, s. 118

⁹⁵ Ocenění věcného břemene se provede podle ustanovení § 18 zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku. Podle tohoto ustanovení se právo odpovídající věcnému břemenu oceňuje výnosovým způsobem na základě ročního užítku ve výši obvyklé ceny, např. čisté výše nájemného, které by bylo možno v případě pronájmu od nájemce požadovat. Toto ocenění se neuplatní, jestliže lze zjistit roční užitek z výsledků řízení o dědictví, pokud při vzniku věcného břemene byl roční užitek z tohoto břemene uveden a není-li o více než jednu třetinu nižší než cena obvyklá. Roční užitek se pak násobí počtem let užívání práva, nejvýše však pěti, patří-li právo určité osobě na dobu jejího života, oceňuje se desetinásobkem ročního užítku.

kteřá má být vyplacena, může být buď zcela konkrétní (např. „Celý můj majetek dědí moje dcera A, která je povinna vyplatit vnukům B a C každému částku 80 000,- Kč“) nebo zůstavitel jen stanoví pravidla pro její určení („Chatu nabývá dcera A, která je povinna vyplatit vnukům B a C každému částku odpovídající jedné čtvrtině z ceny této chaty“).

Ustanovení závěti o povinnosti dědice vyplatit peněžité podíly jiným osobám nelze považovat za nepřípustnou podmínku či příkaz ve smyslu ustanovení § 478 obč.z., a to ani tehdy, kdyby zůstavitel nezanechal žádné finanční prostředky. Byl-li někdo závětí ustanoven dědicem peněžité částky, kterou mu má vyplatit nabyvatel dědictví či nabyvatel části dědictví, jde tu o způsob určení dědického podílu formou peněžité výplaty. Takto ustanovený dědic je zůstavitelovým dědicem jako každý jiný závětní dědic s tím, že jeho dědické právo je omezeno na peněžitou výplatu dědického podílu z majetku, který má nabýt vyplácející dědic, a je z tohoto majetku odvozeno. Nemohl by se tedy domáhat přímo podílu na majetku, který je předmětem dědictví, ale jen toho, aby mu nabyvatel tohoto majetku vyplatil příslušný podíl. Toto právo je samozřejmě závislé na tom, zda předmětem dědictví je majetek, ze kterého má být podíl vyplacen. Přesahuje-li výše výplat těmto dědicům podle závěti obvyklou cenu majetku nabývaného vyplácejícím dědicem, bylo by nutno tyto částky poměrně redukovat tak, aby celková výše výplat nepřesáhla obecnou cenu majetku nabývaného vyplácejícím dědicem. Není-li předmětem dědictví majetek, z něhož je výplata odvozena, nelze toho, kdo měl výplatu obdržet, považovat za dědice.⁹⁶

Stejně je třeba posuzovat případ, v němž pořizovatel bez použití shora uvedeného příkazu povolá někoho za dědice peněžité částky, která není v zanechaném majetku. Jde-li o to, aby výkladem závěti byl dán průchod skutečné vůli pořizovatele, pak je možné spatřovat v takovém ustanovení i bez výslovného příkazu závazek dopadající na nabyvatele jiných hodnot z dědictví, aby tomuto spoludědici vyplatili v závěti uvedenou peněžitou částku. V rámci vypořádání dědictví je na ostatních dědicích, aby takového dědice v jeho nároku uspokojili, o provedené výplaty by pak byly sníženy podíly těchto dědiců.⁹⁷

⁹⁶ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 28.2.2001, sp. zn. 24 Co 51/2001, publ.: Ad Notam, č. 3/2001, s. 60

⁹⁷ V této věci tradovaný názor měl svého času legislativní oporu v ustanovení § 549 odst. 1 občanského zákoníku č. 141/1950 Sb. Podle něho ustanovení závěti o povolání dědice peněžité částky, která nebyla v zanechaném majetku, je platné a k uspokojení tohoto dědice musí přispět ostatní dědici.

Stanovení dědice peněžité částky shora uvedeným způsobem v sobě však skrývá i určité úskalí, a to pokud se zůstavitel v závěti vysloví tak, že si „přeje“, aby jeho dědic vyplatil určité osobě peněžitou částku. Tento projev vůle zůstavitele je totiž bez právní závaznosti. V právní teorii i soudní praxi není pochyb o tom, že – za současné právní úpravy – přání zůstavitele, jak má být pohřben, jak se má dědic starat o hrob a dbát o jeho pietu apod., která pořizovatelé často v závětech uvádějí, nevyvolávají žádné právní účinky a dědice zavazují pouze morálně. Stejně je třeba pohlížet na přání zůstavitele vyslovené v závěti, aby dědic vyplatil jiné osobě určitý peněžitý obnos (bez ohledu na to, zda se tato částka v dědictví nachází či nikoliv). Přání či prosba má z hlediska výkladu vždy povahu morálního závazku, který není právně závazný a jeho splnění nelze vynutit.⁹⁸

4.6.2. Nová úprava

Jak již bylo uvedeno, nová úprava dává zůstaviteli možnost stanovit v závěti tzv. vedlejší doložky, upravené v ust. § 1551 až § 1574 n.o.z., a udělit tak pokyny k tomu, jak se mají uspořádat majetkové poměry vzešlé z jeho celoživotní činnosti pro dobu po jeho smrti.

Nově zůstavitel může stanovit v závěti podmínky, doložení času nebo příkaz. Tuto možnost dával zůstaviteli již obecný zákoník občanský č. 946/1811 Sb.z.s., který platil na našem území do 31.12.1950. Občanský zákoník č. 141/1950 Sb. pak zasáhl do pořizovací volnosti zůstavitele mimo jiné v tom směru, že vedlejší doložky již nepřipouštěl, neboť tehdejší socialistické myšlení se opíralo o teorii, že zůstavitel nesmí podmínkami a příkazy omezovat dědice v nakládání s majetkem. Tento stav setrval až do současnosti.

Nový občanský zákoník však vychází z modelu, podle kterého je to zůstavitel, který rozhoduje o svém majetku a je na dědicích, zda tento majetek spolu s těmito podmínkami přijmou nebo zda takto zatížený majetek odmítnou, neboť při dědění ze závěti nemá žádný z dědiců nárok na nabytí majetku a nemůže se tudíž dovolávat té skutečnosti, že je mu zasahováno do jeho vlastnického práva podmínkami zemřelého.⁹⁹

⁹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 02. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3373/2011, dostupný na: www.nsoud.cz

⁹⁹ BEDNÁŘ, V.: *Testamentární dědická posloupnost*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 133

Přestože se obnovuje institut vedlejších doložek v závěti, je zapotřebí chránit dědice před doložkami zřejmě zneužívajícími. Proto je stanoveno, že se nepřihlédne k doložce, která:

- směřuje jen ke zřejmému obtěžování dědice nebo odkazovníka ze zjevné zůstavitelovy svévole (např. podmínka, která by nutila dědice uběhnout maraton),
- zjevně odporuje veřejnému pořádku nebo je nesrozumitelná,
- ukládá dědici nebo odkazovníku, aby uzavřel či neuzavřel manželství, popřípadě aby v manželství setrval, nebo aby manželství zrušil. Zůstavitel však může zřídit někomu právo na dobu, než uzavře manželství.

O tom, zda se v konkrétním případě jedná o nedovolenou vedlejší doložku, rozhodne případně soud, který bude dědictví projednávat.

Nad tím, aby byly podmínky a příkazy řádně plněny, dbají především ti, kteří by mohli dědit ze zákona. Zjistí-li totiž porušení příkazu či podmínky, může dědictví připadnout jim. Kontrolu plnění závěti může zajistit též vykonavatel závěti, kterého zůstavitel určí.

Obecná právní úprava **podmínek** je obsažena v obecné části v ustanoveních § 548 a § 549 n.o.z. Specifika podmínek v závěti, jakožto právního jednání *mortis causa*, si vyžadují speciální úpravu, která je provedena v ustanoveních § 1561 až § 1563 n.o.z.

Zůstavitel může k závěti připojit podmínku, která směřuje k jednání dědice nebo odkazovníka. Pokud toto jednání může být opakováno (např. péče o zvíře zůstavitele), musí být znovu vykonáno po smrti zůstavitele, i když se tak stalo již za zůstavitelova života. Toto ustanovení je však dispozitivní, zůstavitel může projevit jinou vůli.

Dále se stanoví, že jestliže je v závěti stanovena odkládací podmínka, pak je pro nabytí pozůstalosti povolnou osobou zapotřebí, aby tato osoba zůstavitele přežila a byla způsobilá dědit.

Ustanovení § 1563 n.o.z. se týká nemožných nepodmínek. K nemožné rozvazovací podmínce se nepřihlíží, to znamená, že povolné osoby budou dědit tak, jako by žádná podmínka nebyla k závěti připojena. Naproti tomu udělení práva s nemožnou odkládací podmínkou je neplatné, to znamená, že dědic takto povolný platně povolán nebude a nebude tudíž dědit.

Podstata závětních klauzulí o **doložení času** je v zůstavitelově určení, že dědic má nabýt dědictví jen na určitou dobu, případně že je má nabýt později než dnem zůstavitelovy smrti. Rozdíl mezi doložením času a podmínkou je zejména v tom, že se doložení času váže vždy na událost, která v budoucnu nastane. Pokud není jisté, zda čas nastane (např. dokončení studia, uzavření sňatku apod.), nehledí se na takové určení jako na doložení času, ale jako na podmínku.

Zůstavitel může omezit ustanovení závěti určením času buď tak, že povoláný dědic se má stát dědicem nikoli již v den zůstavitelovy smrti, ale až později (*dies a quo* – tj. den, od kterého se počítá) nebo se má stát dědicem jen na určitou omezenou dobu (*dies ad quem* – tj. den, do kterého se počítá).

Byla-li stanovena počáteční doba (*dies a quo*), napadne dědictví při zůstavitelově smrti těm, kdo byli povoláni k dědictví až do určené doby nebo zákonným dědicům a jakmile počáteční doba nadejde, napadne dědictví tomu, kdo byl od této doby povolán za dědice.

Byla-li doložena doba konečná (*dies ad quem*), napadne při zůstavitelově smrti dědictví tomu, kdo byl povolán až do konečné doby. Jakmile tato nadejde, napadne dědictví tomu, kdo byl povolán od této konečné doby, příp. zákonným dědicům.

Pokud je čas stanoven tak, že nastat nikdy nemůže, posoudí se toto doložení času jako nemožná podmínka (viz výše). To znamená, že v případě nemožného ustanovení *dies ad quem* se k takovému ustanovení nebude přihlížet a dědic nabude právo okamžikem smrti zůstavitele. Pokud bude v závěti ustanoveno nemožné doložení času *dies a quo*, bude považováno za neplatné a dědic právo nenabude.

Pokud však bude nepochybné, že se zůstavitel pouze zmýlil (např. 31. června místo 30. června), určí se rozhodná chvíle podle jeho pravděpodobné vůle.

Doložení času, ať již v podobě *dies a quo* nebo *dies ad quem* způsobí, že závěti zůstavené právo přechází i na dědice povolané osoby.

Pokud zůstavitel povolá dědice s doložením času nebo s odkládací nebo rozvazovací podmínkou, způsobí tím, že pozůstalost napadne několika povolaným osobám po sobě – nejprve získá dědictví jedna osoba (přední dědic) a po naplnění času nebo splnění podmínky osoba druhá (následný dědic). Za této situace je třeba ochránit následného dědice, neboť ten se má ujmout dědictví až po určité době, ve které má

dědictví někdo jiný. Proto se stanoví, že právo předního dědice je omezeno jako právo poživatele a v tomto směru se použijí obdobně ustanovení o svěřenském nástupnictví. Je však třeba ochránit i dědice předního, na kterého dopadne povinnost hradit zůstavitelovy dluhy a případně i vyrovnat povinný díl nepominutelného dědice. Proto se následnému dědici ukládá povinnost přispět poměrně přednímu dědici na to, co on plnil na zůstavitelovy dluhy nebo nepominutelnému dědici na povinný díl. Bude na dědicích, aby se o vypořádání dohodli; pokud se nedohodnou, rozhodne o povinnosti následného dědice a jejím rozsahu soud.

Vedle podmínek a doložení času náleží mezi vedlejší doložky v závěti také **příkazy**. Příkazem zůstavitel dědici nařídí, resp. přikáže, aby se zanechaným majetkem nebo s jeho částí určitým způsobem nakládal nebo aby něco vykonal či opominul. Pokud by zůstavitel v závěti dědici přikázal, aby dědic vydal někomu určitou věc, jednalo by se o odkaz, nikoli o příkaz (§ 1594 n.o.z.).

Příkaz se posuzuje stejně jako rozvazovací podmínka. Pokud dědic příkaz nesplní, ztrácí dědické právo až na povinný dědický podíl. Zůstavitel však může sám stanovit účinky, které mají dědice postihnout, pokud příkaz nesplní. Může například stanovit, že pokud dědic příkaz nesplní, poskytne odkaz třetí osobě.

Zákaz zcizení nebo zatížení zavazuje dědice, jen pokud je nařízen na určitou přiměřenou dobu a odůvodněn vážným zájmem hodným právní ochrany. Jinak může soud na návrh obtíženého dědice rozhodnout, že se k zákazu nepřihlíží.

Právo vymáhat splnění příkazu má kromě osoby, které je příkaz ku prospěchu, také vykonavatel závěti nebo jiná osoba k tomu v závěti povoláná. Směřuje-li příkaz ku prospěchu většího počtu osob bez bližšího určení (např. obyvatel určité obce, žáků určité školy apod.), je svěřeno právo k vymáhání příkazu právnické osobě oprávněné chránit zájmy těchto osob. Směřuje-li příkaz k veřejnému prospěchu, může splnění příkazu vymáhat i příslušný orgán veřejné moci.

Pokud se zůstavitel vysloví o účelu, ke kterému něco někomu zanechává, ale neuloží povinnost k tomuto účelu zanechané věci použít, hledí se na tento jeho projev vůle jako na přání bez právní závaznosti a dědic obtížený příkazem tak nemusí zanechané věci k takto vyslovenému účelu použít.

Pokud není možné příkaz splnit přesně, má být splněn alespoň tak, aby mu bylo přibližně co možná vyhověno. Pokud není možné ani to, náleží osobě obtížené příkazem dědictví, ledaže zůstavitel projevil jinou vůli. Pokud se však osoba obtížená příkazem sama učiní neschopnou splnit příkaz s úmyslem jej zmařit, dědictví pozbude.

Právní účinky nemá ustanovení, kterým zůstavitel dědici přikáže pod pohrůžkou ztráty nějaké výhody, aby závěti neodporoval.

Rovněž nový občanský zákoník obsahuje úpravu **započtení** (§ 1658 a násl. n.o.z.), přičemž zakotvuje dvě hlavní zásady, a to že z faktu započtení nevzniká nikomu povinnost něco vydat a dále že při ocenění toho, co má být započteno, se vychází z hodnoty, kterou mělo plnění v době odevzdání (toto pravidlo současnou úpravou zakotveno není, což ponechává prostor pro různé názory na ocenění daru).

Nový občanský zákoník upravuje jednak započtení na povinný díl, které přichází v úvahu, pokud se nepominutelný dědic dožaduje vyplacení povinného dílu, a dále započtení na dědický podíl, které se jak při posloupnosti podle pořízení pro případ smrti, tak při zákonné dědické posloupnosti, provede, jen přikázal-li to zůstavitel projevem vůle učiněným ve formě předepsané pro pořízení závěti. Stejně jako za současné úpravy může soud započtení provést, pokud by byl jinak nepominutelný dědic neodůvodněně znevýhodněn.

Podle navrhované novelizace notářského řádu by přikázání započtení na dědický podíl, pokud nebude obsaženo v závěti a bude sepsáno formou notářského zápisu nebo uloženo do notářské úschovy, bylo také jednou z listin, evidovaných v Evidenci právních jednání pro případ smrti. Důvod tohoto opatření je zřejmý. Nová úprava dává zůstaviteli možnost přikázat započtení i při dědění ze zákona, zůstavitel tedy nemusí, pokud chce započtením daru modifikovat podíly zákonných dědiců, pořizovat závěť, ve které povolá dědice shodně jako při dědické posloupnosti ze zákona a přikáže započtení daru.

Obdobou současného ustanovení § 151o odst. 1 obč. z., na jehož základě může být závěti zřízeno věcné břemeno, jak již bylo uvedeno výše, je ustanovení § 1260 n.o.z., jež umožňuje **zřízení služebnosti** pořízením pro případ smrti. Nový občanský zákoník se vrací k tradičnímu dělení věcných břemen na služebnosti a reálná břemena,

když charakterizujícím znakem služebnosti je fakt, že vlastník služebné věci buď trpí výkon práva jinou osobou, anebo opomíjí výkon práva vlastního, tedy zůstává pasivní (na rozdíl od reálného břemena, které zakládá vlastníku věci dočasnou povinnost k plnění). Služebnost se na rozdíl od současné úpravy neomezuje jen na nemovité věci. Stejně jako za současné úpravy lze věcné břemeno zřídit i dohodou dědiců o rozdělení pozůstalosti.

4.7. Dědická substituce

Při dědění ze zákona i ze závěti může nastat situace, kdy některý z dědiců nedědí. Při úpravě zákonné posloupnosti je taková situace řešena ustanoveními o nástupcích takového dědice. I při dědění ze závěti zákon řeší, kdo získá uvolněný podíl dědice. Dědická substituce však umožňuje zůstaviteli lépe naložit se svým majetkem pro případ své smrti, neboť se nemusí spokojit se zákonnými ustanoveními o tom, kdo nastupuje do dědických práv toho ze závětních dědiců, který dědit nebude, ale může určit osoby, které mají za předem určených situací vstoupit na místo původního dědice určeného v posledním pořízení. Substituce (náhradnictví) je buď obecná, nebo svěřenská.

4.7.1. Obecné náhradnictví

Účelem obecného náhradnictví (*vulgární substituce*) je určit pro případ, že dědictví nenabude z jakéhokoli důvodu osoba, kterou zůstavitel za dědice povolal (*institut*), této osobě náhradníka (*substitut*). Obecné náhradnictví upravoval obecný zákoník občanský č. 946/1811 Sb. z. s. i občanský zákoník č. 141/1950 Sb. Současný občanský zákoník č. 40/1964 Sb. sice institut obecného náhradnictví neupravuje, současná soudní praxe ho však připouští a nepovažuje ho za takovou podmínku v závěti, která by neměla právní následky.

Nový občanský zákoník upravuje náhradnictví v ust. § 1507 až § 1511. Náhradník může být povolán jen jeden, zůstavitel však může i náhradníkům povolat další náhradníky. V den dědického nápadu případně dědictví tomu, kdo byl jako dědic povolán, případně tomu z náhradníků, kdo je v řadě nejbližší. Rovněž je v možnostech zůstavitele povolat náhradníky jen pro konkrétní případy, např. pro případ, že se

povolaný dědic nedožije zůstavitelovy smrti, nebo jen pro případ, že povolaný dědic bude nezpůsobilý dědit atp.

Právo náhradníka je totožné s právem osoby, na jejíž místo náhradník vstupuje. Z tohoto důvodu na náhradníka dopadají ta omezení, která byla uložena původnímu dědici (např. obtížení odkazem). To neplatí v případě, že zůstavitel projevil vůli, že se taková omezení vztahují jen k osobě původního dědice, anebo pokud jde z povahy věci o takovou osobní povinnost dědice původně povolaného, že ji na náhradníka nelze přenést.

Zůstavitel též může dědici povolat více náhradníků v téže řadě. Může tak nastat situace, že za náhradníky některého ze závětních dědiců povolá společně ostatní dědice. V takovém případě se má za to, že zůstavitel chtěl o uvolněný dědický podíl podělit náhradníky ve stejném poměru, v jakém jim zůstavil pozůstalost. Toto pravidlo se však neuplatní, pokud byla za náhradníky kromě spoludědiců povolána i osoba třetí. Pak, pokud zůstavitel neprojeví jinou vůli, případně uvolněný podíl všem rovným dílem.

Obecné náhradnictví zaniká, pokud povolaný dědic nabude dědictví. Obecné náhradnictví, které zůstavitel zřídil svému dítěti (či jinému svému potomku) v době, kdy nemělo potomky, zaniká také tehdy, pokud toto dítě (či jiný potomek) zanechá potomky způsobilé dědit. Zákon předpokládá, že zůstavitel chtěl ustanovit náhradníka jen pro případ, že tento potomek po něm sám dědit nebude a že ani nezanechá své potomky způsobilé dědit. Toto ustanovení je však dispozitivní a zůstavitel může projevit jinou vůli.

4.7.2. Svěřenské nástupnictví

Rozšíření autonomie vůle novým občanským zákoníkem se projevuje též znovuzavedením institutu svěřenského nástupnictví (*fideikomisární substituce*), který byl upraven obecným zákoníkem občanským č. 946/1811 Sb.z.s. Občanský zákoník č. 141/1950 Sb. účinný od 1.1.1951, stejně jako současný občanský zákoník č. 40/1964 Sb. účinný od 1.4.1964, však již institut svěřenského nástupnictví nepřipustil.

Svěřenské nástupnictví (§ 1512 a násl. n.o.z.) představuje nařízení zůstavitele, aby po jeho dědici (tzv. přední dědic) nastoupila jiná osoba jako další dědic (následný dědic, svěřenský nástupce). Tento institut může být praktický v případech, kdy přední dědic není způsobilý o svém majetku pořizovat např. pro duševní poruchu. Zůstavitel pak

může tomuto dědici ustanovit svěřenského nástupce jako následného dědice a předejít tak tomu, aby dědictví připadlo v krajním případě státu.

Svěřenské nástupnictví tedy zavazuje dědice, který dědictví přijal, přenechat pozůstalost jiné osobě jako dalšímu dědici, pokud nastane událost určená v pořízení pro případ smrti. Touto událostí tedy nemusí být jen smrt předního dědice. Následný dědic je stejně jako přední dědic právním nástupcem zůstavitele, proto i on je dědicem a i pro něho platí ustanovení o dědicích, např. o dědické nezpůsobilosti.

Povoláním svěřenského nástupce projevuje zůstavitel svou vůli, aby ten nabyl dědictví až po předním dědici, který se tak stane dočasným vlastníkem na dobu vymezenou v závěti. Povolání za svěřenského nástupce se považuje i za povolání za náhradníka v případě, že přední dědic v dědictví vůbec nenastoupí.

I pro nařízení svěřenského nástupnictví se vyžaduje určitost. Kdyby se zůstavitel nevyjádřil dostatečně určitě, aby bylo možné zjistit, zda povolal náhradníka nebo svěřenského nástupce, byl by podle obecné úpravy tento projev jeho vůle neplatný. Proto ust. § 1512 odst. 2 n.o.z. stanoví, že se v takovém případě považuje jeho nařízení za povolání za náhradníka. Projevuje se zde tedy snaha co nejvíce šetřit vůli zůstavitele, ale z důvodu neurčitosti jeho nařízení tak, aby byla volnost dědice nakládat s dědictvím co nejméně dotčena.

Svěřenské nástupnictví je možné nařídit výslovně anebo mlčky. Svěřenské nástupnictví je zřízeno mlčky (§ 1513 n.o.z.), pokud zůstavitel:

- povolá svému dědici dědice,
- zakáže dědici, aby o zanechaném jmění pořizoval, aniž učiní výslovné opatření, kdo má později nastoupit na jeho místo; v takovém případě jsou následnými dědici dědicové zákonní,
- povolá za dědice někoho, kdo v době zůstavitelovy smrti ještě není,
- povolá dědice s podmínkou nebo na určitou dobu; pokud je dědic povolán s odkládací podmínkou, pak je svěřenským nástupcem a dědí následně, až se podmínka splní, pokud je povolán s rozvazovací podmínkou, pak je v právním postavení předního dědice do doby, než nastanou účinky rozvazovací podmínky.

Zůstavitel může svěřenských nástupců povolát i více. Ti pak po předním dědici nastoupí buď vedle sebe anebo po sobě (sukcesivně). Při sukcesivním nástupnictví

může zůstavitel povolat libovolnou řadu následných dědiců, pokud jsou tito zůstavitelovými současnými. Pokud však zůstavitel povolává více svěřenských nástupců a někteří z nich v době smrti zůstavitele ještě jako osoby neexistují, je dosah svěřenského nástupnictví omezen. To zanikne, jakmile jmění nabude první svěřenský nástupce z těch, kteří nebyli zůstavitelovými současnými. Nejpozději zanikne svěřenské nástupnictví uplynutím sta let od smrti zůstavitele, a to i tehdy, bylo-li nařízeno na delší dobu. Výjimkou je případ, kdy má svěřenský nástupce nabýt dědictví až smrtí dědice žijícího v době smrti zůstavitele. Tehdy zanikne svěřenské nástupnictví až ve chvíli, kdy první ze svěřenských nástupců nabude dědictví po tomto dědici.

Zánik svěřenského nástupnictví nastane kromě výše uvedeného případu také v těchto situacích:

- pokud již není žádný ze svěřenských nástupců,
- nenastane-li případ, pro který bylo svěřenské nástupnictví zřízeno,
- svěřenské nástupnictví nařízené nezletilému dítěti nezpůsobilému pořizovat končí, nabude-li dítě poté pořizovací způsobilost, a to v tom rozsahu, v jakém má právo na povinný díl,
- shodně jako u náhradnictví svěřenské nástupnictví zanikne, bylo-li nařízeno dítěti (či dalšímu potomku) v době, kdy nemělo potomka, zanechá-li potomka způsobilého dědit, ledaže zůstavitel projevil jinou vůli,
- byl-li svěřenský nástupce povolán osobě, která nemá pořizovací způsobilost pro omezení svéprávnosti a následně tato osoba pořizovací způsobilost nabude; zůstavitel opět může projevit vůli jinou.

Přední dědic se sice stává vlastníkem zděděného majetku, ale jeho vlastnické právo je omezeno. Nesvěří-li zůstavitel při nařízení svěřenského nástupnictví přednímu dědici právo s dědictvím volně nakládat, je přední dědic ve vlastnickém právu omezen jako poživatel – může tedy zděděný majetek držet, užívat a brát z něho plody a užitky, ale nesmí z něho nic zcizit, protože jej musí uchovat pro svěřenského nástupce. Jen pro případ, že je třeba uhradit zůstavitelovy dluhy, stanoví zákon ze zákazu zcizení výjimku. Jinak může přední dědic zcizit nebo zatížit věc z dědictví jen se souhlasem

svěřenského nástupce poskytnutým ve formě veřejné listiny. Je-li to potřebné, může soud souhlas svěřenského nástupce nahradit.

Pokud zůstavitel při nařízení svěřenského nástupnictví svěří přednímu dědici právo s dědictvím volně nakládat, může tento volně nakládat se zděděným majetkem *inter vivos*, ale nemůže o něm pořizovat pro případ své smrti. Svěřenský nástupce je pak ustanoven pro zbytek, který tu ještě z pozůstalosti zůstane, až nastane náhradnictví. Může tak nastat i situace, že svěřenský nástupce nic nezíská.

5. Zrušení závěti

Závěť nezavazuje pořizovatele jednou provždy, ale je kdykoli odvolatelným právním úkonem. Vzhledem k tomu, že se závěti pro nikoho žádná práva ani povinnosti nezakládají až do doby pořizovatelovy smrti, jakákoli vázanost tímto projevem by byla vlastně absurdní. Až do své smrti tedy může pořizovatel svůj původní záměr kdykoli změnit, pokud tak učiní některým ze způsobů stanovených zákonem.

Možnosti zrušit závěť se pořizovatel nemůže platně vzdát nebo zřici např. tím, že by prohlásil, že jde o jeho nezměnitelnou poslední vůli, nebo že by se zavázal, že již napsanou závěť zruší či nezruší. Takový úkon by byl od počátku nicotný, neměl by právní následky. Pořizovateli nemůže nic bránit v tom, aby se svým majetkem nejen mezi živými, ale i pro případ smrti naložil jinak než v souladu s obsahem dosud zřízené závěti.

Zrušení závěti je v současném občanském zákoníku věnována pozornost pouze v ustanovení § 480 obč.z., které stanoví, že se závěť zrušuje platnou závětí pozdější, pokud vedle ní nemůže obstát, odvoláním závěti nebo zničením listiny, na které byla závěť napsána, pokud ji zničí sám zůstavitel.

Ve všech těchto případech dojde ke zrušení závěti již tímto úkonem, tzn. okamžikem zřízení platné pozdější závěti, vedle které nemůže dřívější závěť obstát, okamžikem odvolání závěti či okamžikem zničení listiny. Je přitom nerozhodné, zda závěť zůstavitele, která zrušila závěť předchozí (případně listina o odvolání předchozí závěti) existovala ještě ke dni smrti zůstavitele, či zda ji zůstavitel odvolal, zrušil další závěti případně zničil listinu, na níž byla závěť (listina o odvolání) napsána. Ani odvoláním, zrušením či zničením této druhé závěti (listiny o odvolání) totiž nemůže dojít k obnovení závěti předchozí, která byla zrušena již faktem sepsání platné závěti pozdější, vedle níž nemohla obstát (příp. listinu o odvolání).¹⁰⁰

Ze zákona nevyplývá, že by následky tohoto zrušení mohly být odstraněny zrušením pozdější závěti (listiny o odvolání předchozí závěti) a že by se tedy existence zrušeného právního úkonu mohla takto obnovit. V dříve platné právní úpravě bylo obnovení platnosti dřívější závěti upraveno v ustanovení § 723 o.z.o. Takovou právní

¹⁰⁰ Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 26.7.1999, sp. zn. 18 Co 385/98, publ.: Ad notam, č. 3/2000, s. 66

úpravu nyní platný občanský zákoník neobsahuje. To svědčí pro názor, že bez přímé právní úpravy se platnost závěti obnovit nemůže.¹⁰¹ Za současného stavu tedy pokud by chtěl zůstavitel dosáhnout, aby znovu dědili dědici uvedení v závěti dřívější, musel by pořídit novou, obsahově stejnou závěť, neboť závěť pozdější ruší závěť dřívější bez ohledu na to, zda bude pozdější závěť v budoucnu zrušena.

V právní teorii je však možné na problematiku tzv. „obživnutí závěti“ nalézt i názor opačný¹⁰², podle kterého záleží na tom, jaký je skutkový i právní stav v době zůstavitelovy smrti, protože otázka platnosti či neplatnosti závěti vyvstává až v tomto okamžiku. Neexistuje-li v této době již platná pozdější závěť, která by po obsahové stránce vyčerpala vše, s čím bylo pořizovatelem pro případ smrti naloženo dřívější závětí, je to právě tato dřívější závěť, která je právním důvodem k dědění osob v ní za dědice ustanovených. Nezáleží přitom na tom, jakým způsobem pořizovatel svou pozdější závěť zrušil. V tom, že se pořizovatel po odstranění pozdější závěti nepostaral o to, aby dřívější závěť byla zrušena, je možné spatřovat výraz toho, že chtěl, aby podle ní došlo k dědickému nástupnictví. V. Bednář¹⁰³ pak svůj názor opírá o rozlišování platnosti a účinnosti právního jednání, když právě až účinnost právního jednání, která v případě závěti nastává smrtí zůstavitele, může způsobit, že vedle sebe nemohou dvě právní jednání pro rozpor obstát. Jestliže bude v okamžiku smrti zůstavitele pozdější závěť zničena nebo odvolána, pak nikdy nenabude účinnosti, a proto vedlení bude moci uchovaná původní závěť obstát.

Nový občanský zákoník v úpravě zrušení závěti vychází z právní úpravy stávající, ale je přesnější a věnuje zrušení závěti větší pozornost než kusé ustanovení § 480 obč.z. Předně nový občanský zákoník výslovně stanoví, že zůstavitel má právo závěť nebo její jednotlivá ustanovení kdykoli zrušit. Dále stanoví pravidlo, že bez právních účinků je prohlášení zůstavitele, že neplatná budou všechna jeho příští pořízení pro případ smrti, anebo že budou neplatná taková pořízení, jež nebudou zřízena v určité formě. Toto pravidlo bylo zatím jen dovozováno, ale v normativním textu chybělo.

¹⁰¹ Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 30.5.1980, sp. zn. 11 Co 127/80, uveřejněné pod č. 30/82 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ASPI: JUD2495CZ

¹⁰² MIKEŠ, J.: *Dědictví a právo*, Praha: Informatorium, 1993, s. 90

¹⁰³ BEDNÁŘ, V.: *Testamentární dědická posloupnost*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 92

Závěť lze zrušit buď pořízením závěti nové nebo odvoláním závěti. Odvolání závěti se pak rozlišuje výslovné, tedy prohlášením o odvolání závěti, nebo odvolání učiněné mlčky, tedy zničením listiny, na níž byla závěť sepsána.

Nový občanský zákoník také přináší jistotu v otázce **obnovení platnosti starší závěti** a reaguje tak na dnešní nejednotný výklad týkající se otázky „obživnutí“ závěti, neboť v ust. § 1580 navrácí do našeho právního řádu domněnku, podle které zruší-li zůstavitel novější závěť, ale starší (dřívější) uchová, má se za to, že dřívější závěť nepozbyla platnosti a hledí se na ni, jako by nebyla zrušena.

5.1. Zrušení závěti pořízením závěti nové

Zůstavitel může postupně pořídit několik závětí, které odrážejí to, jak v závislosti na změnách svých poměrů mění, upravuje či doplňuje svá rozhodnutí o ustanovení dědiců nebo jejich dědických podílů. Závěť, kterou pořídl jako pozdější, vyjadřuje jeho pozdější rozhodnutí, jak uspořádat poměry dědiců. Zákon proto stanoví, že dřívější (tedy starší) závěť se zrušuje závětí pozdější (novější), pokud vedle ní nemůže obstát. K tomuto zrušení dřívější závěti dojde v takovém případě přímo v důsledku pořízení závěti pozdější, i když pořizovatel výslovně dřívější závěť nezrušil, pokud i tato nová závěť splňuje všechny požadavky nezbytné pro platnost závěti. K tomu, aby dřívější závěť byla zrušena pozdější závětí, se nevyžaduje, aby pozdější závěť byla zřízena ve stejné formě jako závěť dřívější.

Zřízení nové závěti samo o sobě ještě nemusí mít za následek zrušení závěti staršího data. Zřízením nové závěti je totiž starší závěť zrušena potud, pokud je s novou závětí v rozporu, tedy v rozsahu, v jakém vedle ní nemůže obstát. Pokud tedy není obsah dřívější závěti nahrazen jiným obsahem v závěti pozdější, zůstanou v platnosti závěti obě. Jestliže pozdější závěť jen zčásti překrývá obsah závěti dřívější, dojde jen k částečnému zrušení závěti původní. Např. pořídl-li zůstavitel v dřívější závěti o svém majetku tak, že za dědice veškerého svého majetku ustanovil svého jediného syna, a v další závěti ustanovil bratra dědicem akcií, ruší se původní závěť jen potud, že se syn zůstavitele nestane dědicem akcií, které podle druhé závěti dědí bratr, ale jinak dědí jako dědic ze závěti veškerý ostatní majetek, neboť o jiném majetku se pozdější závěť

nezmiňuje a ve vztahu k tomuto dalšímu majetku dřívější závěť ob stojí a zůstává v platnosti.

Vliv na platnost závěti může mít i vydědění neopomenutelného dědice. Proto se zrušuje závěť nebo příslušné ustanovení závěti také platnou listinou o vydědění, pokud nemůže vedle této listiny obstát. A platí to i obráceně: pořídil-li zůstavitel dříve listinu o vydědění a pak vyděděného potomka pozdější závětí povolal za dědice, vydědění se tím ruší.

Vzhledem k tomu, že je přípustné i částečné vydědění, bude nutno vycházet z toho, že vydědění bylo zrušeno jen v tom rozsahu, v jakém byl původně vyděděný potomek povolán závětí za dědice, ledaže by ze závěti vyplývalo něco jiného; to by mělo ten praktický dopad, že pokud by tento potomek podle závěti měl dostat méně než činí jeho neopomenutelný podíl, nemohl by již úspěšně namítat relativní neplatnost závěti dle § 479 o.z. Naopak, pořídil-li zůstavitel nejprve závěť ve prospěch určitého potomka a později listinu o vydědění, kterou tohoto potomka vydědil jen částečně, zůstala by závěť v platnosti v tom rozsahu, v jakém by nebyla vyděděním dotčena.¹⁰⁴

Nový občanský zákoník zachovává pravidlo, že pořízením novější závěti se starší závěť ruší, pokud starší závěť nemůže vedle závěti novější obstát a v té míře, v jaké nemůže obstát.

5.2. Zrušení závěti jejím odvoláním

Dalším způsobem zrušení závěti je její odvolání jakožto výslovný projev vůle zůstavitele zrušit dřívější závěť. Odvolání závěti může být pořízeno jako samostatný právní úkon samostatnou listinou, ale může být pojato i jako jedno z ustanovení nové závěti. Může být zaměřeno jen na určitou závěť označenou např. datem jejího zřízení, anebo paušálně na závěti z jakékoli dřívější doby („Zároveň tímto odvolávám všechny své závěti, které jsem kdy učinila.“).

Odvolání závěti je právním úkonem, který je třeba vykládat podle obecného ust. § 35 odst. 2 obč.z., tedy nejen podle jazykového vyjádření, ale zejména podle vůle toho, kdo právní úkon učinil. Není tedy nutno, aby zůstavitel použil výrazu „odvolávám

¹⁰⁴ HOLUB, M. a kolektiv: *Občanský zákoník. Komentář*, 1. svazek, Praha: Linde, 2002, s. 684

závěť“¹⁰⁵. Může použít i jiného výrazu, je-li z jeho úkonu zřejmé, že jeho vůle směřovala ke zrušení závěti (např. „ruším závěť“, „určuji, že již neplatí má závěť“).

K odvolání závěti je třeba stejné formy jako k pořízení závěti, nemusí však být zachována forma, ve které byla zřízena zrušovaná závěť. Odvolat lze tedy i např. závěti vlastnoruční závěť sepsanou ve formě notářského zápisu nebo uloženou v notářské úschově. Dojde-li k odvolání závěti zřízené formou notářského zápisu rovněž notářským zápisem, vyznačí se tato skutečnost v Centrální evidenci závětí.

Stejně požadavky, vztahující se na odvolání závěti stejně jako na její zřízení, se netýkají jen formy tohoto právního úkonu, ale i náležitostí projevu vůle a způsobilosti pořizovatele k právním úkonům. Závěť může tedy odvolat jen ten, kdo je způsobilý k právním úkonům a zároveň schopný daný právní úkon provést. Pokud pořizovatel pozbyl způsobilost k právním úkonům, nemůže již zrušit svou závěť a nemůže tak za něho učinit ani jeho zákonný zástupce. Za této situace by byl bez právních následků i konkludentní čin ze strany takové osoby, spočívající ve zničení listiny, na které byla závěť napsána.

Zůstavitel nemusí vždy odvolávat závěť jako celek, ale může odvoláním zrušit jen některé její ustanovení nebo část.¹⁰⁵

Pokud zůstavitel zvolí pro odvolání závěti formu notářského zápisu, je třeba opět počítat s odměnou notáře a náhradou jeho hotových výdajů. Odměna notáře dle položky D sazebníku, který je přílohou notářského tarifu, za sepsání notářského zápisu o odvolání závěti činí 500,- Kč, dále podle položky R sazebníku činí odměna za zápis do CEZ 100,- Kč. Náhradu hotových výdajů bude opět tvořit náhrada provozních nákladů Notářské komory ČR za provedení výmazu jedné závěti v CEZ ve výši 100,- Kč. Celkem se tedy jedná o částku 700,- Kč zvýšenou o daň z přidané hodnoty.

Nový občanský zákoník rovněž zachovává formu výslovného odvolání závěti, které musí být projevmeno ve formě předepsané pro pořízení závěti.

¹⁰⁵ HOLUB, M. a kolektiv: *Občanský zákoník. Komentář*, 1. svazek, Praha: Linde, 2002, s. 684

5.3. Zrušení závěti jejím zničením

Třetím způsobem zrušení závěti je zničení listiny (materiálního substrátu), na níž je závěť napsána (např. roztrháním, spálením apod.). Zničením listiny obsahující závěť lze vedle jejího spálení či roztrhání rozumět i odstranění písma na listině např. chemickou cestou, vymazáním, přeškrtnutím, přepsáním. Přeškrtnutí ruší jen takto postiženou část textu, takže další část zůstává v platnosti. Přeškrtnutí celé listiny nebo jen podpisu a data má za následek zrušení celé závěti. Pouze zmačkat listinu a odhodit ji do odpadkového koše by sice také mohlo vyjadřovat úmysl pořizovatele závěť zrušit, ale tato skutečnost by se velmi nesnadno prokazovala ve sporu proti tomu, kdo by listinu předložil v řízení o dědictví a dokládal by tak své dědické právo.

Zničení listiny přichází v současné době v úvahu jen u tzv. soukromých závětí, a to jen tehdy, má-li listinu pořizovatel u sebe. Nepřichází v úvahu zničení listiny, která byla pořizena formou notářského zápisu, protože jeho prvopis nelze vydat a zůstává nadále u notáře, který notářský zápis sepsal. Ani závěti uložené v úschově u notáře či závěti, kterou má v držení někdo jiný (právní zástupce, závětní dědic, třetí osoba apod.) nelze bez dalšího zničit. Ke zrušení takové závěti může proto dojít jen některým z dříve uvedených způsobů, a nebo si zůstavitel musí nejprve závěť z úschovy vyžádat.

Pokud by závěť téhož data a obsahu byla se všemi předepsanými náležitostmi včetně vlastnoručního podpisu zřízena ve více vyhotoveních, z nichž jen některé by zůstalo u pořizovatele, nedojde ke zrušení závěti, jestliže pořizovatel zničí jen to vyhotovení, které má u sebe.¹⁰⁶ Proto se pro tento případ hodí spíše předchozí dvě možnosti, a to odvolání závěti nebo sepsání závěti nové.

Aby zničení listiny obsahující závěť vyvolalo právní účinky s tím spojené, musí mít zůstavitel ve chvíli tohoto činu pořizovací způsobilost.

Zničením listiny dojde ke zrušení závěti pouze v tom případě, že závěť zničí sám zůstavitel. Zničí-li takto listinu jiná osoba, závěť se tím neruší. Pokud by vyšlo najevo, že listinu zničil dědic, šlo by o zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele, které by mělo za následek dědickou nezpůsobilost tohoto dědice ve smyslu § 469 obč.z., tzn. jeho vyloučení z dědění, ať již by šlo o dědice ze zákona nebo ze závěti (i kdyby měl dědit nějaký majetek podle závěti, kterou zničil). Nelze ovšem

¹⁰⁶ MIKEŠ, J. – MUZIKÁŘ, L.: *Dědické právo*, Praha: Linde, 2003, s. 99

opominout skutečnost, že došlo-li k úplnému zničení listiny, např. jejím spálením, bude téměř vyloučeno prokázat, zda závěť v listině obsažená měla potřebné formální náležitosti – např. zda byla napsána vlastní rukou zůstavitele – a prokázat obsah závěti. Při zničení listiny např. jejím roztržením či přeškrtnutím budou formální znaky listiny i její obsah zpravidla bez obtíží zjistitelné, a rozhodující bude jen posouzení, zda listinu zničil zůstavitel či někdo jiný.¹⁰⁷

Zničení listiny má za následek zrušení závěti jen za předpokladu, že tak zůstavitel učinil záměrně, s úmyslem závěť zrušit. Byla-li listina zničena zůstavitelem omylem, nešťastnou náhodou apod., nemělo by to samo o sobě za následek zrušení závěti. Přesto by však bylo možno na zrušení závěti usuzovat, kdyby zůstavitel, ačkoli o zničení závěti věděl, tento právní úkon bez odkladu neobnovil. Tímto přístupem by dal najevo, že původně nahodilé zničení listiny dodatečně akceptoval jako projev své vůle.¹⁰⁸ V pochybnostech je třeba mít za to, že pořizovatel při zničení listiny jednal s úmyslem závěť zrušit. Tvrdí-li někdo opak, např. že k tomu došlo nedopatřením, náhodou nebo při nějaké nepředvídatelné události, musel by v tomto ohledu unést důkazní břemeno.¹⁰⁹

Nový občanský zákoník upřesňuje úpravu zrušení závěti jejím zničením, které označuje jako odvolání závěti učiněné mlčky tak, že stanoví podrobnější pravidla pro některé případy. Předně stanoví, že zničí-li zůstavitel jen jeden z několika stejnopisů závěti, nelze z toho ještě usuzovat na její odvolání. Je zapotřebí, aby zůstavitel zničil všechny stejnopisy závěti. Dále je stanoveno, že poruší-li zůstavitel listinu jiným způsobem (např. přeškrtnutí textu závěti), nebo neobnoví-li závěť, ač ví, že listina byla zničena nebo ztracena, ruší se tím závěť jen v případě, že z okolností nepochybně plyne zůstavitelův zrušovací úmysl.

Jako zvláštní případ odvolání závěti nový občanský zákoník upravuje případ **vzetí závěti z notářské úschovy**. U závěti pořízené ve formě veřejné listiny má zůstavitel právo kdykoli požadovat, aby mu závěť byla vydána. Takto vydaná závěť se považuje za odvolanou. Jak již bylo uvedeno, navrhovaná novelizace notářského řádu reaguje mimo jiné i na tuto změnu, kdy nový občanský zákoník připouští vydání závěti pořízené

¹⁰⁷ HOLUB, M. a kolektiv: *Občanský zákoník. Komentář*, 1. svazek, Praha: Linde, 2002, s. 685

¹⁰⁸ tamtéž, s. 686

¹⁰⁹ MIKEŠ, J. – MUZIKÁŘ, L.: *Dědické právo*, Praha: Linde, 2003, s. 99

ve formě veřejné listiny jejímu pořizovateli, a stanoví podrobnější pravidla pro takové vydávání.

Pokud byla závěť uložena do úřední úschovy, má zůstavitel rovněž právo požadovat její vydání. Vydání závěti z úschovy však nemá důsledek odvolání závěti. V současné době sice tuto možnost občanský zákoník neupravuje, vydání závěti z notářské úschovy je však možné na základě úpravy v notářském řádu.

Zůstavitel může vyloučit účinky závěti nebo jejích jednotlivých ustanovení i tím, že s věcmi či právy, které mají být předmětem dědění ze závěti, naloží již během svého života tak, že ke dni úmrtí nebudou předmětem dědictví (převede je na jiného, zničí je, spotřebuje). Závěť pak jako celek nebo v jednotlivých ustanoveních pozbude účinnosti.¹¹⁰

Zrušení závěti kterýmkoli z výše uvedených způsobů má vliv na dědické právo osob, které byly zrušenou závětí povolány za dědice, neboť dědické právo ze závěti zaniká. Zároveň má vliv na vznik dědického práva jiných osob, a to závětních dědiců povolaných dědit podle nové závěti či dědiců ze zákona, kteří nastoupí na místo závětních dědiců dle § 461 obč.z. (§ 1633 odst. 1 n.o.z.), případně nejsou-li jiní dědici na vznik práva státu na dědictví dle § 462 obč.z. (§ 1634 odst. 1 n.o.z.).

¹¹⁰ Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 31.1.1974, sp. zn. 5 Co 15/74, uveřejněné pod č. 13/76 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, Lex data

6. Dědická smlouva

Jak již bylo uvedeno, nový občanský zákoník sleduje návrat rovněž k dalšímu tradičnímu institutu, který byl v našem právním řádu až do roku 1950 obsažen v obecném zákoníku občanském č. 946/1811 Sb. z. s. a kterým je dědická smlouva, která mohla být uzavírána pouze mezi manželi či snoubenci.

Nová úprava dědické smlouvy, obsažená v ust. § 1582 až § 1593 n.o.z., nyní dává možnost uzavírat tyto smlouvy i s dalšími osobami bez omezení příbuzenství či jiným speciálním vztahem k zůstaviteli. Dědická smlouva je jedním z dědických titulů, a to titul nejsilnější, který má přednost před závětí i zákonem. Podle stávající právní úpravy by jakákoli smlouva uzavřená pro případ smrti byla neplatná. Proto je znovuzavedení dědické smlouvy do občanského práva velkou změnou.

Na rozdíl od závěti jako právního jednání jedné osoby, která tak může závět kdykoli změnit či odvolat, je dědická smlouva jednáním dvoustranným, kterým jedna strana (zůstavitel) povolává druhou stranu za dědice nebo odkazovníka a tato druhá strana své ustavení za dědice nebo odkazovníka přijímá. Strany se též za dědice mohou ustavit navzájem (což je typické zejména při těchto smlouvách uzavíraných mezi manželi), anebo povolat za dědice i třetí osobu. Dědic nebo odkazovník může být ustanoven bezúplatně nebo za úplatu, spočívající nejčastěji například ve formě péče o zůstavitele.

Jako příklad lze uvést situaci, kdy zůstavitel je starší člověk, který vlastní rozsáhlou nemovitost, ale fyzicky ani finančně již na její údržbu nestačí. Nově bude moci prostřednictvím dědické smlouvy odkázat svou nemovitost třeba svému příbuznému, ale i komukoli jinému s tím, že ho v domě nechá dožít a bude dům udržovat a platit veškeré náklady, které si provoz domu vyžádá.

Dědická smlouva bude nejsilnějším dědickým titulem především proto, že splňuje princip dobrovolnosti a svobodné vůle, neboť se musí zůstavitel a dědic vzájemně dohodnout. To znamená, že nejen zůstavitel chce přenechat majetek, ale také dědic chce takový majetek dědit. Tím se také liší od závěti, ve které svou vůli vyjadřuje pouze zůstavitel, aniž by se k tomu dědic mohl vyjádřit. Přesto však i v dědické smlouvě jde o

povolání určité osoby za dědice. Lze dokonce dohodnout, že smluvní dědic nebude moci dědictví po smluvním zůstaviteli odmítnout (§ 1485 odst. 1 n.o.z.)

Dědická smlouva je ideálním prostředkem, jak se dohodnout s potenciálními dědici o rozdělení majetku tak, aby se předešlo případným sporům mezi dědici po smrti zůstavitele. Zůstavitel tak třeba může dědickou smlouvou povolat smluvního dědice i v případě, kdy má zákonné a dokonce i nepominutelné dědice a situaci ještě za svého života vyřeší tak, že se zákonnými dědici uzavře smlouvu, kterou se tito dědici dědictví zřeknou. Proto se stanoví, že zřeknutí se dědictví pozbývá účinky, pokud dědic povolán v dědické smlouvě nedědí.

Dědická smlouva je smíšený právní útvar mezi smlouvou a závětí, a tudíž na ni dopadají jak ustanovení o smlouvě, tak o závěti. Výslovně je stanoveno, že o podmínkách v dědické smlouvě platí obecná ustanovení o podmínkách v právních jednáních, nikoli ustanovení speciální o podmínkách v závěti. Tak směřuje-li podmínka k jednání druhé smluvní strany, postačí splnění této podmínky již za zůstavitelova života a po jeho smrti ji nemusí již opakovat, jak to závětnímu dědici ukládá § 1561. Na nezákonné či nesrozumitelné podmínky se nehledí jako na nenapsané, ale jsou neplatné s případnými důsledky pro platnost celé smlouvy.

Dědickou smlouvu může uzavřít jen zletilý zůstavitel, který je plně svéprávný; je-li zůstavitel ve svéprávnosti omezen, může dědickou smlouvu uzavřít a závazek z ní změnit se souhlasem opatrovníka. Zletilost je však vyžadována vždy. Způsobilost smluvního dědice není zvlášť upravena, proto lze předpokládat, že dle obecné úpravy svéprávnosti lze uzavírat tuto smlouvu nabytím zletilosti.

Dědickou smlouvu mohou strany uzavřít jen osobně, tedy, stejně jako u závěti, nikoli prostřednictvím zástupce, a na rozdíl od jiných smluv ani elektronicky nebo třeba korespondenčně.

Stejně jako v případě dědění ze závěti nelze vyloučit z dědění nepominutelné dědice, tedy potomky zůstavitele, pokud se sami dědictví nezřekli nebo nebyli vyděděni.

Dědická smlouva je limitována také co do formy a co do věcného záběru. Musí být sepsána ve formě veřejné listiny, tedy za současného stavu právní úpravy formou notářského zápisu. Ani dědickou smlouvou se zůstavitel zcela nesmí zbavit práva

pořídít individuálně. Z tohoto důvodu nelze dědickou smlouvou pořídít o celé pozůstalosti. Čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná (tedy nezatížená právem na povinný díl nebo jinými omezeními) tak, aby o ní zůstavitel mohl pořídít podle své vůle, tedy aby k ní mohl povolát dědice nebo odkazovníky mimosmluvně. Pokud chce zůstavitel zanechat smluvnímu dědici i tuto čtvrtinu, musí tak učinit závětí. Kdo byl ve svéprávnosti omezen pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, užívání psychotropních látek nebo podobných přípravků či jedů nebo chorobnou závislost na hráčské vášni představující závažnou duševní poruchu, může pořídít dědickou smlouvou jen o majetku, o němž je způsobilý pořídít závět', tedy nejvýše o polovině pozůstalosti. Z tohoto majetku se počítá čtvrtina vyhrazená pořízení podle jeho zvlášť projevené vůle. Taková osoba tedy může dědickou smlouvou pořídít o třech osminách svého majetku.

Dědická smlouva zůstaviteli nebrání, aby se svým majetkem nakládal za svého života podle libosti. Pokud však pořídí zůstavitel pro případ smrti nebo uzavře darovací smlouvu tak, že to s dědickou smlouvou není slučitelné, může se smluvní dědic dovolat neúčinnosti těchto právních jednání (pozn.: o relativní neúčinnosti viz § 589 a násl. n.o.z.).

Strana povoláná zůstavitelem dědickou smlouvou za dědice však nemůže své právo převést na jinou osobu, není-li ujednáno něco jiného. Pokud takto v dědické smlouvě ujednáno bude, tak zřejmě smluvnímu dědici nebude nic bránit v převodu svého práva na budoucí dědictví třetí osobě, a to i bez souhlasu zůstavitele. Majetek, který bude předmětem dědictví po úmrtí zůstavitele tak získá – zdědí i osoba, na kterou zůstavitel vůbec nepomýšlel, popř. osoba, kterou by si vůbec nepřál.¹¹¹

Zůstavitel může na základě dohody se smluvním dědicem převést na něj majetek již za svého života. Tento majetek může být sepsán ve formě veřejné listiny. Pokud po převodu získá zůstavitel další majetek nebo pokud nebyl sepsán všechen majetek, vztahuje se dědická smlouva pouze na majetek sepsaný ve formě veřejné listiny. Toto ustanovení je dispozitivní, tzn. že se smluvní strany mohou dohodnout jinak.

¹¹¹ ELŠÍK, P.: *Několik úvah k dědické smlouvě obsažené ve vládním návrhu nového občanského zákoníku*, In.: Ad notam, č. 5/2011, Praha: Notářská komora ČR, 2011, s. 7

Jelikož je dědická smlouva dvoustranným právním jednáním, není možné ji jednostranně změnit, doplňovat nebo zrušit, neboť je třeba se na takovém jednání domluvit s druhou stranou. To dává předpokládaným dědicům vyšší jistotu, že se skutečně jednou stanou vlastníky zůstavitelova majetku. Své povinnosti z dědické smlouvy však může zůstavitel zrušit i pořízením závěti. Aby toto zrušení bylo účinné, vyžaduje se souhlas smluvního dědice učiněný ve formě veřejné listiny. Bez tohoto souhlasu bude závěť neúčinná přímo ze zákona, nebude se k ní tedy při projednání dědictví přihlížet. Dědická smlouva se tím tedy nezruší. I v tom se potvrzuje, že dědická smlouva je nejsilnějším dědickým titulem.

Zvláštním ustanovením je pamatováno i na případ, že neplatnost dědické smlouvy (pro nedodržení formálních nebo obsahových náležitostí nebo pro nevyhovění obecným ustanovením o smlouvách) nemusí zcela zmařit úmysl pořizovatele, neboť jeho projev vůle může mít platnost závěti, pokud splňuje všechny předpoklady pro platně pořízenou závěť.

Dědická smlouva může být uzavřena i **mezi manželi**. Pro takové smlouvy jsou stanoveny odchylky od obecné úpravy, vycházející ze specifického manželského vztahu. Zejména je zdůrazňován typický rys těchto smluv, totiž vzájemné povolání se za dědice, není to však podmínkou. Stranami takové dědické smlouvy mohou být i snoubenci, ale taková smlouva se stane účinnou až vznikem manželství.

Rozvod manželství nezpůsobuje automaticky zrušení práv a povinností z dědické smlouvy; manželé si však ve smlouvě mohou dohodnout opak. Po rozvodu manželství se však každý z manželů může domáhat, aby dědickou smlouvu zrušil soud. Pokud však návrh směřuje proti tomu z manželů, který nezapříčinil rozvrat manželství a s rozvodem nesouhlasil, soud návrhu nevyhoví.

Práva a povinnosti z dědické smlouvy se ruší prohlášením manželství za neplatné, pokud takové manželství již dříve nezaniklo smrtí jednoho z manželů.

Vzhledem k tomu, že dědickou smlouvu bude možno pořídit jen ve formě notářského zápisu, bude pro ni platit obdobný režim jako pro závěti pořízené ve formě notářského zápisu. Také dědickou smlouvu bude moci sepsat kterýkoli notář a také s pořízením dědické smlouvy budou spojeny určité výlohy, které bude tvořit odměna

notáře za její sepsání a náhrada jeho hotových výdajů. Rovněž u dědické smlouvy bude postaráno o její publicitu v řízení o pozůstalosti, neboť dle navrhované novelizace notářského řádu bude zapisována do Evidence právních jednání pro případ smrti.

Podle ust. § 718 odst. 2 n.o.z. si mohou snoubenci a manželé smlouvou o manželském majetkovém režimu (nová úprava dnešních smluv o zúžení a rozšíření společného jmění manželů), která vyžaduje formu veřejné listiny, uspořádat rovněž majetkové poměry pro případ zániku manželství; jedná-li se o uspořádání pro případ zániku manželství smrtí, považuje se v této části smlouva za smlouvu dědickou, má-li její náležitosti.

7. Vliv posledního pořízení na výsledek dědického řízení

Shodně podle dosavadní i nové právní úpravy dědictví potvrzuje soud, a to osobě nebo osobám, jejichž dědické právo bylo prokázáno. Určitá osoba své dědické právo opírá o dědický titul, kterým je za současné úpravy závěť a zákon, podle nové úpravy pak dědická smlouva, závěť a zákon, v tomto pořadí podle jejich síly. Jedinému dědici soud potvrdí, že dědictví nabyt, více dědicům je dědictví potvrzováno podle dědických podílů. Dědický podíl určuje míru, v jaké je dědic oprávněn podílet se na dědictví.

Otázka dědických podílů není jednoduchá. Dědické podíly vyplývají buď ze závěti nebo ze zákona, podle nové úpravy pak i z dědické smlouvy, případně z více titulů najednou, a mohou být dále modifikovány započtením na dědický podíl, relativní neplatností závěti a podle nové úpravy i započtením případných odkazů.

Podle současné právní úpravy se dědici jak při dědění ze závěti tak při dědění ze zákona nebo z obou těchto důvodů mají možnost vypořádat především dohodou, která podléhá schválení soudu. Ten ji schválí, pokud neodporuje zákonu nebo dobrým mravům. V dohodě mohou co do kvality i kvantity modifikovat své dědické podíly vplývající ze závěti a/nebo ze zákona. Nic nebrání ani tomu, aby se i dědici konkrétních věcí či práv podle závěti dohodli o jiném vypořádání, při kterém si tyto věci rozdělí jinak, než jak určil v závěti zůstavitel.

Dědické podíly však musí být přesně dodrženy, nedojde-li mezi dědici k dohodě o vypořádání nebo taková dohoda není soudem schválena, neboť při absenci dědické dohody občanský zákoník umožňuje pouze potvrzení nabytí dědictví podle podílů. Ustanovení § 483 a § 484 obč.z. ve znění novely provedené zákonem č. 509/1991 Sb., účinné od 1.1.1992, nepřipouští v tomto směru žádné výjimky. Pokud se tedy potvrzuje nabytí dědictví po osobách zemřelých po 1.1.1992, je vyloučeno, aby soud provedl vypořádání mezi dědici, tedy aby určil, že některé věci nebo i celé dědictví nabude pouze někdo z dědiců a uložil výplatu dědických podílů v penězích. Tento postup byl možný pouze podle dříve platné právní úpravy (ve znění před 1.1.1992, tj. před novelizací provedenou zákonem č. 509/1991 Sb.), která počítala s tím, že soud (tehdy státní notářství) v uvedeném případě vypořádá dědictví a bude se přitom řídit požadavkem účelného využití věci.

Jediným případem, kdy soud dědicům potvrdil, že nabyli některé věci či práva z dědictví samostatně, byla až do nedávné doby situace, kdy zůstavitel určil v závěti dědice jednotlivých věcí či práv. Konkrétní věci či práva zůstavitelem v závěti uvedené byly pokládány za jiný způsob vyjádření podílu a soudy tedy při absenci dědické dohody potvrzovaly nabytí konkrétní věci či práva tak, jak to zůstavitel určil v závěti. Ve všech ostatních případech pak bylo usnesením soudu založeno podílové spoluvlastnictví dědiců ke každé věci, která náleží do dědictví, a v případě dědění práv byla takto založena společná práva, na kterých se dědicové podílejí podle poměru svých dědických podílů.

Proti shora uvedené aplikační praxi se však svým usnesením ze dne 22.5.2009, sp. zn. 21 Cdo 427/2008, postavil Nejvyšší soud¹¹². Toto usnesení, které se zcela drží jazykového výkladu občanského zákoníku, ukládá, aby v případě neuzavření dohody o vypořádání dědictví soud potvrdil nabytí dědictví podle dědických podílů (tj. procentem nebo zlomkem) tak, jak vyplývají z dědění ze zákona, ze závěti nebo z obou těchto důvodů (s případnou modifikací v důsledku zápočtů), a to i v případě, že zůstavitel v závěti určil konkrétní věci a práva, které mají jednotlivým dědicům připadnout. Dědický podíl se má za takových okolností stanovit zlomkem (procentem) odpovídajícím ceně konkrétní věci nebo práv, jež podle závěti dědici připadají, v poměru k ceně dědictví. Podle názoru Nejvyššího soudu tedy nelze potvrdit nabytí konkrétních věcí nebo práv jednotlivými dědici, neboť pro takový postup aktuální právní úprava nedává prostor.

Uvedené rozhodnutí tedy v podstatě odebralo zůstaviteli možnost, aby pro případ, že se dědici sami nedohodnou na jiném rozdělení dědictví, určením konkrétních věcí a práv, které jim mají připadnout, zamezil vzniku neefektivního spoluvlastnictví a ušetřil tak své dědice nákladů na zrušení takového nevyhovujícího spoluvlastnictví a z toho plynoucích častých sporů. Nelze také pominout, že se v takovém rozdělení majetku projevuje vůle zůstavitele. Dědický soud však v důsledku uvedeného výkladu potvrzuje nabytí dědictví takovým způsobem, který jde zcela proti zůstavitelově vůli.

¹¹² Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22.5.2009, sp. zn. 21 Cdo 427/2008, dostupné na: www.nsoud.cz

Podle nové právní úpravy bude mít vůle zůstavitele daleko větší váhu. Především již nebude platit dosavadní pravidlo, podle kterého v případě, kdy byla pořízena závěť a dědicové se po smrti zůstavitele dohodli na jiném rozdělení majetku, měla tato dohoda vždy přednost před závětí. Nová právní úprava už toto neumožňuje, dědicové budou muset vůli zůstavitele respektovat, ledaže by ten v závěti výslovně uvedl, že se dědicové budou moci dohodnout o rozdělení majetku jinak. Zůstaviteli pak nová právní úprava dává možnost určit dědicům jejich dědické podíly konkrétními věcmi a právy a dosáhnout tak takového výsledku, který byl umožňován i aplikační praxí dle současného občanského zákoníku do té doby, než se proti němu svým shora uvedeným usnesením postavil Nejvyšší soud.

Nová právní úprava, která daleko více ctí vůli zůstavitele, vychází z předpokladu, že povolal-li zůstavitel pořízením pro případ smrti dědice a vyměřil-li jim dědické podíly, učinil tak z nějakého sobě vlastního důvodu a ten je třeba respektovat. Proto se dědici, kteří dědí na základě pořízení pro případ smrti, mohou před soudem dohodnout, že si pozůstalost rozdělí jinak, jen pokud to zůstavitel výslovně připustil (§ 1694 odst. 1 n.o.z.). Pokud zůstavitel povolal více dědiců, může nejen rozhodnout, jak velké dědické podíly jim přidělí, ale i jak bude pozůstalost mezi dědice rozdělena, tj. jaké jednotlivé věci ten který dědic obdrží. Pokud tak zůstavitel učinil, ale výslovně nepřikázal, že pozůstalost musí být rozdělena tak, jak nařídil, nebo že povolaný dědic může přijmout jen to, co mu bylo přiděleno, popřípadě že určitá věc má zůstat ve spoluvlastnictví dědiců, hledí se na jeho projev vůle jako na přání bez právní závaznosti (§ 1694 odst. 2 n.o.z.).

Pokud zůstavitel nepořídil o některé části pozůstalosti nebo pokud nepřikázal, jak má být pozůstalost nebo její část rozdělena, nebo není-li rozdělení pozůstalosti podle zůstavitelovy vůle vůbec možné, mohou se povolaní dědici rozhodnout o rozdělení pozůstalosti jakkoli (§ 1695 odst. 2 n.o.z.).

Pokud zůstavitel pro případ smrti nepořídil, přicházejí na řadu zákonní dědicové, kteří se mohou o rozdělení pozůstalosti dohodnout jakkoli (§ 1695 odst. 1 n.o.z.).

Z uvedených ustanovení nového občanského zákoníku je zřejmé, že jejich interpretace není nijak jednoduchá a na zůstavitele tak budou kladeny vysoké nároky co se týče formulace jeho poslední vůle. Pokud neuvede, že se dědici mohou dohodnout i

jinak, pak jim znemožní uzavření dědické dohody, což pravděpodobně často nebude zůstavitelovým záměrem. Pokud zůstavitel výslovně nepřikáže, že pozůstalost musí být rozdělena tak, jak v závěti nařídil, pak se bude na tento jeho projev vůle jako na přání bez právní závaznosti, soud k němu nebude přihlížet. Dědici se tak sice budou moci dohodnout o rozdělení pozůstalosti bez ohledu na to, zda to zůstavitel výslovně připustil, ale pokud se nedohodnou, pak podle § 1500 n.o.z. nabudou dědictví rovným dílem, a to i přes to, že zůstavitel projevil vůli podělit je výrazně nestejně.¹¹³

Stejně jako za současné úpravy dohodu o rozdělení dědictví schvaluje soud. Ten ji schválí, pokud neodporuje vůli zůstavitele a v jejích mezích ani zájmům osoby pod zvláštní ochranou (§ 1696 odst. 1 n.o.z.). Dohoda rovněž nesmí odporovat dobrým mravům ani zákonu, což vyplývá z obecných ustanovení. Neschválí-li soud dohodu, potvrdí dědicům nabytí dědictví podle výše jejich dědických podílů.

Při rozdělení pozůstalosti je tedy na prvním místě nařízení zůstavitele a soud rozdělí pozůstalost podle tohoto nařízení. Pokud zůstavitel pověřil třetí osobu určením, jak má být pozůstalost rozdělena, soud této osobě stanoví přiměřenou lhůtu nejméně v délce dvou měsíců (§ 1697 odst. 1 n.o.z.). Pokud tomu nebrání zůstavitelovo nařízení, soud rozdělí pozůstalost schválením dohody dědiců. Pokud se nedohodnou, ale mají přesto vůli, aby pozůstalost byla rozdělena již v rámci soudního řízení o pozůstalosti, mohou soud požádat (všichni dědicové ve shodě), aby tak učinil on (§ 1697 odst. 2 n.o.z.). Jedná se tedy o novou úpravu rozdělení pozůstalosti soudem na žádost dědiců, podrobnější postup soudu při takovém rozdělení stanoví ustanovení § 1700 n.o.z. V ostatních případech soud pozůstalost nerozdělí a potvrdí dědicům nabytí dědictví podle dědických podílů (§ 1697 n.o.z.).

S tím, že nový občanský zákoník už vylučuje dohodu dědiců o jiném rozdělení majetku, pokud to závěť výslovně nepřipouští, musí počítat i ti, kteří již závěť pořídili, neboť toto nové pravidlo se bude vztahovat na všechny závěti, tedy i na ty sepsané před účinností nového občanského zákoníku, pokud zůstavitel zemře za jeho účinnosti. Pokud tedy zůstavitel již sice sepsal závěť, ale chce dědicům ponechat i po 1. lednu 2014 možnost, aby se dohodli o rozdělení majetku jiným způsobem, musí závěť změnit a tuto dohodu výslovně připustit.

¹¹³ KLEIN, Š.: *Odkaz a dědění konkrétně určených věcí v NOZ*, In: Ad Notam, č. 2/2013, Praha: Notářská komora ČR, 2013, s. 5

8. Závěr

Pořízení pro případ smrti jsou právními dokumenty zásadního významu, neboť mají vliv na uspořádání majetkových vztahů po smrti pořizovatele. Současná právní úprava zná pouze jeden typ takového pořízení, a to závěť. Úprava obsahových a formálních náležitostí závěti v současném občanském zákoníku je však příliš stručná a nedostačující a mnoho sporných otázek (např. otázka „obživnutí“ závěti) je tak vykládáno pouze judikaturou, což jistě není žádoucí s ohledem na právní jistotu zůstavitele, který se řízení o dědictví nemůže zúčastnit a nemá možnost jeho výsledek, tedy rozhodnutí o svých právních nástupcích, nijak ovlivnit.

Dědické právo však čekají největší změny v jeho novodobé historii. Nový občanský zákoník, účinný od 1.1.2014 (případně později, bude-li jeho účinnost odložena), posiluje postavení závěti a závaznost vůle zůstavitele pro dědice a dává zůstaviteli značně široké prostředky, jak prosadit svou vůli o tom, jak má být naloženo s jeho majetkem po jeho smrti. Zůstavitel dostává možnost pořídit o svém majetku pro případ své smrti nejen závěti, ale i dědickou smlouvou. Dostává také možnost vázat nabytí dědictví ze závěti na splnění podmínky či příkazu či možnost určit čas, kdy po jeho smrti dojde k dědění určitým dědicem. Zůstavitel může nově zřídit i tzv. odkaz, kterým nařídí dědici vydat komukoli určitou věc nebo zřídit určité právo, aniž by se tento člověk stal dědicem. Do našeho právního řádu se navrácí také úprava svěřenského nástupnictví či privilegovaných závětí a celá řada dalších institutů, známých již za první republiky, kdy byly upraveny v obecném zákoníku občanském. Nová úprava dědického práva je tak daleko objemnější a také podrobnější než ta současná a obsahuje i celou řadu výkladových ustanovení, která umožňují zůstaviteli předvídat, jak bude jeho závěť vykládána v době, kdy on již svoji poslední vůli nebude moci upřesnit či vyložit. Tato výkladová pravidla jsou však dispozitivní povahy, a proto zůstavitele neomezují v jeho vůli, neboť se od nich může odchýlit.

Ten, kdo hodlá pořídit závěť, může už nyní využít širokých možností obsažených v novém občanském zákoníku a v daleko větší míře než dosud ovlivnit, co se stane s jeho majetkem, až zemře. Nastane-li však situace, kdy dotyčný zemře dříve, než nabude nový občanský zákoník účinnosti, pak závěť bude platná, nicméně

k ustanovením odlišným od současné právní úpravy se nebude přihlížet. Naopak ten, kdo již dříve pořídil závěť, která mu i nadále vyhovuje, ji nemusí kvůli novému občanskému zákoníku měnit. Závěť zůstane v platnosti, musí ale počítat s tím, že nový občanský zákoník vylučuje dohodu dědiců o jiném rozdělení majetku, pokud to závěť výslovně nepřipouští.

Nové možnosti poskytnuté novým občanským zákoníkem ale nebude snadné v praxi využít. Jejich využití totiž bude klást větší nároky na znalost všech souvislostí při sestavení závěti, a i když jako dosud může každý sepsat závěť vlastnoručně sám, bude to možné doporučit jen v opravdu jednoduchých případech. Jinak by se snadno mohlo stát, že by chybným či nepřesným sepsáním závěti mohly vzniknout účinky zcela odlišné od pořizovatelových představ.

Domnívám se, že nová právní úprava úspěšně reaguje na nedostatky úpravy stávající, jako je např. naprosté pominutí institutu dědické substituce, a přináší celou řadu změn, které reagují na četnou kritiku právní úpravy dědického práva ve stávajícím občanském zákoníku, zejména na nedostatek respektu vůči vůli zůstavitele a preferenci dědiců před zůstavitelem. Čeká nás však období, kdy bude potřeba navázat na dosavadní bohatý výklad dědických norem a přizpůsobit se novým podmínkám. Zejména v tomto ohledu bude mít novou, velmi zásadní roli judikatura, která ukáže směr při aplikaci nových norem. Bude velmi zajímavé sledovat další vývoj v oblasti dědického práva, především jakým způsobem se s novou právní úpravou a jejími úskalími vypořádá odborná veřejnost, zejména tedy judikatura českých soudů a notáři, ať již působící v dědickém řízení jako soudní komisaři nebo sepisující závěti v rámci své notářské činnosti, a v neposlední řadě také ti, jimž jsou právní normy určeny, tedy sami pořizovatelé. Jak hojně budou nové instituty využívat nám ukáže až čas. Pokud však na novou hmotněprávní úpravu dědického práva včas nenaváže i reforma dědického řízení, obávám se, že uplatnění nových institutů v praxi bude obtížné.

Seznam použité literatury:

Odborné publikace:

- BEDNÁŘ, V.: *Testamentární dědická posloupnost*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011
- BĚLOHLÁVEK, A. J. – ČERNÝ, F. – JUNGWIRTHOVÁ, M. – KLÍMA, P. – PROFELDOVÁ, T. – ŠROTOVÁ, E.: *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2012
- BÍLEK, P. – DRÁPAL, L. – JINDŘICH, M. – WAWERKA, K.: *Notářský řád a řízení o dědictví. Komentář*, 3. doplněné a přepracované vydání, Praha: C.H.Beck, 2005
- BÍLEK, P. – ŠEŠINA, M.: *Dědické právo v předpisech let 1925 – 2001*, Praha: C.H.Beck, 2001
- FIALA, R.: *Přehled judikatury ve věcech dědických*, Praha: ASPI, a.s., 2006
- HOLUB, M. a kolektiv: *Občanský zákoník. Komentář*, 1. svazek, Praha: Linde, 2002
- HOLUB, M. – FIALA, J. – BIČOVSKÝ, J.: *Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou*, 6. vydání, Praha: Linde, 1998
- HURDÍK, J. a kolektiv: *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2013
- JEHLIČKA, O. – ŠVESTKA, J. – ŠKÁROVÁ, M. a kolektiv: *Občanský zákoník. Komentář*, 9. vydání, Praha: C. H. Beck, 2004
- KUČERA, R.: *Dědictví*, Praha: Linde, 2001
- MIKEŠ, J.: *Dědictví a právo*, Praha: Informatorium, 1993
- MIKEŠ, J. – MUZIKÁŘ, L.: *Dědické právo*, Praha: Linde, 2003
- ŠKÁROVÁ, M.: *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*, 4. aktualizované vydání, Praha: Linde, 2009
- ŠVESTKA, J. – DVOŘÁK, J. a kol.: *Občanské právo hmotné 1*, 5. vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009
- ŠVESTKA, J. – DVOŘÁK, J. a kol.: *Občanské právo hmotné 3*, 5. vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009
- WINTEROVÁ, A. a kol.: *Civilní právo procesní*, 5. vydání, Praha: Linde, 2008

Odborné články:

- BARÁK, J.: *K problematice správce dědictví v návrhu novely občanského zákoníku*, In: Právní zpravodaj – časopis pro právo a podnikání, č. 3/2004, Praha: C.H. Beck, 2004, s. 16
- BARÁK, J.: *Institut správce dědictví podle zákona č. 554/2004 Sb.*, In: Právní rozhledy – časopis pro všechna právní odvětví, č. 3/2005, Praha: C.H. Beck, 2005, s. 77
- BEZOUŠKA, P.: *Nezletilý a závět' notářským zápisem*, In: Právní rádce – měsíčník Hospodářských novin, č. 4/2005, Praha: Economia, 2005, s. 19
- BUREŠ, J.: *Notář a závět'*, In: Ad Notam, č. 5/2012, Praha: Notářská komora ČR, 2012, s. 19
- DLOUHÁ, P.: *Revoluční změny v dědictví: závět' podle nich můžete sepsat už teď*, Penize.cz, vydáno 30.1.2013 [cit. 15.6.2013], dostupné na: < <http://www.penize.cz/spotrebitel/249040-revolucni-zmeny-v-dedictvi-zavet-podle-nich-muzete-sepsat-uz-ted>>
- ELIÁŠ, K.: *Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku*, In: Ad notam, č. 2/2009, Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C.H. Beck, 2009, s. 41
- ELŠÍK, P.: *Několik úvah k dědické smlouvě obsažené ve vládním návrhu nového občanského zákoníku*, In: Ad notam, č. 5/2011, Praha: Notářská komora ČR, 2011, s. 7
- HATINA, V.: *Nová právní úprava dědického práva přináší nové možnosti*, juristi.cz, vydáno 14.9.2012 [cit. 9.3.2013], dostupné na: <<http://juristi.cz/component/content/article/25-the-project/78-nova-pravni-uprava-ddickeho-prava-pinai-nove-monosti.html>>
- JINDŘICH, M.: *Nová právní úprava institutu správce dědictví v českém právním řádu*, In: Právní zpravodaj – časopis pro právo a podnikání, č. 11/2004, Praha: C.H. Beck, 2004, s. 1
- JINDŘICH, M.: *Veřejné listiny – stěžejní úloha notářství*, In: Ad Notam, č. 1/2010, Praha: Notářská komora ČR, 2010, s. 3

- KARHANOVÁ, M.: *Správce dědictví jako hmotněprávní institut českého právního řádu*, In: Ad notam, č. 5/2006, Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C.H. Beck, 2006, s. 141
- KLEIN, Š.: *Odkaz a dědění konkrétně určených věcí v NOZ*, In: Ad Notam, č. 2/2013, Praha: Notářská komora ČR, 2013, s. 5
- KOUBA, V.: *Úvaha nad některými instituty dědického řízení a dědického práva*, In: Ad Notam, č. 4/2000, Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C.H. Beck, 2000, s. 73
- KOŽUŠNÍKOVÁ, V.: *Porovnání a výklad některých ustanovení nového občanského zákoníku a obecného zákoníku občanského týkajících se závěti*, In: Ad Notam, č. 2/2013, Praha: Notářská komora ČR, 2013, s. 3
- MRZENA, E.: *Některé aspekty dědického řízení, pokud existuje listina o vydědění*, In: Ad Notam, č. 6/1999, Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C.H. Beck, 1999, s. 120
- MUZIKÁŘ, L.: *Dědické podíly a jejich výpočet. První část – dědění ze zákona, dědění ze závěti*, In: Ad Notam, č. 1/1997, Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C.H. Beck, 1997, s. 7
- MUZIKÁŘ, L.: *Dědické podíly a jejich výpočet. Druhá část – souběh dědění ze zákona a ze závěti*, In: Ad Notam, č. 2/1997, Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C.H. Beck, 1997, s. 31
- MUZIKÁŘ, L.: *Dědické podíly a jejich výpočet. Třetí část – relativní neplatnost závěti, započtení darů*, In: Ad Notam, č. 3/1997, Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C.H. Beck, 1997, s. 49
- PAVELKA, J. – TITLBACHOVÁ, S. – ŠMÍDA, D.: *Dědické právo po rektifikaci soukromého práva*, Epravo.cz, vydáno 6.6.2013 [cit. 15.6.2013], dostupné na: < <http://www.epravo.cz/top/clanky/dedicke-pravo-po-rekodifikaci-soukromeho-prava-91499.html> >
- PĚCHA, F.: *K otázce smluvního zřeknutí se dědického práva, pořizování vzájemných závětí a uzavírání dědických smluv*, In: Ad Notam, č. 1/2001, Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C.H. Beck, 2001, s. 18
- PĚCHA, F.: *Závěť bez data? To bych nedoporučoval!*, In: Ad Notam, č. 1/2013, Praha: Notářská komora ČR, 2013, s. 14

- ŠEŠINA, M.: *Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku*, In: Ad notam, č. 3/2012, Praha: Notářská komora ČR, 2012, s. 3
- ŠEŠINA, M.: *Zamyšlení nad úlevami při pořizování závěti v novém občanském zákoníku*, In: Ad notam, č. 2/2009, Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C.H. Beck, 2009, s. 56
- ŠVESTKA, J. – MIKEŠ, J.: *Nad novou institucí správce dědictví*, In: Právní rozhledy – časopis pro všechna právní odvětví, č. 2/2005, Praha: C.H. Beck, 2005, s. II
- TLÁŠKOVÁ, Š.: *Aktuálně k návrhu nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích*, In: Ad notam, č. 2/2011, Praha: Notářská komora ČR, 2011, s. 3
- VALENTÍK, Š.: *Novinka v dědictví – dědická smlouva*, novy-obcansky-zakonik.cz, vydáno 15.2.2013 [cit. 5.4.2013], dostupné na: <<http://www.novy-obcansky-zakonik.cz/text-novinka-v-dedictvi-dedicka-smlouva/>>
- VAŇASOVÁ, M.: *Úprava dědického práva v novém občanském zákoníku*, Epravo.cz, vydáno 22.11.2011 [cit. 9.3.2013], dostupné na: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/uprava-dedickeho-prava-v-novem-obcanskem-zakoniku-78510.html>>

Internetové zdroje:

- www.nsoud.cz – portál Nejvyššího soudu České republiky
- www.nkcr.cz – portál Notářské komory České republiky
- www.obcanskyzakonik.justice.cz – mimo jiné Důvodová zpráva k NOZ (konsolidovaná verze)
- www.epravo.cz

Resumé:

Testamentary disposition – recent legal regulation and regulation in the new Civil Code

Testamentary dispositions are legal documents of fundamental importance because of their influence on the arrangement of ownership relations after the death of the testator. Current legislation knows only one type of such disposition, and it is a will. Regulation of the content and the formal requirements of a will in the current Civil Code, however, is too brief and inadequate and many contentious questions (such as the question of „the will which come alive“) is interpreted only by the case-law, which is certainly not desirable with regard to the legal certainty of the testator that can't participate in the proceedings of heritage and doesn't have the possibility to affect its result, therefore, the decision about his legal successors.

However, the succession law is waiting for the biggest changes in its modern history. The new Civil Code, effective from 1.1.2014 (or later if its effectiveness will be defer), strengthens the position of last will and the binding nature of the testator's will for heirs and gives the testator wide means to enforce his will on how to be loaded with his property after his death. The testator gets the opportunity to dispose of his property in the event of his death not only by the will but also by the inheritance contract. He receives also the possibility to bind the acquisition of heritage of the will on the condition or command or option to specify the time when, after his death, will a specific heir inherit. The testator can newly set up the link, which directs the heir to issue anyone a specific thing or to establish a specific right, without such person became the heir. To our rule of law also returns the regulation of trust succession or privileged wills and a number of other institutes, known in the time of the first republic, when they have been regulated in the general Civil Code. The new succession law is so far bulkier and more detailed than the current one and also contains a number of interpretative provisions allowing the testator to predict how his last will will be interpreted at a time when he already will not be able to clarify or interpret his will. This interpretative rules, however, are dispositive and therefore don't restrict the testator in his will, because he can derogate from them.

The person who intends to make a will, can already now take advantage of the wide options contained in the new Civil Code and in a much greater extent than now affect what happens with his property when he dies. However, if the situation occurs, when the dies before the new Civil Code will come into force, then the will will be valid, however, to the provisions different from the present rules shall not be taken into account. In contrast, the one who has already made a will, which meets him, may not change it because of the new Civil Code. His will remains in force, but the testator must count with the fact that the new Civil Code excludes the heirs' agreement about another division of property if the will doesn't expressly admit it.

New possibilities provided by the new Civil Code but will not be easy to use in practice. Their use namely will place greater claims on the knowledge of all the links in the building of will, and although as yet anyone can write a will by hand, it will be possible to recommend it only in really simple cases. Otherwise it could easily happen that the wrong or inaccurate formulation of will may arise effects quite different from testator's ideas.

I believe that the new legislation successfully responds to the shortcomings of the current legislation, such is for example complete omission of inheritance substitution, and brings a number of changes, which respond to criticism of the regulativ of the succession law in the present Civil Code, in particular to the lack of respect for the will of the testator and the preference of heirs before testator. However, there waits a period when it will be need to build on the existing rich interpretation of the inheritance rules and adapt to the new conditions. In this respect, in particular, the case-law will have a new, very essential role, that shows the direction in the application of new rules. It will be very interesting to see further development in the area of succession law, in particular the manner in which the professional public deals with the new legislation and its associated risks, in particular so the case-law of Czech courts and notaries public, whether operating in inheritance proceedings as a judicial commissioner or makings one's will within the framework of their notary activities, and last but not least those to whom are the legal rules intended, that is testators themselves. How much they will use the new institutions only time will tell us. However, if the new substantive

regulation of succession law in time fails to start the reform of the inheritance proceedings, I'm afraid, that the application of the new institutes in practice will be difficult.

Seznam klíčových slov:

pořízení pro případ smrti – testamentary disposition

závěť – testament

dědická smlouva – inheritance contract